

**Masarykova univerzita
Filozofická fakulta**

Ústav archeologie a muzeologie

Muzeologie

Bc. Marcela Lekeš Bösörményi

KONZERVOVANIE – REŠTAUROVANIE SVADOBNEJ KORÚHVY

Magisterská diplomová práca

Vedúci práce: Ing. Ivo Štěpánek

2014.

Prehlasujem týmto, že som magisterskú prácu na tému „Konzervovanie - reštaurovanie svadobnej korúhve“ vypracovala samostatne a použila som jedine pramene a literatúru v práci uvedené.

V Brne 30. 04. 2014

.....

Chcela by som vysloviť moju veľkú vďaku za dlhoročné povzbudzovanie a podporu vedúcemu mojej magisterskej diplomovej práce Ing. Ivo Štěpánkovi a Mgr. Pavlovi Holmanovi, za čas strávený nad stránkami v tejto práci, za ich pomoc a cenné rady, vďaka ktorým som mohla túto prácu dokončiť.

MOTTO:

"Vedomosti sú síce poklad, ale kľúčom k nemu je prax"

(Thomas Fuller)

OBSAH

I. ÚVOD	7
II. HISTÓRIA - PRÍBEHY MINULOSTI	8
1. Vznik a vývoj štandard, korúhvi a praporcov v staroveku	9
III. HERALDIKA	14
1. Vexikológia	16
2. Prapory, korúhvy v heraldike	21
3. Korúhvy	27
IV. SYMBOLIKA ORLOV A ORLÍC V ERBOVÝCH ZNAKOCH, ŠTÍTOCH, VLAJKÁCH, KORÚHVACH A PRAPOROCH	31
V. PRAPOR AKO SYMBOL	36
1. Žehnanie - svätenie praporu	37
2. Starý brnenský študentský prapor	40
VI. VOJENSKÉ PRAPORY V C. A K. ARMÁDE V DRUHEJ POLOVICI 19. STOROČIA	44
VII. CIRKEVNÉ PRAPORY A SVÄTICI S NIMI SPOJENÍ	46
1. Praporec Svätého Václava	48
2. Svätý Juraj a jeho („ <i>vexillum</i> alebo <i>bandarium sancti Georgii</i> “)... ..	50
3. Ďalšie zobrazenia praporov a korúhvi vo výtvarnom umení	52
VIII. MINCE - DÔLEŽITÝ PRAMEŇ HISTORICKÝCH ODBOROV	55
1. Vyobrazenia praporov a korúhvi na minciach a pečatiach	55
IX. JOZEF MÁNES, JEHO PRAPORY A KORÚHVY	59
X. POLOVNÍCKY PRAPOR, KORÚHVA	65
XI. PRAPORY A VLAJKY V ZBIERKACH SEVEROČESKÉHO MÚZEA ...	67

XII. DEMONŠTROVANIE PRÍSLUŠNOSTI VLAJKOU	69
1. Štátna vlajka, pravidlá, funkcia, zaujímavosti	70
XIII. KONZERVOVANIE - REŠTAUROVANIE	73
1. Úvod do konzervovania - reštaurovania	74
2. Etický kódex ICOM a AMG ČR	77
3. Zachovanie diela	78
4. Plátno a maľba na plátno	80
XIV. SVADOBNÁ KORÚHVA RAKÚSKEHO KORUNNÉHO PRINCA, NÁSLEDNÍKA TRÓNU RUDOLFA HABSBURSKO - LOTRINSKÉHO A BELGICKEJ PRINCEZNY STEFANIE	83
1. Habsburská monarchia - trocha z histórie rodu	83
2. Rod Lotrinský	84
3. Dynastia rodu Sachsen - Coburg und Gotha	87
4. Korunný princ Rudolf Habsbursko - Lotrinský	89
5. Konzervátorsko - reštaurátorská dokumentácia diela.	93
XV. ZÁVER	138
XVI. RESUMÉ	139
XVII. ANOTÁCIA	141
XVIII. ABSTRACT	142
XIX. ZOZNAM OBRÁZKOV	143
XX. ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY	148
XXI. PRÍSPEVKY V MONOGRAFII A ZBORNÍKU	160
XXII. ELEKTRONICKÉ MÉDIÁ	162
XXIII. ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK A SYMBOLOV	167

I. ÚVOD

Vo svojej práci som sa rozhodla venovať téme korúhví, praporov, vlajok, štandard a zástav na základe mojej nedávnej konzervátorsko - reštaurátorskej práci v Technickém muzeu v Brně na konzervovaní - reštaurovaní zbierkového predmetu Svadobnej korúhve korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, arcivojvodu rakúskeho, následníka trónu a belgickej princezny Stefanie a poskytnúť vypracovanú konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu tohoto diela. Svoj pohľad na umeleckoremeselné stvárnenie korúhví, praporov, vlajok, štandard a zástav, k akému účelu boli používané v minulosti a v súčasnosti, v súvislosti so životom a históriou, by som chcela obsiahnuť v dvoch rovinách: v prvej stručne opísať bohatú históriu - charakterizovať ich vznik, vývoj, použitie pri roznych príležitostiach a v spoločenstvách, ako sú cirkevné, vojenské, rytierske, líčenie spoločenského prostredia, v ktorom sa korúhve, prapory, vlajky, štandardy a zástavy uplatňovali a v druhej rovine sa priamo podrobne zamerať na konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu Svadobnej korúhve. Východným študijným materiálom mi bude odborná, historická bibliografia a moja dlhoročná vlastná odborná prax konzervátorky - reštaurátorky závesnej maľby a drevených polychromovaných skulptúr. Tieto údaje môžu byť prínosom pre prácu múzejných pracovníkov, konzervátorov - reštaurátorov, môžu pozitívne ovplyvniť zbierkotvornú činnosť múzeí a budú významnou pomôckou využiteľnou v rôznych polohách stretnutí s minulosťou. Tým bude naplnený zámer, ktorý som si predsavzala pri písaní tejto práce.

II. HISTÓRIA – PRÍBEHY MINULOSTI

Dejiny vnímame, ako by história nebola nič viac, než všetky príbehy ľudskej bolesti nasledujúce po sebe v časovej postupnosti. Dejiny sú však taktiež príbehy láskavosti, líčenie požehnaných a nevysvetliteľných okamihov, kedy niekto vykonal niečo pre niekoho iného, zachránil život, venoval určitý dar, dal niečo navyiac, než čo od neho okolnosti vyžadovali. História je príbeh veľkých darcov, tých, ktorí nám zverili do opatrovania jedinečné poklady, ktoré tvoria naše dedičstvo. Je to tiež príbeh vývoja senzitivity, príbeh o tom, ako sme sa stali takými ľuďmi akí sme a prečo myslíme a cítime tak, ako myslíme a cítime. Všetky skutočnosti, predmety alebo texty, z ktorých je možné získať poznanie minulosti, sú historickými prameňmi. Staré pramene nie je možné pochopiť sami o sebe, je potrebné ich interpretovať a to vyžaduje mať špeciálne vzdelanie. Množstvo textov a predmetov sa v priebehu množstva rokov stredovekých dejín zvyšuje. V roku 1819 bola zriadená inštitúcia zvaná „*Monumenta Germaniae Historica*“, ktorej úlohou je dodnes vydávanie historických textových prameňov z nemeckého stredoveku. Každá doba posudzuje pramene podľa vlastného rozhladu. Mnoho ľudí má rovnako vzťah k múzejným artefaktom: zbraniam, hlineným nádobám, brneniam (z ktorých mnohé pochádzajú až z ranného stredoveku). V prostredí múzea tieto pozostatky histórie naznačujú časovú vzdialenosť, kde sa minulosť javí ako cudzia a veľmi vzdialená našemu svetu. Množstvo múzejných výstavných exponátov predstavuje laickému publiku neznámy svet, v ktorom žili králi a rytieri, v ktorom ľudia jedli a pili niečo iné, v ktorom mala cirkev

neskutočnú svetskú moc¹. Minulosť nám rozpráva o tých najpodstatnejších okamihoch, kedy bolo v hre všetko, ale v okamžiku krízy prichádzali veľký darcovia, ktorí sa postarali o prechod a premenu a zanechali nám pestrejší a zložitejší svet, lepší, krásnejší a silnejší než ten, ktorý našli.

1. Vznik a vývoj štandard, korúhvi a praporcov v staroveku.

V staroveku tvorili jednotky ako rímske centurie, manipuly a kohorty ideálny základ pre lokálne zrážky, ktoré obvykle viedli nižší dôstojníci a v ktorých čele stáli veteráni, ktorí najlepšie rozumeli priamym súbojom. Rozkazy sa prenášali na vizuálne znamenia, ako boli štandardy, praporce, signály trúbiek. Vyobrazenia v staroveku z výjavov bitiev a vojenských vybavení môžeme vidieť na nástenných maľbách, mozaikách na zemi, ako aj na stenách stavieb. V 2. storočí pred Kristom boli pred Mariovými reformami legionárskymi štandardami vlci, diviaky, kone, Minotaurus, ktoré symbolizovali rôzne kmene, z ktorých boli regrútovaní legionári. Zo všetkých rímskych štandard bola najznámejšia „aquila“ (orol), ktorému boli pripisované polobožské vlastnosti. Bol symbolom légie a tá sa okolo tohoto symbolu sústreďovala. Niešť orla preto bola veľká česť, ale naopak strata orla bola pre légiiu najväčšiou pohanou. Popri aquile nosili légie aj vedľajšie štandardy, ktoré sa vzťahovali k jednotlivým znameniam zveroruhu označujúc Mesin, v ktorom sa

¹ MĀRTLOVĀ, Claudia. *101 nejdůležitějších otázek - Středověk*. Vyd. 1. Praha : TeMi CZ, 2007. s. 129. 80-9038-737-9.

určitá légia zrodila. Individualita vo vzťahoch légii zodpovedá modernému ponímaniu charakteristického odznaku jednotky, ktorá okrem výzdoby štítov nie je v rímskej armáde poriadne doložená. Symboly rímskych légii môžeme vidieť aj na znakoch hlinených dlaždíc. Légie však používali aj nezodiakálne znaky ako symboly. Bola to napríklad „*Legio XX Valeria Victrix*“, v ktorej znaku bol „Divoký kanec“, ako vojenský symbol počas trvania Rímskej republiky.

Obr. č. 1. „*Legio XX Valeria Victrix*“².

V období principátu nosila korúhvu zo sebou každá légia aj (imago) portrét cisára. Legionárske špeciálne jednotky, ktoré pôsobili na vzdialených miestach mimo hlavného útvaru, mali špeciálne horizontálne visiaci látkový prapor známy ako „*vexillum*“. V metropolitnom múzeu umenia v New Yorku sa nachádza veľkolepé maliarske dielo „Triumf Máriusovej légie“ z roku 1729, od talianskeho maliara Giovanni Battista Tiepolo. Tento obraz je zo série desiatich nádherných plátien, ktoré

² SHEPPARD, Si: *Bitva u Filipp 42 pr. n. l., Konec římské republiky*. 1. Vyd. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. s. 23., ISBN 978-80-247-2873-5.

Tiepolo maľoval na výzdobu hlavnej miestnosti „Ca ‘Dolfin“ v Benátkach. Predmetom tohoto triumfálneho sprievodu je identifikovaný latinský nápis v hornej časti maľby, rímskeho historika Lucia Anneusa Florusa: „Ludia z Ríma aj Jugurtha naloženého reťazami (africký kráľ Jugurtha sa zobrazí pred jeho vezniteľom, ktorým bol rímsky generál Gaius Marius). Sprievod sa konal dňa 1. Januára v roku 104 pr. n. l. Zástupy niesli korisť včetně busty matky bohyně „Cybelle“. Autoportrét tridcaťrokov starého Tiepola sa nachádza na ľavej strane maľby tohoto obrazu.

Obr. č. 2. Giovanni Battista Tiepolo (Italian, Venice 1696–1770 Madrid) „Triumf Máriusovej légie“³, 1729, Metropolitan Museum of Art.

Rôzne znaky légii boli maľované, vyšívané, tepané, vtlačené v koži, v hline, v kameni, v drahých kovoch (napr.: na vytesanom „vexillu“ zobrazenom na kamennej doštičke z Benwelu na Hadriánovom vale sa píše: „LEG II.“ Po stranách

³ *The Triumph of Marius* [online]. 2000. [cit. 2014-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.metmuseum.org/about-the-museum/history-of-the-museum/thetriumphofmarius.html>>.

vexilla sú „Kozorožce“ označujúce Mesin vzniku légie a „Pegasus“, druhý symbol légie.- str. 50.). „SIGNUM“ sa nachádzalo v každej centúrii aj legionárskych a pomocných kohortách. Vyobrazené sú na rímskych skulpturách, sú zložené z diskov (phalerae) upevnených na žrdi znázornené špičkou kopie alebo znázornením ruky, ktorá spadá do „manipulovej légie“ za republiky, kde ruka „manus“ znamenala „prior“ centúriu každej Manipuly. Súčasťou signa sú ďalšie prvky, umiestnené nad alebo pod skupinou „phalerae“. Sú to tabuľky s nápismi označujúce vyznamenania, vežičky pripomínajúce víťazstvo, dobitie pevnosti a znamenia zodiaku označujúce mesiac vzniku légie. Pri identifikácii jednotiek a pri predávaní rozkazov behom ich presunu legionárskej štandardy zaujímali kľúčovú funkciu. V 4. storočí po Kristovi bolo najobľúbenejšiou štandardou „Draco“, ktoré používalo každé zoskupenie pechoty a jazdectva. „Draco bola barbarská štandarda pôvodne z Východu, ktorá prežila cisárstvo a používala sa ešte v dobe bitvy pri Hastingse v roku 1066. Konštrukcia obsahovala zvieraciu hlavu s roztvorenými čelustami pripevnenú na žrdi. Na krku hlavy bola pripevnená rúra ušitá z farebnej látky spôsobom, že vzduch prechádzal kovovou hlavou a pri pohybe nafukoval a oživil chvost. Medzi najznámejšie bitvy patrila „Bitva u Filipp 42 pr. n. l. Rímske légie sa zúčastňovali bitiev a vojen, ktoré boli svojim rozsahom nevídané od dôb pozdnej republiky. Légie boli úplne zničené vo vojnách, s hanbou rozpustené pre vzburu alebo znova založené za účelom vedenia útočných a obranných vojen.“⁴ Po páde

⁴ COVAN, Ross. *Římští legionáři od Marka Aurelia po Diokleciána*. 1. Vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2009, s. 68. ISBN 978-80-251-2688-2.

Západorímskej ríše roku 476 sa stali páni tejto časti impéria Germáni. Odoaker sa neprehlásil cisárom, ale iba „kráľom národov Talianska“ a odoslal imperátorské insignie do Konštantinopola. Východorímska ríša, s týmto hlavným mestom, zostala naďalej spravovaná svojim cisárom. Konštantinopolskí imperátori sa postupne vzdávali úradnej reči - latinčiny a zavádzali gréčtinu, časom prestali používať starý symbol Jupiterovho orla a pozmenili ho. Pridali mu ešte jednu hlavu, nový orol teda vzhliadal na Východ aj na Západ. Keď sa Karol Veliký prehlásil cisárom roku 800 v Ríme, vzniesol nárok na obnovenie Západorímskej ríše. Odtiaľ pochádzajú všetky orlice, ktoré pozná stredoveká heraldika.

III. HERALDIKA

Názov Heraldika pochádza z latinského heraldus - herold. Je to pomocná veda historická, ktorá sa zaoberá štúdiom súhrnu pravidiel a zvyklostí, podľa ktorých sa znaky popisujú, určia, tvoria a kreslia. Vznikla v prvej polovici 12 storočia v rokoch 1135 až 1155 a v tom čase sa objavujú prvé heraldické znaky vo väčšine európskych zemí. V Čechách sa za prvý erb považuje plamenná orlica dochovaná na pečati Přemysla Otakara I. z roku 1192. V stredovekej Európe mal od istej doby každý šľachtic svoj erb a neskôr každá krajina a mestá. Meno heraldiky pochádza od heroldov. Boli hlásateľmi zvlášť vyučenými v umení znakovom. Boli vyberaní z drobnej šľachty a z ľudu, jedine v Škótsku z vyšších šľachtických rodov. Heroldi sprevádzali, ohlasovali svojho pána, chodili s jeho poslaniami, hlásali jeho prevolania a predstavovali jeho autoritu. Rytieri a trubadúri, heroldi a pútnický speváci, ktorí nemohli chýbať, ospevovali chválu na turnaj ako školu odvahy a vernosti panovníkovi. V stredoveku heraldická znalosť znakov zasahovala do všetkých pomerov spoločnosti - do vojen, zbraní, práv na pečatiach, do svadieb, umenia a preto sa museli títo hlásatelia so znakmi oboznámiť. V XIII. storočí sa vytvoril stav alebo cech heroldský. V XIV. storočí so zánikom turnajových súbojov a s pozvoľným vznikom štátov v novodobom zmysle sa začína jeho úpadok. Odpadla jedna z hlavných príležitostí heraldiku uplatniť, ale zánikom skromných vojen a

turnajov odpadla pre pánov nutnosť mať vlastných heroldov. Týchto vlastnili už iba výlučne panovníci⁵.

Žijeme v časoch, v ktorých znaky cti strácajú uznanie, v dobe, v ktorej symbol, erb, zostaríeva. Erby nás naďalej okúzľujú, ale to okúzlenie sa prenáša skôr do oblasti umenia. Návštevníci starých pamiatok pozorujú staré erby na priečeliach stavieb, na starých malbách, v chrámoch, akoby celá „česť, honor“, ktorú symbolizujú, nemala už mať toľko miesta v živote. Rytierske cnosti v našej dobe zostávajú v „rytierskych románoch“, nevychádzajú z nich von. Erby naďalej visia na starobylých stavbách, na stenách obydlí, v obrazoch a pečatiach, ale o tom, aký erb si kto zo súčasných nesie v duši, uvažuje dnes naozaj málokto. Pojem „Erb“ bol zakotvený v každej dobe, keď šlo ľuďom o ich budúcnosť a nádej, bol zakotvený symbolicky – pevne a významne v dobách, kedy sa ešte erby neužívali, rovnako jako v bájných prastarých časoch, v ktorých sa rodili nielen veľké príbehy, ale keď sa rodili aj prvé skutočné erby. Erb zaväzoval, bol znamením charakteru, toho, že jeho nositeľ musí a nesmie isté veci urobiť. Erby nehovoria len o tom, čo je na nich namaľované, hovoria o presahu, aký nad nimi svitá, hovorí, čo v nich má svoj domov. Sme tým, čo si vložíme do erbu, inými nevideného, za čo sme ochotní ísť do boja, sme tým, čo sme ochotní chrániť zo všetkých svojich síl, aj keby sme sa kôli tomu vystavovali nebezpečiu, podceňovaniu a posmechu. Sme tým, čo sme sa rozhodli prijať a čo nikdy nestratíme. Mať vo svojom

⁵ SCHWARZENBERG, Karel František. *Heraldika: heraldika, čili, Přehled její theorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě*. 3. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. s. 184. ISBN 978-80-7021-827-3.

erbe lásku znamená, niešť si v erbe šťastie, milosrdenstvo a súcit. Erb je znak cti a nášeho „vnútorného domova duše“⁶.

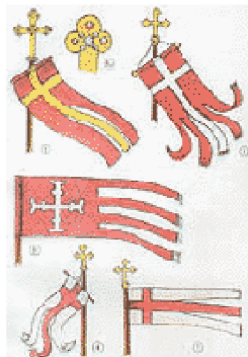
1. Vexikológia

Vexikológia podobne ako heraldika a sfragistika je pomocná veda historická, zaoberajúca sa predovšetkým históriou, symbolikou, použitím a významom vlajok, praporov, korúhiev a zástav. V Českej a Slovenskej republike existuje vexikologická spoločnosť.

Na počiatku bolo slovo, grécky „logos“ - etymologický prazáklad všetkých „-logií“. Omnoho neskôr vzniklo „vexillum“ ako zdrobnelina od „velum“ (plachta) a to k označeniu kusu látky upevnenej na krátkej tyči a zavesenej na žrdi za špeciálnym účelom - teda vlajky. A až v našej dobe bol vytvorený zlúčením oboch pojmov názov „vexikológia“ pre novú vednú disciplínu - náuku o vlajkách, ktorá udáva normy až na prapory súčasné a v prípade normovania sa odvoláva práve na „uniformné“ armády, z ktorých prví boli Rimania, aby sa po ich páde tento trend znovu objavil prakticky až na prelome 17. a 18. storočia. Do tej doby, ako hovorí vexilológia, vládne obdobie chaosu, v ktorom nie je možné praporce a korúhvy spoľahlivo zaradiť ani podľa veľkostí a tvarov, ani podľa spôsobu zavesenia, pretože písomné pramene mnohokrát nerozlišujú pojmy ako praporec a korúhva. Vexilológia tak pre stredovek opatrne definuje praporec - na priečnej žrdi je korúhva, ak to nie je praporec. Veľkosť stredovekých korúhiev

⁶MARTIN, P. Eduard. *Heraldické eseje*. 1. Vyd. Praha : Merkantilie - Klub pro českou heraldiku a genealogii. 2001. s. 6 - 7. ISBN 80-902907-0-1.

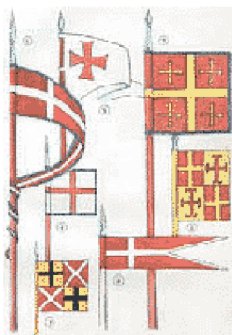
a praporcov je teda daná predovšetkým praktickou potrebou (viditeľnosť a ovládateľnosť) a regionálnou tradíciou⁷.

Obr. č. 3. Praporec okolo roku 1380.

Obr. č. 4. Husitské korúhvy.

Obr. č. 5. Korúhvy a praporce z 1. polovice 15. storočia.

⁷ *Korouhve, praporce* [online]. Praha : 2006. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW:

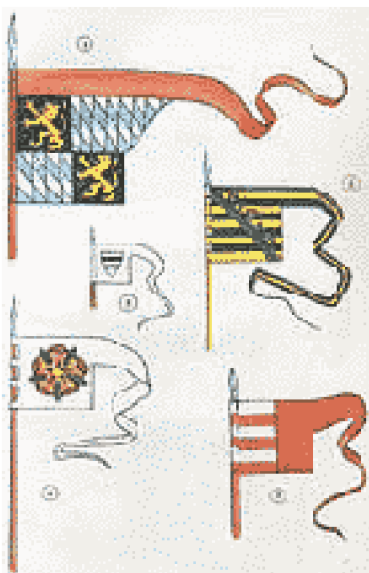
<<http://www.livinghistory.cz/phpbbforum/wiewtopic.php/korouhvepraporce.htm>>

Obr. č. 6. Znak český na vojenskej korúhvi a v štíte.

Obr. č. 7. Ríšska korúhva z 15. storočia.

Obr. č. 8. Rôzne spôsoby umiestnenia znaku na korúhvi⁸.

⁸ *Praporce* [online]. Praha : 2010. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.wagner.bitva.cz/praporce.html>>.

Obr. č. 9. COMICS - „L Iliade in sei vignette“ (Miniature tratte da 'L'Épître Othéa'1410-1414), British Library, Londra⁹.

Pred samotnou bitvou sa niekedy slúžila svätá omša, ktorá bola duchovnou prípravou na boj a pri tejto príležitosti sa posvedcovali korúhvy určené k bitve. Odhodlanie a statočnosť malo podporiť pasovanie mladých šľachticov, ktorí si túto hodnosť mali potom vyslúžiť vo víťaznej bitve. Formácia ťažkej jazdy sa rozdelila obvykle do šíkov, kedy prvé rady držali najvýznamnejší velmoži a až potom nasledovali ich vazali, zbrojnoši a celok uzavierala pechota. Ťažkoodenci mohli byť postavení v šíku v tesnom rade vedľa seba alebo môžu mať medzi sebou veľké rozostupy tzv. plot. Známa je taktiež

⁹ Comics - Iliade in sei vignette [online]. British, Londra : 2012. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.foliamagazine.it/ComicsIliadeinseivignette.html>>.

zostava klinu, kedy klíny tvoria jednotlivé korúhvy významných veľmožov, hradských obvodov. Kontingenty sú taktiež rozdelené podľa národného alebo miestneho hľadiska. Jedným z dôležitých orientačných prvkov v bitve bola pre vojaka jeho korúhva. Tú väčšinou niesol významný a skúsený muž („*bannerets*“ - korúhovní rytieri) a bola dobre bránená. Rakúske banderium niesol v bitve na Moravskom poli skúsený a veľmi starý rakúsky ministeriál „Haslauer“ (rod z Haslau). Na druhú stranu sa práve na korúhvu zameriaval nepriateľ. To šlo i využiť k prípadnej nástrahe, kedy korúhva vojevodcu slúžila jedine ako návnada. Zisk nepriateľskej korúhvy podporil morálku vlastných bojovníkov a ničil morálku nepriateľa. Dezorientoval ich. Pri strate korúhvy alebo veliteľa sa vojsko začalo rozpadáť. Hovorí sa, „*že kto nepozná históriu vlajky, nepozná históriu zeme - krajiny a naopak*“. Zasvätený človek pri pohľade na vlajku nevidí vlajku, ale samotný národ, jeho životné prostredie, politické krédo a pýchu. Interpretácia vlajky vybočuje z oblasti histórie, do sféry etnografie, sociológie, psychológie. Vo vlajke nevidíme len symbol ako nositeľa určitej ideí. Zaujíma nás aj ako konkrétna vec, z materiálneho hľadiska, napríklad aplikáciou chémie (technológie farieb, tkaniva, rôznych predpísaných variant farebných odtieňov v rámci oficiálnych chromatologických tabuliek pre rôzne prípustné podkladové materiály), alebo geometrie (striktné predpisy o vonkajších a vnútorných proporciách vlajok). Preto sa o vede hovorí, že „*veda je natoľko vedou, koľko obsahuje matematiky*“.

Vexikológia má svoje miesto v systéme spoločenských vied a je súčasťou štátovedy, ústavného a medzinárodného práva¹⁰.

2. Prapory, korúhvy v heraldike

Už starí Rimania, dokonca už aj skôr starí Egypťania a Číňania používali textilné pruhy upevnené na žrdiach a kopijách, teda prapory či praporce, korúhvy, k označeniu vojenských jednotiek alebo do hrovej výbavy. V Európe sa textilné prapory objavili v dobách hunských a avarských nájazdov v dobe sťahovania národov. Vojvodovia a kniežatá mali upevnený praporec, korúhvu na kopii, ktorá bola pôvodným symbolom kniežacej moci. Prapory, korúhvy patria do heraldiky už od jej začiatku. Rovnako ako sa potrebovali rytieri odlíšiť a preto svoje znamenie položili na štít, taktiež museli byť označené nielen vojenské družiny, jednotliví vojaci rytierov a pánov, ale aj lode a budovy. Rovnako ako pred heraldikou boli štítové znamenia, boli aj znamenia na žrdiach. Mnohé znaky zo štítov prešli na prapory, korúhvy a naopak. Najmä na znakoch duchovných rádov. V rannom stredoveku bol rozšíreným typom praporov tzv. „gonfanon“, čo bol obdĺžnik, ktorého vlajúca časť je rozdelená do niekoľkých pretiahnutých pruhov. V 14. a 15. storočí boli bežné korúhvy, teda prapory uchytené k žrdi bokom a ešte napnuté tyčkou pri hornom okraji. Prapory hrali dôležitú úlohu pri rozlíšení bojujúcich strán vo vojnách. V stredovekom Japonsku nosil prapor so symbolom svojho pána,

¹⁰ *Vexikologie č. 1-3* [online]. Praha : 2000. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://web.uhk.cz/cvp/cjvcesak.html>>.

upevnený na chrbte, dokonca každý jednotlivý vojak. V klasickej dobe heraldickej, od roku 1300 do roku 1500 bol prapor a štít jedného človeka totožný. Takýchto znakov je mnoho. V niektorých rodinách sa udržiaval zvyk vedľa štítu a helmy maľovať aj prapor - korúhva. Takýto prapor potreboval iba pán, ktorý skutočne vodil so sebou nejakých vojakov. Odtiaľ je český titul „Korouhevních pánů“, odtiaľ prapory u štítov španielskych grandov. Vysokí cirkevní hodnostári najprv používali prapory než štíty. Tieto korúhvy mali štvorcový tvar, ale ako pokračoval stredovek, rozvinuli sa do rôznych tvarov a názvov. Korúhva značí prapor cípatý. Uvádza sa v rôznych jazykoch. Štvorcový tvar je základný. Nazýva sa latinsky „bandelerium“, španielsky „bandera“, francúzsky „banniére“, anglicky a nemecky „banner“. Je to veľký prapor vojenského húfu, aký mala nobilita - králi, kniežatá, páni a vynikajúci rytieri. Pohodlnejšie sa nosil tvar, kde bola výška väčšia než dĺžka, tento tvar nosili menší páni. Rytier spadajúci do nižšej vrstvy šľachty mal právo nosiť malú korúhvu („banneret“). Táto osobná korúhva mala dĺžku až 750 mm a dĺžka jednoduchého chvosta bola zhruba polovičná a výška žrdi sa pohybovala v rozmedzí okolo 1,8 - 2,5 m. Pavona“, ktorá sa pripevňovala na hrot kopie bola osobnou vlajkou všetkých od rytierov vyššie. Dĺžka bola zhruba 40 cm. Bola jednochvostá a v heraldických farbách alebo na nej bol zobrazený erb nositeľa. Pokiaľ tento nižší rytier bol za rôzne zásluhy (služba, v boji atd.) vyznamenaný, mohol mať aj právo nosiť vlastnú korúhvu. U tejto boli chvosty rozrezané. Táto korúhva bola hodnostne nad banneretom. Veľkosť sa pohybovala zhruba 45 x 45 cm. Mohla byť vyvesená len za prítomnosti

držiteľa a keď sa schyľovalo k boju. Štvorec menších rozmerov francúzskym názvom „cornette“ a bol spájaný so stuhami na vrchu žrdi, čo sa rozšírilo na ostatné prapory. Cornetta bola praktický tvar pre boj, najmä jazdecký. Ak sa ku cornette stuha z vrchu hneď prišije, vznikne tvar nazývaný španielsky „guitón“, francúzsky „guidon“, nemecky „strumfahne“ alebo „reinfahne“¹¹, česky „honící korouhev“. Nosila sa s panovníkom idúcim do boja. Vo Francúzsku mal guidon dvojklanný tvar. V Nemecku bol pás červený, znamenajúc vojvodcovu súdnu moc. Staročeské mestá bojovali pod praporom s týmto jedným cípom, z ktorého sa vyvinul polkruhový tvar s cípom, aký bol vydávaný za tvar husitských korúhiev. V Španielsku mali mestá prapor nazývaný „palón“. V Rakúsku a v Čechách „zemská korúhva“, nazývaná nemecky „Banner“, má dvojklanný tvar a preto jej viac sluší názov „štandarda“. Štandardu mal právo nosiť jedine družijník. Veľkosti a zdobenie sa samozrejme menili rokmi a dľa toho, kto bol držiteľ. Preto som uviedla tento príklad. Podobný tvar mal „étendard“, španielsky a nemecky „standarte“ - odznak veliteľa, najmä jazdeckého pluku.“. „Štandarda“ je pôvodne cisárska korúhva, neskôr prapor veliteľa jazdeckého oddielu. Štandarda je aj prapor najvyššieho predstaviteľa štátnej moci, vztyčovaný v mieste jeho prítomnosti a pôsobenia. V Anglicku je štandarda dlhá, s nepatrne až vôbec rozoklanými koncami a v prevedení heraldických farbieb. Tento rozoklaný rytiersky znak sa nazýva „grímpola“, nemecky „wimpel“ môže byť (na mori) spojený a iným praporom alebo

¹¹ SCHWARZENBERG, Karel František. *Heraldika: heraldika, čili, Přehled její theorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě*. 3. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. s. 187, [16] s. obr. příl. Historica. ISBN 978-80-7021-827-3.

vlajkou. Jeden až dva špicaté konce má tiež španielsky „pendón“, pod ktorým šli do boja rytieri španielskych duchovných rádov a v Anglicku a Francúzsku lesníci a malí rytieri, ktorí mali štvorhranný banner. Väčší páni a kráľ mali tiež pennon ako svoj osobný odznak. Kráľovský „pennon“ sa niekedy vešal na priečnu tyč na spôsob kostolnej korúhvy, je zpodobený na kráľovských znakoch. Osobným odznakom bol aj španielsky „gonfalón“ s rôznymi rozoklanými tvarmi, ktorý tvarom pripomína „Konštantínovu korúhvu“, „Labarum“, ktoré nebolo cípové. Podobne štvorhranné boli rímske korúhvy.

Vlajka francúzsky „pavillon“, nemecky „flagge“ sa od praporu odlišuje tým, že nie je pribitá na žrdi, ale je prišitá na lane¹², ktoré sa na žrd' vyťahuje. Môže byť na suchozemskej nehnuteľnosti, ale aj na lodi. Môže mať rozmanitý tvar podľa významu: pravidelná obchodná vlajka je obdĺžnik, ktorého výška je k dĺžke 2:3¹³. Pôvodne sa heraldické prapory a korúhvy od seba líšili. Prapory boli vyššie a kratšie, korúhvy dlhšie než vyššie a mávali pri hornom okraji dlhý úzky cípový pruh či dva. V 15. a 16. storočí sa navzájom priblížili, dostali štvorhrannú podobu a na okraji trepotanie - trásne, strapce. Ak bol prapor zložený z heraldických farieb, tak potom farba figúry sa nachádzala v hornej časti a farba štítu bola v dolnej časti (ako je tomu pri českom prapore). Obrátené farby znamenajú odboj a revolúciu. V staršej heraldickej dobe bol obrazec na prapore a na štíte totožný. Až neskôr sa od

¹² SCHWARZENBERG, Karel František. *Heraldika: heraldika, čili, Přehled její theorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě*. 3. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2007. s. 188, [16] s. obr. příl. Historica. ISBN 978-80-7021-827-3.

¹³ JAMES, Ewald. *Das königliche liederbuch des deutschen minnesangs: eine Einführung in die sogenannte Manessische Handschrift*. 1 vyd. Heidelberg : Lambert Schneider, 1965. 307 s.

seba začali odlišovať. Ak sa opakuje na prapore figúra zo štítu, zobrazuje sa hlavou ku žrdi („ratištiu“). Ako heraldické znamenia sa používajú na praporochoch farby, kríže, odznaky a znaky. Niektoré prapory dostali špeciálne poslanie a dodnes sa používajú ako medzinárodné symboly. Vlajka zviazaná uprostred je volaním o pomoc a spustená do polovice žrde znamená smútok¹⁴. Pôvodný prapor Anglicka je znamením kresťanského rytierstva. Biely prapor staršej bourbonskej línie znamená vzdanie sa alebo vyjednávanie, je výzvou k zastaveniu paľby - boja. Biely prapor s voľným červeným krížom je odznakom nemocníc a ošetrovní a vôbec všetkej pomoci. Čierny prapor je znamením smútku, tiež anarchie a námorných lupičov - pirátov. Žltý prapor symbolizuje nebezpečie nákazy. Červený prapor sa používa v stave ohrozenia.

Obr. č. 10. „Infantry colour for Bohemian troops in the service of Ferdinand III. A. E.“ (Červený damašek, intarzie iniciály Ferfinanda III.) Sú vyšíté striebrom, 52 x 65 cm. F III., R (Romanum), I (Imperator), A (Augustus)¹⁵.

¹⁴ Detto, s. 80.

¹⁵ Detto, s. 74.

V zbierke trofejí v Armádnom múzeu v Štokholme sa nachádza 15 identifikovaných praporov a korúhiev českého pôvodu. Je to séria deviatich praporov pre pechotu pluku „Buriana Ladislava, hraběte z Valštejna neskôr Maximiliána, hraběte z Valštejna“, ktoré sa do zbierky dostali čiastočne pričinením rotmistra Václava Míčana z Klinštejna a Roztok, ktorý získal päť z nich „s nasadením vlastnej krvi“, ako oznamuje kráľovi Karolovi X. Gustavovi. Prapory sú šité v Prahe roku 1642 nákladom štyridsiaticich zlatých za kus (12 kusov). Zostávajúce štyri prapory padli Švédskym vojskám do rúk zrejme v bitve u Jankova, kde časť Valdštejnského pluku pod vedením najvyššieho lajtnanta Baltazara Schmidta utrpela porážku a Schmidt bol zajatý. Okrem týchto trofejí sú v zbierkach dva prapory s motívom českého leva, kde sa nachádza monogram Ferdinanda III. Je korunovaný českou kráľovskou korunou a pochádza zrejme z doby 1627 - 1637. Nie je vylúčené, že patril niektorej kompanii hraběte A. E. Trčky, ktorý v rokoch 1631 - 1632 naverboval v Českých krajoch naraz deväť kompanií a neskôr ešte tri ďalšie. Korúhva s monogramom Ferdinanda III., mohla byť zhotovená pred rokom 1627, (Ferdinand II. Alebo Fridrich Falcký?). Pravdepodobnosťou je, ako sa dostali prapory do rúk Švédov, že sa pod týmito prapormi bojovalo na Bielej Hore a po porážke sa ich časť dostala ako trofeje do rúk bavorského a ligistického vojska a neskôr sa stali korisťou Švédov, ako ukazuje osud „trúbkových praporcov“ Fridricha Falckého. Ďalšiou možnosťou je, že padli Švédom do rúk na Pražskom hrade v roku 1648, kde sa podľa inventáru nachádzali staré prapory v jednej z miestností bývalej budovy kunstkammery¹⁶.

¹⁶ Detto, s. 88.

Obr. č. 11. Prapory, (*Särtryck ur Armémusei Arsbok*)¹⁷.

3. Korúhvy

Dôležitým prvkom nielen na bitevnej scéne, ktorý mal v rovine symbolickej a informatívnej podobnú funkciu ako erb, boli korúhvy, nenahraditeľné orientačné vypovedajúce znamenia pre bojovníkov a okolie. Práve korúhva umožňovala pri stretnutí oddielov ukrytých do brnení rozlíšiť spolubojovníkov od protivníkov. Behom doby sa vyskytovali jej rôzne typy. U nás je známa česká korúhva „Svätého Václava“ s obrazom starého českého erbu s čiernym orlom. Neskôr od doby „Přemysla Otakara II.“, bol na erbe korúhvy umiestnený dvojchvostý lev. S korúhvou v označení istého územia sa môžeme stretnúť celkom jasne v roku 1276, kedy „Přemysl Otakar II.“ odovzdal podľa kronikárskeho zápisu „Rudolfovi Habsburskému“ päť korúhiev piatich krajín. Rudolf mu vrátil iba dve, českú a moravskú a pre seba si nechal symboly Rakúska, Štýrska a Korutánska. Taktiež urodzenejší páni tiahli do boja so svojim sprievodom

¹⁷ TUREK, Eva. *Särtryck ur Armémusei Arsbok 1991AB C O Ekblad & Co, Västervik, Sweden* : Klammerhäftad, 1991. s. 67 - 91.

pod vlajúcimi korúhvami, na ktorých boli zobrazené ich rodové erby. Korúhvy, praporce sa zobrazovali taktiež na pečatiach, ako napr.: na pečati „Vítka z Prčic“ z roku 1220 je znázornená korúhva s päťlistou ružou, na pečati „Zdislava zo Šternberka“ z roku 1284 môžeme pozorovať korúhvu s osemcípovou hviezdou, jazdecká pečať „markraběte Vladislava Jindřicha“, ktorý je vyobrazený s korúhvou v ruke jazdiaceho na koni, na ktorej sa prvý krát objavuje znamenie leva na Přemyslovských pečatiach privezená roku 1222.

Obr. č. 12. Jazdecká pečať „markraběte Vladislava Jindřicha“ vyobrazený s korúhvou v ruke jazdiaceho na koni, rok 1222¹⁸.

Keď sa koncom 13. storočia vypravil Jan z Michalovic na slávny turnaj do Paríža, mohol sa pýšiť erbom s červeným levom v bielom poli, umiestneným na korúhvi. Behom doby začína

¹⁸ IWAŃCZAK, Wojciech. *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. 1. Vyd. Praha : Argo, 2001. s. 13. ISBN 80-7203-338-7.

korúhva označovať taktiež oddiely, ktoré vystupujú pod spoločným znamením. Ich velitelia začínajú byť od konca 14. storočia označovaný ako „korúhevný páni“. Behom bitvy hrala korúhva nesmierne dôležitú úlohu. Najčastejšie slúžila ako znamenie k zahájeniu pohybu vojska. Jej vyzdvihnutie alebo mávnutie uvádza do pohybu oddiely doposiaľ čakajúce na znamenie. Toto je príklad, keď vidíme prevahu znakov nad akustickými, ktoré by mohli byť ľahko prepočuteľné v hlučiacom zástupe. Korúhva dávala znamenie k útoku, predstavovala tiež bod, okolo ktorého sa zhromažďovali oddiely. Korúhva mala ešte jednu dôležitú funkciu. Označovala, že boj pokračuje, podávala informáciu, že vojsko doposiaľ panike nepodľahlo. Kľúčovou pozíciou je významná osoba korúhevníka. V bitve s kráľom Lotharom u Chlumce roku 1126 niesol korúhvu Svätého Vojtěcha pripevnenú na kopiu Svätého Václava kniežací kaplán Vít. V roku 1158 pri Miláne bol talianskym korúhovníkom veľmož Dacius. Keďže nepriateľske útoky smerovali vždy na centrálné miesto, ktorým bola korúhva, bol zriadený špeciálny oddiel pre jej ochranu. V bitve u Chlumce korúhvu strážilo sto vynikajúcich bojovníkov. O víťazstve jednej strany mohla skôr než smrť vojvodu rozhodnúť smrť korúhevníka a pád a ukoristenie samotnej korúhvy. Po skončenej bitve sa korúhvy stávajú symbolom víťazstva. V Trojanskej kronike z konca 14. storočia sa dočítame, že: „s vítěznými korúhvemi Řekové vejdou do města Troje s velikým veselím“. Latinský názov „victricibus armis“ – autor Trojanskej kroniky nahradil výraz „arma“ konkrétnym slovom „korúhva“, pretože korúhva v tej dobe najlepšie symbolizovala vojenský triumf¹⁹. Vilém a Petr Vok

¹⁹IWAŃCZAK, Wojciech. *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém*

z Rožberka vlastnili okolo 1585 korúhiev. Časť zbierky je uložená v Třeboni. Zaujímavosťou je aj to, že prvý český meteoprístroj - „Veternú korúhvu“ nechal zostrojiť roku 1585 Petr Vok (posledný Rožberk). V pražskom Klementíne sa začala teplota vzduchu merať od roku 1752 a mesačné priemery sú zaznamenávané od roku 1771. Je to neprerušená rada každodenného merania teploty vzduchu a merania teplotných rekordov pre každý deň od roku 1775 do súčasnosti²⁰.

Pokiaľ ide o materiál a spôsob prevedenia, pohybovali sa praporce a korúhvy od lanu po hodváb, od našívaných a vyšívaných, po maľované a našívané zlátené (Cennino Cennini, „*Kniha o umění středověku*“²¹ - kapitola maľovania praporcov a korúhiev, cca rok 1400). Zo zmienok o turnajoch máme doložené, že veľkosti a honosnosť praporcov sa mnohokrát zásadne nelíšili v prípade velmoža a zemana - obaja reprezentovali a boli nezriedka ochotní sa zadĺžiť pôžičkami od mešťanov. Nákladnosť spracovania bola daná spoločenskou udalosťou, pre ktorú sa korúhva volila. Inak asi vyzeral jeden z mnoha praporcov velmoža, ktorým disponovala jeho xťá posádka a inak taký, pod ktorým sa išiel zúčastniť kráľovskej korunovácie či turnaja. K veľkostiam a tvarom - nejaké normy majú zmysel a sú vymáhateľné iba u veľkých uniformovaných armád. V stredoveku na to preukázateľne žiadna norma nebola, ani v rámci regiónu, či konkrétneho časového obdobia.

písemnictví 14. století. 1. Vyd. Praha : Argo, 2001. s. 94. ISBN 80-7203-338-7.

²⁰*Meteorologie* [online]. Praha : ČR, 2011. [cit. 2013-08-03]. Dostupný

z WWW: <<http://www.lesnicka-skola.cz/galery/816/meteorologie.html>>.

²¹ CENNINI, Cennino. *Kniha o umění středověku*. 1. Vyd. Praha : Vladimír Žikeš, 1946. 318 s.

IV. SYMBOLIKA ORLOV A ORLÍC V ERBOVÝCH ZNAKOV, ŠTÍTOCH, VLAJKÁCH, KORÚHVACH A PRAPOROCH

Symbolika orlov a orlíc sa začala používať na dnešnom území Nemecka v dobe panovania frantského kráľa „Karola I. Veľkého“ (r. 742 - 814 n. l.), ktorý bol korunovaný rímskym cisárom roku 800 n. l. v Ríme a územie ním ovládané nazval „Rímskou Ríšou“.

Obr. 13. Idealizovaná maľba „Karola Veľkého“ od Albrechta Dürera z roku 1513. Tu je vidieť ríšska čierna orlica na zlatom štíte²².

²² Karel Veliký [online]. 2011. [cit. 2013-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.odpravekuposoucasnost.blog.cz/1106/karelveliky.html>>.

Chcel takto nadviazať na zaniknutú pôvodnú antickú rímsku ríšu. Prejavilo sa to aj prevzatím orlice ako univerzálneho symbolu cisárskej autority nad novou Rímskou Ríšou. Symbol orlov a orlic sa začal používať na dnešnom území Nemecka v dobe panovania frantského kráľa Karola I. Veľkého (r. 742 - 814 n. l.), ktorý bol korunovaný rímskym cisárom roku 800 n. l. v Ríme a územie ním ovládané nazval „Rímskou Ríšou“.

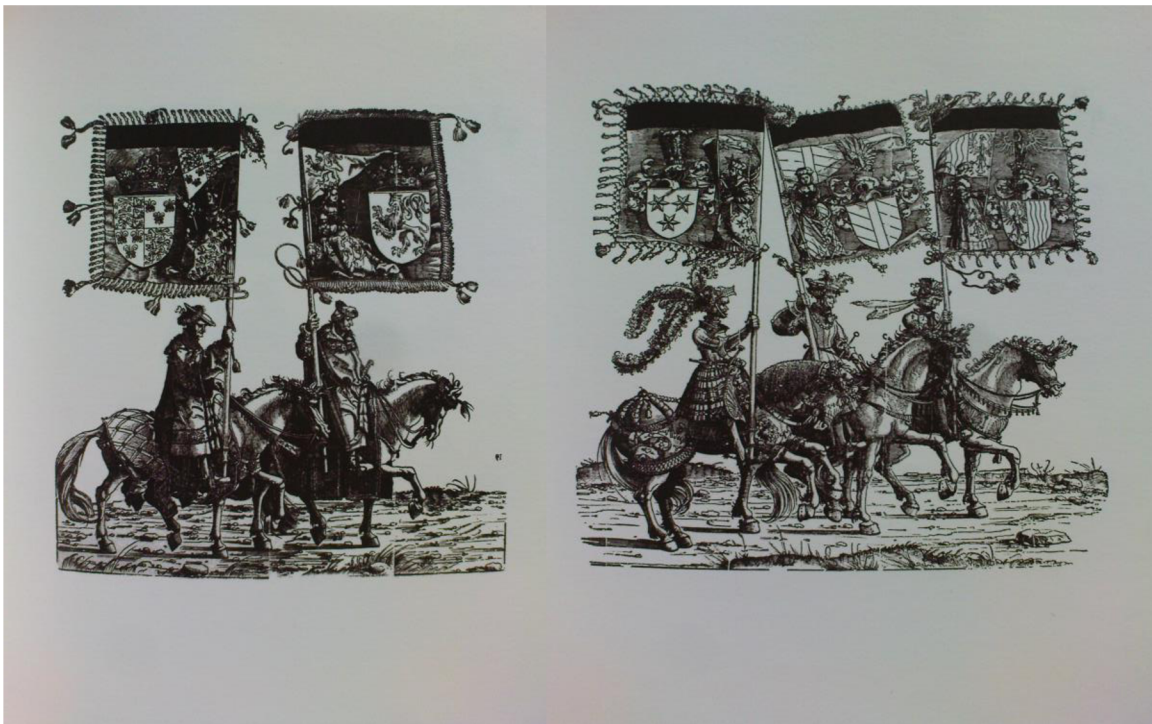

Obr. 14. Dvojhlavý orol so znakmi jednotlivých štátov Svätej ríše rímskej (maľba z roku 1510)²³.

Chcel takto nadviazať na zaniknutú pôvodnú antickú rímsku ríšu. Prejavilo sa to aj prevzatím orlice ako univerzálneho symbolu cisárskej autority nad novou Rímskou Ríšou. Od vlády východofrantského kráľa Otta I. (r. 936 - 973. N. l.) hovoríme o „Svätej ríši rímskej“ (r. 962 - 1806.), ktorá zahrňovala

²³ *Symbolika orlů a orlic III. - Nemecko* [online]. 2013. [cit. 2013-02-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.historickeprapory.cz/symbolikaorluaorlic.html>>.

Nemecké, České, Talianske kráľovstvo, Burgundské vojvodstvo a stovky kniežactiev, vojvodstiev, grófstiev, slobodných ríšskych miest. Od 15. storočia sa užíva názov „Svätá ríša rímska národa nemeckého“ iba pre časti osídlené Nemcami a od 17. storočia sa názov používa ako označenie teritória na celom území ríše. Po nástupe Habsburgovcov roku 1452 do čela Svätej ríše rímskej sa zmenila symbolika ríše. Cisár Maximilián I. zaviedol žoldnierske vojenské jednotky - pri pechote to boli žoldnieri (lancknechti) a pri jazdectve (kyrysníci).

Obr. č. 15. „Albrecht Aldorfer: České a anglické dedičstvo Svätej ríše rímskej v rokoch 1512-1522 a Kniežatstvá Svätej ríše rímskej - Ens, Burgau, Cilley v roku 1515.“ (75 a 61. List Triumfálneho sprievodu cisára Maximiliána I.)²⁴.

²⁴ HAVLICE, Ivan, DUCHOŇ, Jozef. *Triumfálny sprievod cisára Maxmiliána I.* 1. Vyd. Košice : Vienaľa, 2007. s. 13, 11. ISBN 978-80-89093-13-7.

Z patentu adresovaného dolnorakúskym stavom (28. Mája roku 1498) sa dozvedáme o funkcii „zástavník“ nazývaného „des Kaisers Vonnricher“, ktorého povinnosťou bolo starať sa o zástavu, korúhvu respektíve vlajku jednotky. Takéto vlajky boli štyri, každá z jednej z cisárskych farieb (červená, biela, zelená a žltá). Zástavy boli lemované pruhom vo všetkých štyroch farbách, v strede mali erbový znak roštu a burgundský zlatý kríž s plamienkami²⁵.

Obr. č. 16. „Lancknecht nesúci moravský prapor“²⁶.

²⁵ SKALA, Harald. *Slávne časy cisárskej jazdy v 17. - 19. storočí*. 1. Vyd. Praha : Universum, 2005. s. 7. ISBN 80-8904-62-58.

²⁶ WALTER, Vilém. SCHILDBERGER Vlastimil ml. *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. Vyd. Brno : Brko, s.r.o., 2008. Tisk: tiskárna Brko, s.r.o. s. 26. ISBN: 978-80-254-4071-1.

Friedrich III. Habsburský si zvolil ako symbol ríše
habsburgského dvojhlavého orla.

Obr. č. 17. Koristnícky prapor „Friedricha II. Velkého“ – HGM
Viedeň²⁷.

Friedrich II. Velký zaviedol v armáde jednotný vzor praporu,
ktorý bol s malými odchýlkami používaný až do roku 1945.

²⁷ *Kořistný prapor Fridricha II.* [online]. 2011. [cit. 2013-02-15].
Dostupný z WWW: <<http://www.historickeprapory.cz/symbolikaorluaorlic.html>>.

V. PRAPOR AKO SYMBOL

V priebehu storočí sa stal prapor symbolom, jednou z vysokých hodnôt a to najmä hodnotou vôle po víťazstve a jednote. Pod týmto praporom sa zhromažďovali bojovníci, či už boli v boji obrannom alebo útočnom, ktorých spájala rovnaká myšlienka. V stredoveku viedol pán svojich poddaných pod svojou štandardou a v novoveku viedli prapory vojakov do rôznych vojen. Stratiteľ svoj prapor bolo najväčšou pohanou a naopak získať ho a ukoristiť bolo najväčšou výhrou. Ak bola dobitá nejaká pevnosť, územie alebo mesto, bolo prvou starosťou víťaza vztýčiť na tomto mieste prapor ako svoj symbol. Získať prapor a uviesť ho do života nebolo v minulosti jednoduché. Vojenské jednotky to mali jasné, pretože prapor - zástavu vojenskej jednotky určoval a povoľoval výlučne panovník, alebo ním poverený vojenský orgán. V dobách, ak bol majiteľom praporu šľachtic, on určoval vzľad praporu a predával ho svojmu pluku ako jeho majiteľ. V občianskej spoločnosti sa shromažďovali ľudia pod svojimi symbolmi. Boli to najrvi cechové praporce a korúhvy náboženských bratstiev. V 19.storočí, keď sa rozmohlo zakladanie spolkov, chceli tieto spoločenstvá vyjadriť svoju súňáležitosť viditeľným emblémom, ktorým bol spolkový prapor. Emblém mal vyjadrovať základnú ideu, pre ktorú sa spoločne tieto spoločenstvá nadchli, vyznávali a pre ktorú sa pod praporom zachádzali s rovnako zmýšľajúcimi. Spoločenstvá nadväzovali na vojenské tradície, kde čerpali podnety pre svoju činnosť. Cvičili obyvatelstvo v zachádzaní so zbraňou, boli to spolky vojenských vyslúžilcov, veteránov. U občianskych spoločenstiev

- (mohlo to byť zemske gubernium ako mestský magistrát) povolenie používať svoj prapor - zástavu vydával nadriadený orgán podľa pôsobenia a významu organizácie. Následne, keď bol prapor vyhotovený, nastala slávnostná chvíľa jeho odovzdania nadriadeným orgánom do rúk vedenia spoločenstva. Vykonával sa slávnostný rituál odovzdávania praporu, ktorý sa zafixoval od konca 18. storočia a trval až do konca habsburskej monarchie.

1. Žehnanie - svätenie praporu

V pontifikátoch, liturgických knihách opisujúcich ceremónie, vykonávané katolíckymi biskupmi, sa už od 11. storočia objavujú rubriky venované posvätcovaniu bojovníkov a ich výzbroje. Opisuje sa postup požehňavania nových kresťanských rytierov. Osobitné rituály sa venovali aj posväteniu zbraní (*„De benedictione armorum“*) a bojovej zástavy (*„De benedictione et traditione vexilli bellici“*). Forma týchto ceremónií sa naplno rozvinula v 13. storočí. Z cirkevného hľadiska bola podstatou dôstojnosti a spoločenského uznania rytiera práve prísaha, ktorú zložil práve v priebehu požehňavania. Ako už som uvádzala v predošlej kapitole (*„Korúhvy a praporce“*) v texte o *„Svätení a požehňavaní praporu“*, žehnanie nového praporu patrí už po generácie k nedielnej súčasť slávnostného ceremonálu. Žehnanie praporu je zároveň príležitosťou pre jeho oficiálne predstavenie verejnosti. Žehnanie môže prebiehať v kostole, ale i na inom významnom mieste. Dnes sa pietne táto slávnosť evokuje, ako napríklad: *„Slávnosť svätenia nového praporu Brněnského městského střeleckého sboru“* v roku 1993, ktorá

vychádzala zo starého historického rituálu²⁸. Tradíciu Zboru v roku 1993 obnovili členovia „Československé spoločnosti vojenskej histórie Brno“. V rámci a k počte 750. Výročia udelenia mestských práv Brnu sa za pomoci „Statutárneho mesta Brna a Muzea mesta Brna“ podarilo založiť novú jednotku a pri tejto príležitosti bol v starobrnenskej bazilike brnenským biskupom otcom Mons. ThLic. Vojtěchem Cíkrlem vysvätený nový prapor zboru v bazilike Nanebevzatia panny Márie. Kmotrou tohoto zboru sa stala podľa dobovej tradície pani Bettina Lobkowicz z Mělníka a kmotrom vtedajší primátor mesta Brna Ing. Jiří Horák.

V roku 2007 bol požehnaný druhý prapor otcom biskupom Mons. ThLic. Vojtěchom Cíkrlem v katedrále Svätého Petra a Pavla v Brne za účasti kmotier „Brněnského městského střeleckého sboru“ pani Bettiny Lobkowicz²⁹ a pani Jiřiny Belcredi³⁰. V roku Diecézy 2007 požehnal pri slávnostnej bohoslužbe v katedrále Svätého Petra a Pavla v Brne druhý „Prapor Brněnského městského střeleckého sboru“ I. S. otec Mons. ThLic. Vojtěch Cíkrle, biskup brněnský (Brno, 19. 8.2007, v deň osláv „Dne města Brna“).

Zdravica Mons. ThLic. Vojtěcha Cíkrle, biskupa brněnského a světitele praporu Brněnského městského střeleckého sboru:

²⁸ WALTER, Vilém. SCHILDBERGER ml., Vlastimil. *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. vyd. Brno : Brko, s.r.o., 2008. 98 s. ISBN 978-80-254-4071-1.

²⁹ Bettina Lobkowicz - Dcéra švajčiarskeho továrnikar, zosobášená so šľachticom Jiřím Janem Lobkowiczem získala svadbou titul „Princezná“.

³⁰Jiřina Belcredi - manželka PhDr. Ludvíka Belcrediho, potomka starého šľachtického rodu Belcredi.

„Slavnostní symboly, ke kterým patří prapor, jsou viditelným znamením, spojujícím naši současnost nejen s dobou, v níž žili naši předkové, ale především s nadčasovými hodnotami. A právě tyto hodnoty vytvářejí určité kulturní prostředí, ve kterém je samozřejmé pomáhat druhým, nemyslet jen na sebe, obětovat se pro druhé a neptat se, co z toho nebo co za to budu mít. Být zkrátka v tom nejlepším slova smyslu „Rytířem“.

Symbol, pokud je srozumitelný, může vypovídat mnohem bohatěji a hlouběji, než pouze racionální úvahy. Prapor symbolizuje náležením k určité zemi, určitému městu i určitému společenství a jeho hodnotám: Je znamením, které sjednocuje“³¹.

Obr. č. 18. Svätenie praporu „Brněnského městského střeleckého sboru“ v katedrále sv. Petra a Pavla v Brne³².

³¹ WALTER, Vilém. SCHILDBERGER ml., Vlastimil. *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. Vyd. Brno : Brko, s.r.o., 2008. 98 s. ISBN 978-80-254-4071-1.

³² Detto s. 17.

2. Starý brněnský studentský prapor

Študentská légia „brněnských jezuitov“³³ mala behom rokov 1645 - 66 - 75 vyzbrojených študentov, vedených brněnským mešťanom Janom Staffensom a duchovným vodcom bol rektor internátu P. Martin Středa. Ich prapor bol uschovávaný pre slávnú pamäť v brněnskom jezuitskom chráme. Prapor bol oddávna vystavený v presbitériu kostola nad chórovými lavicami na epištolnej strane a pri príležitosti oslavy 200. výročia oslobodenia Brna od švédskych vojsk³⁴, usporiadanou „Brněnským městským střeleckým sborem“ 18. Augusta 1845, zdobil katafalk pri zádušnej omši za padlých v chráme Svätého Jakuba spoločne s dvoma starými prapormi zo švédskeho obdobia, ktoré sú doteraz uschované v archíve radnice. Prapor bol taktiež použitý v roku 1848 ako korúhva študentskej légie. Podľa tradície boli v minulosti všetky zbrane spolu s praporom, ktorý študenti používali, po ukončení obliehania venované jezuitskému kostolu na pamiatku. Údajne podľa tvrdenia brněnského sandikusa A. Hanzelyho (1781) tieto prapory a zbrane z jezuitského kostola záhadne zmyzli. Súčasný študentský prapor nachádzajúci sa v jezuitskom kostole v Brne pochádza z obdobia vlády cisára Karola VI. Vyhotovený je z modrého vzorovaného damašku, na ktorom je olejomaľba, po

³³ Detto s. 42.

³⁴ OTÝPKA, Karel. *P. Martin Středa, jeden z obhájců Brna roku 1645*. 1. Vyd. Brno : Brněnská tiskárna, 1945. 94 s.

oboich stranách je ako ústredný motív cisárska ríšska orlica s erbom arcidomu rakúskeho na hrudnom štítku. Vôkol neho sa vinie monogram regenta, zlaté iniciály „C“ a obrátené „C“, tj. „Carolus“. Pozdĺž okrajov celého praporu sa nachádzajú po oboch stranách zlaté kolorované renesančné ozdoby. Vysústružená žrd' je natretá modro - bielou farbou.

Obr. č. 19. „Cisársky prapor pešieho pluku z doby cisára Ferdinanda II.“³⁵

Prapor bol študentom jezuitského gymnázia pravdepodobne venovaný za vlády Karla VI., v období rokov 1711 a 1740, jako náhrada za stratený pôvodný švédsky prapor. Keď na začiatku roku 1742 Prusko ohrozovalo Brno a študenti boli vyzvaní k spolupráci s obrancami, mohli tento prapor rozvinúť ako korouhvu. Tento prapor bol použitý ako upomienkový symbol na tieto historické udalosti v roku 1745 pri 100. výročí obliehania mesta Brna Švédmi. Traduje sa, že aj po rokoch, keď

³⁵ OTÝPKA, Karel. *P. Martin Středa, jeden z obhájců Brna roku 1645*. 1. Vyd. Brno : Brněnská tiskárna, 1945. s. 43.

starý „Raduit de Souches“³⁶ stretol v brnenských uliciach študentov jezuitského internátu, vopred a hlasito zdravil „*Salvete studiosi generosi*“. Zástava - prapor symbolizuje určité morálne hodnoty. Nemusí to byť práve štátny prapor, ktorý zohráva svoju dôležitú úlohu vo veľkej politickej histórii. Oddanosť, príslušnosť k praporu zjednocuje členov, je morálne zaväzujúca a mala by vyjadrovať radosť a hlavne hrdosť, vypovedať o dianí v regióne a jeho význame v celej spoločnosti.

Obr. č. 20. Rakúsky prapor a štandarda z roku 1743³⁷ (vyobrazenie v maľbe).

³⁶Jean Louis Raduit de Souches (16. August 1608, La Rochelle - 12. August 1682, Jevišovice) bol jeden z najschopnejších vojvodcov tridcatročnej vojny.

³⁷WALTER, Vilém. SCHILDBERGER Vlastimil ml.: *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. Vyd. **Brno** : Brko, s.r.o., 2008. s. 28. ISBN 978-80-254-4071-1.

Obr. č. 21. „Boj husitov s križiakmi“, Jenský kodex, počiatok 16. storočia³⁸.

Obr. č. 22. Prapor: „Český a Uhorský král Ludvík Jagelonský s českým a poľským praporečníkom a erbami“³⁹.

Na okrajoch tohoto praporu sú znaky: moravský, chorvátsky, lužický, český, dalmatský, lucemburský a uhorský (miniatúra v Znojemskej právni knize, 1523)⁴⁰.

³⁸Tamtiež, s. 6.

³⁹Tamtiež, s. 7.

⁴⁰WALTER, Vilém. SCHILDBERGER Vlastimil ml.: *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. Vyd. **Brno** : Brko, s.r.o., 2008. s. 7. ISBN 978-80-254-4071-1.

VI. VOJENSKÉ PRAPORY V C. A K. ARMÁDE V DRUHEJ POLOVICI 19. STOROČIA

Každý pluk pechoty a tyrolských cisárskych poľovníkov mal v C. a K. armáde svoj telesný - osobný prapor bielej farby o rozmeroch výška 1320 mm, šírka 1760 mm, váha 2700 g.⁴¹ Avers praporu je z bieleho hodvábu nesie v bielom poli zlatými, striebornými a hodvábnymi niťami vytkávaný obraz „Nepoškrvanej Panny Márie“ doplnený dvanástimi striebornými hviezdami vo svetožiare okolo hlavy. Na reverze listu praporu z bieleho hodvábu je v bielom poli čierny ríšsky orol so zlatou zbrojou doplnenou farebnými znakmi korunných zemí ríše. Prapor je z troch strán obojstranne lemovaný 120 mm širokou bordúrou so striedajúcimi sa plameňmi červenej, striebornej, zlatej a čiernej farby. Voľnou žrdovou stranou je list praporu omotaný okolo žrdi a pritláknutý štyrmi radami pozlátených mosadzných klincov, v každom rade 30, pričom každá rada je podložená farebným hodvábnym pásom červeným, bielym, žltým a čiernym. Žrd' vysoká 2840 mm, o priemere 30 mm z borovicového dreva zužujúca sa k vrcholu, bola opakovane zdobená šikmo vinúcimi sa nerovnomerne širokými farebnými pásmi vo farbách v poradí: čierna, žltá, biela a čierna. Žrd' je viacdielna, v hornej časti zakončená kovovou špicou 130 mm vysokou a 80 mm širokou do tvaru lipového listu s vyrytou cisárskou korunou a iniciálami panujúceho cisára po oboch stranách pod ňou. Tulejka špice je dlhá 90 mm. Každý prapor je vybavený poťahom 150 mm dlhým a koženým púzdrom na korunku na špici praporu a koženým púzdrom na prapor o dĺžke 1870 mm. Zhotovenie praporu

⁴¹Tamtiež s. 39.

sa muselo od roku 1754 riadiť podľa vzoru schváleného dvorskou vojenskou radou. Olejomaľbu na hodvábe vyhotovil zmluvne najatý maliar a kontakt s ním zahrňoval aj osemročnú záručnú dobu. Od roku 1859 sa emblémy už nemaľovali, ale votkávali. Po vysvätení nového praporu patril starý prapor prostým vojakom na dobu 24 hodín, potom ho stotník za niekoľko sudov vína odovzdal plukovníkovi. Od toho roku sa začali odovzdávať staré prapory do zbrojníc a od roku 1828 do kostolov a neskôr do viedenského Vojenského múzea.

VII. CIRKEVNÉ PRAPORY, ZÁSTAVY A SVÄTCI S NIMI SPOJENÍ

Heraldické symboly cirkevných osôb a inštitúcií, či uplatňovanie týchto symbolov na pečatiach, písomných pamiatkach i architektúre sa objavujú od stredoveku až do súčasnosti. K rozmachu militantnej kresťanskej ideológie došlo v 11. storočí v čase zápasov o investitúru a počiatkov križiackeho hnutia. Vedúci predstavitelia cirkvi vtedy do novšej podoby rozvinuli predstavu Kristovho vojska „*milita Christi*“. V cirkevnej heraldike sa objavuje „pavilón“ (ombrelino, slnečník), umiestňovaný v pápežskom znaku v dobe „sedisvakancie“⁴². Cirkevná korúhva, zástava má zhora štvorcový tvar, dole však vybieha v trojitý lalok. K jej upevneniu na žrdi slúžia krúžky (obvykle tri) pri hornom okraji. Používa sa v cirkevnej heraldike samostatne ako symbol ochrany a moci aj na štíte, ako obecná figúra, objavujúca sa aj v mestskej heraldike⁴³. Významné miesto v cirkevnej heraldike mali procesiové symboly. Boli to procesiové zástavy, korúhvy, ktoré niesli mládenci „*zástavači, procesiovo parobci*“. Na púť do sprievodu sa vyberali podľa miestnych zvyklostí obyčajne dve až tri zástavy bielej alebo červenej farby. Procesie, ktoré prichádzali z bližšieho okolia pútnického miesta niesli aj viacero zástav. Na zástavách sa najčastejšie objavovali motívy Panny márie, Ježiša Krista, Božské srdce Ježišovo a Máriino, prípadne vyobrazenie patróna farnosti, z ktorej procesia prichádzala. Zástavy, korúhvy sa zhotovovali z lesklých látok,

⁴² Sedisvakancia je slovo, označujúce obdobie, v priebehu ktorého nie je obsadený cirkevný úrad - úrad diecézneho biskupa alebo pápeža. Otázka správy úradu sa v tejto dobe rieši podľa kanonického práva.

⁴³ GLENDAY, Craig. *Guinness World Records 2010: The Book of the Decade*. 1. Vyd. UK : Jim Pattison Group, 2009. s. 79. ISBN 13-97-81904-994-3.

ako boli brokát, satén alebo zo súkna, či hrubšieho plátna. Mali obdĺžnikový tvar, v dolnej časti okraj tvorili trojuholníkové cípy, na ich koncoch boli uviazané vlnené alebo strieborné kovové strapce. Na hornom okraji bol otvor pre zasunutie vodorovnej tyče - rahna. V strede zástav boli umiestnené obojstranné obrazy, zväčša olejomaľby, ktoré mali oválny alebo obdĺžnikový tvar. Zástavy a aj ich okraje boli zdobené výšivkami a kovovými čipkami s prevahou lesklých zlatých alebo strieborných nití. Väčšie farnosti mali zástavy, korúhvy s vyšívanými textami, situovanými nad svätým obrázkom. Označovali meno svätca alebo svätice. Na hornú tyč bol pripevnený kovový nadstavec, ktorý sa vložil do háčiku na tyči. Drevené jednodielne a dvojdielne silné tyče - žrde so žliabkami plnili funkciu držadla. Zvykli byť okované po dĺžke, alebo pokryté - obtiahnuté látkou (zelenej, čiernej alebo červenej farby, väčšinou hodvábnou alebo zamatovou) a na ich konci boli opatrené hrotom na zapichnutie do zeme. Boli dlhé 2,5 až 3 metre a na ich hornú časť sa umiestňoval kovový alebo plechový krížik. Tento vrchol - miesto, ktoré bolo najvyššie a najviditeľnejšie, bolo opatrené listovým mosadzným hrotom, guľou z cínu, srdcovitým kovovým ukončením a ozdobené malým venčekom alebo kytičkou s ripsovými bohato vyšívanými stuhami. V častiach tyčí, na ktorých sú cirkevné zástavy umiestnené a uchytené plochými klincami s okrúhlymi hlavičkami, na niektorých z nich sú ryté monogramy alebo celé mená⁴⁴. Cirkevné zástavy, ktoré sa používali na púť, nemuseli byť špeciálne

⁴⁴ *Historica carpatica*, Zborník VSM v Košiciach. In séria C 33/2002 *História*. 1. Vyd. Košice : Edičné stredisko UPJŠ v Ke, 2003. 214 s. ISBN 80-89093-03-5.

vyhotovené na túto príležitosť. Na niektorých však nachádzame mariánske vyobrazenie, ktoré zodpovedá ikonografickému prototypu pútnického obrazu. Pompéznosť každej procesie vyzdvihovali prenosné sochy umiestňované na nosítkach alebo obrazy s mariologickou a christologickou tematikou.

1. Praporec Svätého Václava

Svätý Václav bol české knieža a svätec, ktorý je považovaný za hlavného patróna českej zeme a symbol českej štátnosti. Povešť o praporci Svätého Václava, presnejšie povedané, kópia z praporca náležala Svätému Václavovi a prapor Svätému Vojtěchovi. Na konci 10 storočia Sv. Vojtěch zanechal ako pamiatku svoju korúhvu, praporec skladajúci sa z dvoch pruhov hodvábanej látky s vyšitou hviezdou uprostred. Vojtěchov prapor nasadený na kopiu Sv. Václava potom vytvoril vzácnu relikviu, svatováclavský praporec. Legenda je spojovaná s bitvou u Chlumce, ktorá sa uskutočnila 18. Februára roku 1126 medzi Soběslavom I. a kráľom Lotharom III. K víťazstvu prispel praporec Svätého Václava, ktorý na bojisko priniesol kaplán Vít z Vrbčanského kostola. Podľa tradície má byť v súčasnosti tento praporec uložený na mramorovom stole v miestnosti vo vnútri pahorku, na ktorom kostol stojí⁴⁵. Hovorí sa, že až bude v krajine najhoršie, vyjde z Blaníku Sv. Václav so svojim

⁴⁵ Na vylet za kolinskými legendami [online]. Praha : ČR , 2006. [cit. 2013-08-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.cz-clanky/volny-cas/2234/tipnavyletzakolinskymilegendami.html>>.

vojskom, vyzdvihne svoj prapor z Vrbčan a pod korúhvou porazí všetkých nepriateľov a vyženie ich zo zeme českej.

Obr. č. 23 a 24. „Kráľ Václav I. - vyobrazený v brnení, jazdiaci na koni s korúhvou v ruke na iluminácii kodexu A. z počiatku 15. storočia“ (Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Jihlava)⁴⁶.

Obr. č. 25. Socha Svätého Václava (Pražský hrad)⁴⁷držiaca prapor, kopiu a štít, z roku 1662. Nárožie starého probožstva Pražského hradu.

⁴⁶ MATTHEWS, John, STEWART, Bob. *Bojovníci středověku*, 1. vyd. Brno : Firebird books Ltd., JOTA, 1986. s. 18. ISBN 80-85617-92-7.

⁴⁷ *Socha svatého Václava* [online]. Praha : ČR , 2006. [cit. 2013-08-03].

Dostupný z WWW: <<http://www.cz-wikipedia.org/wiki/SochasvatehoVaclava.html>>.

2. Svätý Juraj a jeho („*vexillum* alebo *bandarium sancti Georgii*")

Z rytierskych patrónov, bol dosť rozšírený kult Svätého Juraja, ktorý sa stal známym a uctievaným svätcom, vzorom, idolom v celej stredovekej Európe a dokonca aj za jej hranicami. Patrón Anglicka, Nemecka, Benátok, Janova, Portugalska, Katalánska, Grécka, Ruska, vojakov, jazdcov, zbrojárov, rytierskych rádov, opevnených sídiel a strážnych miest. Gréci tohoto bojovníka a mučeníka v jednej osobe nazývali „megalomartyr“ – teda velemučeník. Kráľ Richard „Levie srdce“ nazval Sv. Juraja svojim osobným ochrancom. Obluba tohoto svätca je zachytená ako v literatúre, tak aj vo výtvarnom umení⁴⁸, ktoré zobrazovalo príbehy zo života svätca, sa stalo jednou z najvýznamnejších úloh umelcov, hlavne maliarov v stredoveku. Sv. Juraja v obrazoch stvárnil umelci, ako Donatello, Mategna, Dürer, Raffael, Peter Paul Rubens, ktorých veľkolepé diela zdobia tak význačné galérie, ako Louvre a Prado. Vďaka ich práci vstúpil do mnohých kresťanských chrámov paradoxný obraz „bojujúceho“ svätca⁴⁹. V križiackej ideológii zohrávalo významnú úlohu uctievanie Svätého Juraja. Kult svätca medzi križiakmi sa symbolicky prejavil predovšetkým prostredníctvom jeho zástavy („*vexillum* alebo *bandarium sancti Georgii*“), pod ktorou sa zjednocovali bojovníci z rôznych krajín. Obrancovia kresťanskej časti

⁴⁸ IWANCZAK, Wojciech. *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. Vyd. 1. Praha : Argo, 2001. s. 207. ISBN 80-7203-338-7.

⁴⁹RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*. 1. Vyd. Praha : Levné knihy, 2006, 680. s. ISBN 80-7309-343-X.

Európy pred moslimami uctievali Juraja ako štedrého darcu víťazstva („*largitor victoriae*“) a nasledovali jeden z jeho najvplyvnejšícj atribútov („*tropaiophoros*“, čo znamenalo doslovne „prinášanie trofejí“). Podľa legendy počas bitky pri Cerami na Sicílii v roku 1063 sa svätec v nádhernom brnení objavil na bielom koni. V ruke držal prapor - vlajku, na ktorej žiaril kríž.

Obr. č. 26. Obraz Svätého Juraja s praporom

Svätý Juraj tak vystupuje ako bojovník nebeského vojska (*coelestis milititae bellator*)⁵⁰.

⁵⁰ GERÁT, Ivan. *Svätí bojovníci stredoveku*. Vyd. 1. Bratislava : VEDA, 2012. s. 21. ISBN 97-880224-121-93.

3. Ďalšie zobrazenia praporov a korúhví vo výtvarnom umení:

Príslušníci duchovných rytierskych rádov a šľachty používali znamenia v podobe krížov. Výrazné a neprehliadnuteľne umiestnené kríže pritom neboli iba všeobecným a štandardne používaným znamením kresťanstva či verejnou proklamáciou duchovného charakteru rádov, ale kríž v ich prípade predstavoval zároveň aj znamenie Božej ochrany a záruku osobnej imunity od fyzických a duchovných nebezpečenstiev, akúsi poistku bezpečnosti a spásy.

Rannorománska rotunda Svätej Kataríny na Znojemskom hrade, pochádzajúca z 11. storočia, je najstaršiou Národnou kultúrnou pamiatkou v Českej republike a tiež najstaršiou stojacou, dochovanou svätyňou na Morave s unikátnymi nástennými maľbami, na ktorých môžeme vidieť aj vyobrazy praporov a korúhiev⁵¹.

Obr. č. 27. Svätý Viktor na na iluminácii z Milána, okolo roku 1000⁵².

⁵¹ KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Románska rotunda ve Znojme*. 1. Vyd. Brno : Host, s.r.o., r. 2005, s. 449. ISBN 80-7294-171-2.

⁵² Detto s. 329.

Obr. č. 28. Freska s figúrami Přemyslovců - detail „Zeleného stonku v medzipáse dúhy“⁵³.

Obr. č. 29. „Svätý Moric“ ako rytier medzi stromami života. Martyrologium z Zwiefaltenského kláštora, 2. štvrtina 12. storočia⁵⁴.

Obr. č. 30. Vincenzo Abbati - Kláštor v Certose, (1850), umiestnenie korúhvy na strope pod klenbou v refektári kláštora, Padova, Musei Italiani⁵⁵.

⁵³ Tamtiež s. 330.

⁵⁴ KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Románská rotunda ve Znojmě*. 1. Vyd. Brno : Host, s. r. o., r. 2005, s. 335. ISBN 80-7294-171-2.

⁵⁵ Vincenzo Abbati - *Mönche in der Certosa in Padua* [online]. 2014. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z WWW: <http://www.mutualart.com/Artist/Vincenzo-Abbati/möncheindercertesainpadua.html>>

Obr. č. 31. Alexander Hesse „Tizianov pohreb⁵⁶“ („Onori funebri a Tiziano“), na obraze sú viditeľné cirkevné a pohrebné smútočné korúhvy.

⁵⁶ Alexander Hesse „Onori funebri a Tiziano“ [online]. 2010. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z WWW: <http://http://www.gallerieaccademia.org.it/alexanderhesseonorifunebriatiziano.html>.

VIII. MINCE - DÔLEŽITÝ PRAMEŇ HISTORICKÝCH ODBOROV

1. Vyobrazenia praporov a korúhví na minciach a pečatiach

Medzi hlavné úlohy kultúrno výchovnej práce múzeí patrí predovšetkým sprístupňovať najširšej verejnosti zbierkové bohatstvo, ktoré vďačí za svoj rast nezmiernemu úsiliu mnohých generácií. Medzi muzejnými spoločenskovednými odbormi má dôležité miesto i numizmatika. Záujem o numizmatické pamiatky na Morave je veľmi starého dáta a má svoj počiatok v renesancii, keď vznikali na Morave prvé zbierky. Mince sú dôležitým historickým prameňom pre celý rad historických odborov. Zvláštny význam má po stránke kultúrno historickej a pripomína, akým bol mincovný obraz dôležitým zdieľovacím prostriedkom, ktorý registroval určité historické udalosti a uvádzal ich vo všeobecnú známosť, poskytuje nám súčasne i doklady o vývoji génia, architektúry, spôsobe odievania a kultúrnom vývoji vôbec. Zvlášť umelecko - historický charakter mincovných obrazov predstavuje pozoruhodné bohatstvo, pokiaľ ide o ich námety, zdielnosť, štýl a kompozíciu. Mincovný obraz je výrazom dobového života spoločnosti⁵⁷.

⁵⁷ SEJBAL, Jiří. *Dějiny peněz na Moravě. Studia numismatika et medaillistka III*. 1. vyd. Brno : Nakladatelství Blok, 1979. s. 6.

Obr. č. 32. Joštov dukát z rozhrania 14. - 15. storočia vyobrazenie s korúhvou, praporom.

V roku 1300 sa rozhodol Václav II. V Kutnej Hore zlepšiť domácu mincu nechal raziť groš český strieborný. Na svojich minciach a pečatiach je najčastejšie Václav II. znázorňovaný s korúhvou, praporom a kráľovskými insigniami. K tomu povolal z florencie mužov v mincovníctve zbehlých Reinhera, Alfarda a Tyna Lombarda, ktorí začali tieto nové mince celé groše nazvané *pražské* (*gossi pragenses*) a malé peniaze pražské (*parvi pragenses*), ktorých išlo 12 do groša raziť. Touto veľkou zmenou v českom mincovníctve vznikla celá domyselná mincovná sústava Václava II.⁵⁸ (Václav II. Nastúpil vládu 24. Mája 1283, korunovaný 2. Júna 1297, groše zarazil v júli 1300, zomrel r. 1305).

51. SMOLÍK, Jozef. *Pražské groše a jejich díly. (1300 - 1547)*. 1. Vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, Státní tiskárna cenin v Praze, 1894. 109. s.

Obr. č. 33 a 34. „Břetislav I.⁵⁹, Václav I.“⁶⁰ (vyobrazený s korúhvou, praporem).

Obr. č. 35 - 38. Mince „Márie Terézie“⁶¹ (na rube mince sú vyobrazené korúhvy, prapory).

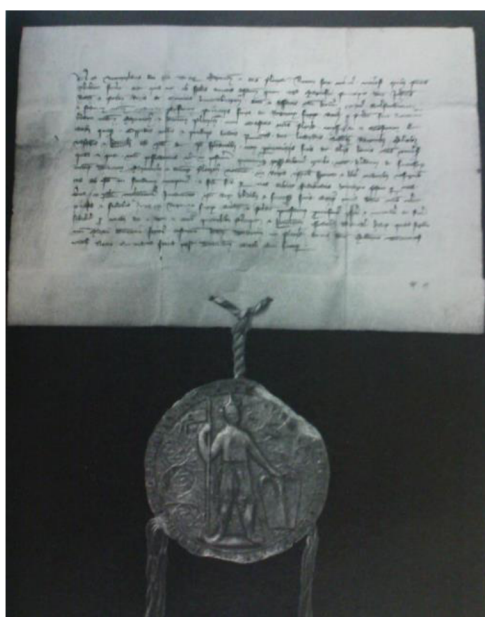
⁵⁹ CACH, František. *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.* 1. Vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, ORBIS, 1970. 104. s.

⁶⁰ CACH, František. *Nejstarší české mince III. České a Moravské mince doby brakteátové.* 1. Vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, ORBIS, 1974. 104. s.

⁶¹ PROBSZT - OHSTORFF, Günter. *Schau - und denkmünzen Maria Theresias.* 1. Vyd. Gratz : Akademische druck - u. Verlagsanstalt Gratz - Austria. 1970. s. 358., 102, 130. 213.

Obr. č. 39. „Přemysl Otakar II. ako markrabě moravský, vyobrazený s korúhvou, praporem a kráľovskými insigniami na iluminácii v „Gelnhausenovho kodexu A“, počiatok 15. storočia“⁶² (Státní okresní archiv Jihlava, Archiv města Jihlava)

Obr. č. 40. Listina těšínského vojvodu Kazimíra kráľovi Janovi Lucemburskému z februára roku 1327⁶³ (vojvoda s korúhvou v ruke).

⁶² *Sága moravských Přemyslovců, Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století*. 1. Vyd. Brno : Vlastivědné muzeum v Olomouci, Muzeu, města Brna, 2006, s. 16. ISBN 80-85037-42-4, ISBN 80-86549-17-8.

⁶³ *Detto*, s. 19.

IX. JOZEF MÁNES, JEHO PRAPORY A KORÚHVY

Najvýznamnejšia osobnosť českej maľby Jozef Mánes, celým svojim umením slúžil národným záujmom. Prapory síce tvoria len malú časť onoho veľkého diela, ktorými Mánes vyplnil svoj krátky život, ale sú podstatnou a významnou zložkou v jeho diele. Svojimi prapormi predyšiel svoju dobu tak ďaleko, že môžu byť i teraz, keď minulo od ich vzniku jeden a pol storočia, dobrými vzormi pri riešení podobých úloh⁶⁴. Každé väčšie mesto v Čechách zostavuje čatu gardistov a v Prahe, kde ich bolo prihlásených najviac, sa títo rozostupujú podľa mestských okresov v niekoľko bataliónov, z nich každý sa snaží vlastniť čo najskôr svoj vlastný prapor. Štvrtý batalion Národní gardy, vzniknutý v dolním Novém městě pražském, 25. Septembra 1848 došiel za týmto účelom k maliarom Karlu Javůrkovi a jeho dobrému priateľovi Jozefu Mánesovi, ktorí sa o prácu na prapore rozdelili. Javůrek namaľoval na líc svätého Cyrila a Metodeja a Mánes navrhol na rub českého leva. Prapor, ktorý bol vysvätený dňa 26. septembra pred sochou Svätého Václava na Konskom trhu, sa nezachoval, bol pravdepodobne zničený v dobách útlaku viedenskej vlády, keď všetky významné pamiatky po národných gardách boli odstraňované. O jeho obrazoch sa dozvedáme jedine zo „Zaslána“ Elišky Schöpfové, uverejneného 7. Decembra 1848 v Bohemii, v ktorom ďakuje dámam, ktoré sa o zabezpečenie praporu pričínili a maliarom Javůrkovi za zmienenú maľbu, Jozefovi Mánesovi za model leva („für das Modell des Löwen“). Podľa toho možno usúdiť, že Mánes leva sám nenamaľoval, ale že lev

⁶⁴ Tamtiež, s. 75.

bol podľa jeho nákresu na rub našitý alebo vyšitý. Podľa užitia obrazov národných svätcov možno usúdiť, že tento prapor vznikol pod vplyvom tradícií starých korouhví cechovních, ktoré obrazy svätcov nikdy nepostrádali⁶⁵. Akúsi predstavu o tomto zničenom prapore si môžeme urobiť z inej Mánesovej práce: z praporu Národnej gardy v Hradci Králové. Je to prvé samostatné dielo z tohoto odboru, prekvapuje monumentálnym pojatím českého znaku. Mánes videl v spolkovom prapore už vtedy symbol českého vlastenectva a preto pre nich volil vždy základné farby z farieb českého znaku. Červená a biela mu boli znamením češtva a vo svojich praporech sa o nich vyjadril tak, ako Neruda v básni „Moje barva červená a bílá“: „*Ten rudý prapor náš s tím bílým vedle polem jak bije, šlehá po svém bidle holém! Hned plápolavě v rušnou dál se nese, hned truchle choulí se a zimničně se třese, a barva barvu v divé honbě stíhá, až v očích, ve lbi, v srdci se nám míhá. Viz, viz! Teď ve víši se vzdmula krev a po ní varem tryská bílá pěna! Teď vítr zadul - náhle nový zjev - hle, návěj sněhu, krví pokropená! A teď jak bílá holubice by se byla vznesla a mihem do plamenů sražena zas klesla! Myšlenku volá, myšlenku nám drtí, hned vedle barvy života ta hrozná barva smrti*“⁶⁶. Ako prapor gardy pražskej, tak prapor královehradecký nesie na sebe vplyvy starých korouhví cechovních. Jeho líc má obraz Svätého Václava, namaľovaného na bielej polovici praporu so súmerne rozloženými radmi zlatých ružíc, ktoré ako pri stredovekých tabuľových obrazoch nahrádzujú design ich zlatého

⁶⁵KUCHYNKA, Rudolf. *Mánesovy prapory*. Vyd. Jan Štenc, Praha: 1921. 76 s.

⁶⁶KUCHYNKA, Rudolf. *Mánesovy prapory*. Vyd. Jan Štenc, Praha: 1921. s. 7 - 8. Rudolf Kuchynka (1889 - 1923) - historik génia, autobiograf, zaujímal sa o maliarstvo (Karel Škréta, Petr Brandl, Jiří Mánes).

pozadia. Mánes si neuvedomil dekoratívneho účinku praporu a vytvoril tak vlastne obraz, ktorý zarámovaný by sa bol lepšie vynímal na oltári, než na nekludnú plachtu praporovú. Vážne stojaca postava svätca, odeného v brnení stredovekého bojovníka, sa účinne odráža od kovovo zlatého pozadia, s ktorým tvorí vyrovnaný celok, ovládnutý kludom, ktorému nesvädčí pohyb a vetrom spôsobené vzdúvanie praporu.

Obr. č. 41. Jozef Mánes „Prapor Národní gardy v Hradci Králové“ - Líc. 1848⁶⁷.

Mánes po vytvorení tohoto krásneho praporu dostal za úlohu vytvoriť obraz stredovekého kniežata, svedčí o tom jeho tužková kresba, zachovaná v zbierkach „Společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze“ (č. 794), na ktorej okopíroval v obrysoch miniatúrny obraz Svätého Václava z rukopisu „Liber Visticus“, medzi r. 1353 - 64 pre biskupa „Jana ze Středy“ zhotoveného. Táto kresba potom bola použitá pri zobrazení svätca na prapore. V nemeckých rukopisoch,

⁶⁷KUCHYNKA, Rudolf. *Mánesovy prapory*. Vyd. Jan Štenc, Praha: 1921. 76 s.

javiacich Mánesovu mladost, si umelec poznamenáva o meči, že je to tentiež meč, ktorý sa uchováva v svatovítskej klenotnici a ktorý sa využíva pri korunováci, číslicami vyznačuje a vedľa kresby si poznamenáva farby odevu a zapisuje, že Svätý Václav bol pri zavraždení 20 rokov starý. Tento historický fakt zachováva na svojej maľbe, dávajúc svätcovi dievčenskú tvár, ku ktorej podľa tradície bola modelom mladučka „Tobischová“ v Hradci Králové⁶⁸. Na rube praporu je znátornený „útočiaci lev“ s nakloneným telom, rozloženými končatinami a spleteným ohonom. V bohatom ornamente dokonale vyplňuje plochu vykrajovaného štítu. Obrys leva je spjatý s čiernou kontúrou, ktorá mu dáva vystupovať z červeného pozadia, levova korunka je vyšitá zlatom. Nápis pri dolnom okraji štítu „15. Březen 1848“ významne pripomína vydanie „cisárskeho patentu“ - prehláseného konštitúciou.

Obr. č. 42. Jozef Mánes „Prapor Národní gardy v Hradci Králové“ - Rub. 1848⁶⁹.

Českým znakom na prapore královéhradecké gardy počína sa rada majestátnych levov, ktorými Mánes s neobmezenou úctou zdobil

⁶⁸ Tamtiež, s. 11.

⁶⁹ Tamtiež, s. 12.

temer každý prapor. Zachovali sa jeho ďalšie prapory, ktoré vytvoril pre Hořice, Pelhřimov, Rokycany, Roudnici a pre spevácky spolok Lukeš. Použil ho tiež k výzdobe vrcholného poľa na slavobráne, postavenej v roku 1854 na terajšej „Národní třídě“ pri cisárovom vjazde do Prahy⁷⁰. Zo stručných dejín praporu je dochované, že bol vysvätený 28. Septembra 1848 po krátkom trvaní Národnej gardy dôsledne uložený, až sa nakoniec dostal do múzea v Hradci Králové, kde boli jeho strany od seba oddelené, podlepené a napnuté na rámy. S praporom sú uchované nádherné pôvodné stuhy s vyšíťmi heslami a znakmi i monogramami praporových kmotier, vyvolených z popredných tried úradníckych a vojenských. Vďaka svojmu nesmiernemu talentu a vlastenectvu sa Mánes stáva národným umelcom Čiech, Moravy a Slovenska. Bol nadaný bohatou inšpiráciou, zmyslom pre krásu, najodddanejšiou láskou k prírode, skvelým koloristickým i kresebným talentom a vyzbrojeným neúnavnou pilnosťou, ani keď hmotne strádal a bol zneuznaný, pracuje s veľkým úspechom vo všetkých odboroch maliarstva, tvoriaci dlhý rad podobizní, maľuje generálov, detské motívy, krajiny, kreslí ľudové kroje, ilustruje „Národní písně“, v obrazoch pre „Rukopisy Královéhradecký a Zelenohorský“, vykúzlil nové predstavy o českom mýte a vyzdobuje „Písmo Svaté“ nádhernými iniciálami. Vedľa tohoto vysokého umenia si Mánes všimal i umeleckého remesla vedený presvedčením, že i drobný výrobok remeselníka má podliehať určitým estetickým zákonom. Svoje poslanie ako umelec nevidel len v maľovaní obrazov, ale i v zhotovovaní návrhov pre truhlárov, rezbárov, knihárov, kamenárov, zámočníkov alebo

⁷⁰ Tamtiež, s. 13.

vyšivačky a krajčíky. Mánes v praporoch videl umelecké dielo, ku ktorého dokonalému vytvoreniu musí sa svorne spojiť práca umelca a remeselníka. Tak ako pri českých znakoch, hľadal Jozef Mánes i pred navrhnutím Moravskej orlice, spoľahlivý starý vzor v erboch na náhrobkoch českých kniežat a kráľov v dobe „Karla IV.“ v kaplnkách Svatovítskeho dómu. Orlica na náhrobku kniežaťa „Břetislava II.“ a iných, je staršiou sestrou Mánesovej orlice na praporoch⁷¹.

Obr. č. 43. Jozef Mánes „Prapor jednotky Říp v Roudnici“ (finálna maľba)⁷².

Najväčší český maliar Národný umelec Jozef Mánes zomrel v r. 1871.

⁷¹ Tamtiež, s. 61.

⁷² Tamtiež, s. 12.

X. POĽOVNÍCKY PRAPOR, KORÚHVA

V posledných dobách sa nielen u niektorých zahraničných, ale i našich poľovníckych organizácií prejavuje záujem o zviditeľnenie pospolitosti pod vlastným praporom, korúhvou. Z histórie vieme, že prapory mali známe poľovnícke bratstvá, hlubocké i škvorecké (černokostelecké). Žiaden z nich sa však nezachoval. Môžeme len odhadovať, ako taký prapor vyzeral. Poľovníci, predchodcovia dnešných lesníkov, získavali svoju profesnú kvalifikáciu ako príslušníci cechov vyučením, ktoré trvalo tri roky. Pretože poľovníci slúžiaci veľkému feudálnemu pánovi mohli s jeho súhlasom a podporou vytvoriť bratstvo so stanovami, akýsi cech a bol im povolený aj vlastný prapor. Nešlo ale o prapor, aký si dnes predstavujeme pod týmto pojmom, ale o cirkevnú korúhvu. Poľovnícke bratstvá boli zasvätené svätému Eustachovi, patrónovi poľovníkov. Korúhva pripomínala rímske labarum, známe už od dôb Caesarových: na žrdi (ratišti), opatrenom na špičke krížkom, bolo zavesené priečne rahnó, na ktorom bola pripevnená napnutá a vyztužená látka väčšinou štvorcového tvaru, ale niekedy až o tretinu dlhšia než širšia. Dole látka vybiehala do tíroch zaoblených cípov, z nichž prostredný bol najdlhší, ktoré niekedy boli zakončené strapcami. Prvá zmienka o takejto korúhvi pochádza z r. 1497 z Kutnej Hory, kde ju vlastnil cech kováčov. Obdobné korúhvy môžeme vidieť v katolíckych kostoloch u sôch svätcov. Látka korúhvy bývala zdobená obrazom patróna alebo cechovným znamením, ako bol v červenom poli strieborný lev držiaci širočinu u cechu mäsiara, zlatý praclík v modrom poli u cechu pekára apod. Podľa dochovaných správ poľovnícke korúhvy mali

zelenú farbu. O ich zdobení zmienky chýbajú zrejme preto, že zelená farva mala dostatočne zretelný rozlišovací význam. Od ranného novoveku sa zelená farva stala jedným zo stavovských odznakov poľovníkov a podľa nariadenia cisára Maxmiliána I. nikto okrem šľachticov a poľovníkov nesmel nosiť odev zelenej farby, so zelenými doplnkami alebo so zeleným golierom a tak poľovnícka uniforma patrí k najstarším rovnošatám. Poľovnícke korúhvy nosili členovia bratstva v čele slávnostného cirkevného sprievodu (procesie) dvakrát do roka v nedeľu po sviatku svätého Eustacha a na sviatok Božieho tela⁷³. Koniec týmto okázalým procesiám urobil cisár Josef II., ktorý v máji roku 1781 zakázal chodenie s cechmi, ich korúhvami a uložil, aby korúhvy boli odovzdané do kostolov. A tým mizne stopa po poľovníckych praporoch - korúhvach.

⁷³ *Myslivecký prapor* [online]. 2012. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.svetmyslivosti.silvarium.cz/content/view/758/32/rakusanctirad/mysliveckyprapor.html>>.

XI. PRAPORY A VLAJKY V ZBIERKACH SEVEROČESKÉHO MÚZEA

Jednou zo zbierok Severočeského muzea, ktoré môžeme v rámci Českej republiky považovať za ojedinelú, je fond „Prapory“. Číta 228 inventárnych čísiel (dľa stavu v roku 2012), medzi ktorými dominujú prapory väčšinou z Liberecka, Jablonecka a Frýdlandska, zbierku potom doplňujú vlajky, korúhvy, praporce, na žrdiach i samostatne uchovávané stuhy a drobný doplnujúci materiál (mimo toho medaile zavesované k praporom).

Obr. č. 44. Korúhva z fondu severočeského múzea⁷⁴.

Celkový súbor zahrňuje položky prevážne z druhej polovice 19. a prvej polovice 20. storočia a dokladuje predovšetkým spolkový život vo vyššie uvedených oblastiach. Medzi najvýraznejšie skupiny exponátov patria prapory spolkov vojenských vyslúžilcov, bohato zastúpené sú tiež doklady speváckych, remeselníckych alebo náboženských organizácií. Unikátnou kolekciou, zvlášť významnou pre dejiny Liberca, je zbierka korúhviev libereckých remeselníckych spoločností,

⁷⁴ Prapory a vlajky [online]. 2014. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeumlb.cz/archiv/praporyavlajky.html>>.

zhotovených k jednej z najvýraznejších udalostí novodobých dejín mesta - pokladanie základného kameňa libereckej radnice v roku 1888. Zbierka praporov, korúhiev v rovnomennom fonde a výnimočne v ďalších múzejných zbierkach uchováva doklady krízových okamihov vo vývoji mesta, napríklad štandardou umiestňovanou na služobný automobil župného vedúceho nacistickej strany Konrada Henleina. Nedávne dejinné udalosti reprezentuje československá štátna vlajka umiestnená na libereckej radnici behom revolúcie v roku 1989. Kludnejšie časy minulosti regiónu pripomínajú napríklad školské korúhvy s cirkevnými motívami alebo prapory poľnohospodárskych družstiev z oblasti „Českého ráje“. V bohatej zbierke sú prapormi, korúhvami, vlajkami a ďalším materiálom geograficky zastúpené nielen veľké mestá v regióne Liberec a Jablonec nad Nisou, ale tiež menšie sídla, mimo iných Dolní Maxov, Hrádek nad Nisou, Chrastava, Lučany nad Nisou, Nové Město pod Smrkem nebo Srbská⁷⁵. V porovnaní s ostatnými predmetmi netypickou a najvzácnejšiou položkou uchovávanou v depozitári múzea je hodvábný benátsky gondolový prapor z roku 1563 s maľovanými motívami narodenia Svätej Panny Márie a štyroch evangelistov, ktorý múzeum získalo v roku 1910 z Berlína. Samostatná výstava, pripravovaná v roku 2012 „Severočeským muzeem v spolupráci s libereckou firmou LIBEA, s. r. o. a Českou vexilologickou spoločnosť“, prezentuje prapory a vlajky v zbierkach múzea na samostatnej výstave pri príležitosti 5. Českého národného vexilologického kongresu, konanom práve v Severočeskom múzeu.

⁷⁵ Tamtiež

XII. DEMONŠTROVANIE PRÍSLUŠNOSTI VLAJKOU

Vlajky (teda vyťahované na stožiar lankom) sa vyvinuli až počiatkom novoveku na námorných lodiach, kde bolo označovanie štátnej príslušnosti lodi vlajkou bežné už v 17. storočí. S národným obrozením sa v našich krajinách rozšíril zvyk demonštrovať svoju príslušnosť vlajkou, praporom, korúhvou. Ich výtvarnými návrhmi sa zaoberali najslávnejší umelci, ich zhotovenie, maľovanie alebo vyšívanie bolo mimoriadnou poctou. Pri najrôznejších slávnostiach se vyvesovali vlajky, prapory alebo korúhvy zemské a obecné. Na slávnostných zasadaniach a v sprievodoch sa svojimi vlajkami prezentovali spolky spevácke, divadelné, okrášľovacie i telovýchovné. Pre hasičské zbory, sokolské aj skautské oddiely alebo poľovnícke jednoty je prapor chlbou, ktorá sa aj po niekoľko generácií dôkladne uchováva zbrojnici, klubovni či v múzeu a pri slávnostiach aj súťažiach alebo na výročných plesoch sa hrdo vyvesuje. Cirkevné vlajky, prapory a korúhvy sú nesené v náboženských procesiách a vztyčované pri cirkevných sviatkoch. Vlajky a vlajočky športových klubov alebo univerzít sú vyhľadávaným suvenýrom po celom svete a nájdeme ich v klubovniach aj domácich izbách členov a priaznivcov. Svoje vlajky majú policajné zbory alebo politické strany. Vlajky a prapory nás sprevádzajú po celý život. Zpravidla sa jedná o rôznofarevný kus látky, obdĺžnikového, štvorcového či inak pevne stanoveného tvaru. Ale má ďaleko väčší význam - označuje totiž príslušnosť ku skupine, organizácii či štátu alebo k menšej územnej jednotke, ako sú kraje, mestá a obce. Vlajky sa vyvesujú najmä pri slávnostných

príležitostiach a nielen pri tých oficiálnych. Vlajkoslávou zdobíme i neoficiálne slávnostné chvíle. Zvláštnu rolu hrajú námorné vlajky, ktoré majú nielen funkciu ozdobnú, ale tiež slúžia k signalizácii a dorozumievaniu. V modernom svete sa uplatňujú taktiež firemné reklamné vlajky, ktoré už majú svoje pevné miesto vo firemnej kultúre mnohých organizácií.

1. Štátna vlajka, pravidlá, funkcia, zaujímavosti

Jedným z oficiálnych symbolov reprezentujúcich danú zem na domácej i medzinárodnej scéne je štátna vlajka. Pri oficiálnych štátnych sviatkoch pri vyvesovaní štátnych vlajok je potrebné dodržiavať dané pravidlá⁷⁶. Dôležitú funkciu majú praporečníci a vlajkonoši, ktorí majú na starosti vlajku a prapor hlavne počas dôležitých obradov. Byť vlajkonošom bola a je čestná funkcia. Skôr ju udeľovali králi, vojvodcovia a vládcovia. Dnes si vlajkonošov spájame predovšetkým so športovými akciami. O vlajkonošoch na ceremoniach významných vojenských a športových udalostí rozhodujú výbory a komisie. Z rozdielu medzi vlajkou a praporom ovšem vyplýva, že sa tu jedná o praporečníkov nesúcich prapor na žrdi, nie o vlajkonošov. Tými zostávajú fanúškovia tímov a jednotlivých športovcov na tribúnach štadiónov a konieckoncov, i víťazi závodov a stretnutí, slávici svoj úspech s národnou vlajkou v rukách.

O Štátnej vlajke Českej republiky by sme mali vedieť, že Štátna vlajka Českej republiky sa skladá z horného pruhu

⁷⁶ Co je vexilologie [online]. 2014. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://web.uhk.cz /cvp/cjvcesak/cojevexikologie.html>>.

bieleho a dolného pruhu červeného, medzi ktoré je vsunutý žrdový modrý klin do polovice dĺžky vlajky. Pomer šírky vlajky k jej dĺžke je 2:3.

Obr. č. 45. Štátna vlajka Českej republiky⁷⁷.

O vlajke prezidenta Českej republiky by sme mali vedieť, že Vlajka prezidenta Českej republiky je biela, s okrajom skladajúcim sa z plamienkov striedavo bielych, červených a modrých. Uprostred bieleho poľa je veľký štátny znak. Pod ním je biely (strieborný) nápis „PRAVDA VÍTĚZÍ“ na červenej stuhe podloženej žltými (zlatými) lipovými ratolesťami.

Pravidlá vyvesovania vlajky sú nasledujúce: ak je Česká vlajka vyvesovaná spolu s vlajkami ostatných štátov, potom je domáca vlajka vždy vľavo od stredu. Pokiaľ je vyvesený nepárny počet vlajok, je domáca vlajka umiestnená vždy v strede.

Obr. č. 46. Vlajka prezidenta Českej republiky⁷⁸.

O národnej vlajke Spojených štátov amerických by sme mali vedieť, že zaujímavosťou vzniku štátnej národnej vlajky

⁷⁷ Tamtiež

⁷⁸ Tamtiež

Spojených štátov amerických je, že podľa legendy vyložil prvky vlajky sám George Washington tak, že hviezdy sú pozbierané z nočnej oblohy, červená farba z Anglicka a biele pruhy predstavujú odlúčenie od materskej krajiny. Doklady o vzniku a vytvorení historickej národnej vlajky Spojených štátov Amerických sa nachádzajú vystavené v expozícii múzea „Betsy Ross House Museum“ vo Philadelfii. Prvá vlajka s 13 pruhmi a hviezdami, ktoré majú symbolizovať počet členov federácie z roku 1775 sa stala národnou vlajkou Spojených štátov amerických.

Obr. č. 47 a 48. Jean Leon Gerome Ferris „Betsy Ross Flag“ (rok 1777, Revolúcia)⁷⁹.

Obrazy znázorňujúce vytvorenie vlajky, ktorej autorkou bola Betsy Ross, ktorá osobne poznala kľúčové osoby v kongrese, včetně samotného Georga Washingtona. Betsy Ross vytvorila množstvo vlajok, ktoré sú v súčasnosti vystavené vo Philadelfii, v Múzeu „Betsy Ross House“.

Prvá vlajka s 13 pruhmi a hviezdami, ktoré majú symbolizovať počet členov federácie z roku 1775 sa stala národnou vlajkou Spojených štátov amerických.

⁷⁹Betsy Ross [online]. 2011. [cit. 2011-10-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.revolutionarywararchives.org/betsyross.html>>.

XIII. KONZERVOVANIE - REŠTAUROVANIE

1. Úvod do konzervovania - reštaurovania

Konzervátor a reštaurátor umeleckých diel musí byť najprv nadaný maliar, ktorý má schopnosť zvládnuť maľbu podľa modelu aj v historických maliarskych technikách v technologických kópiách diel veľkých majstrov a potom musí zvládať anatomické, humanitné, prírodovedné, technologické vedy a ďalšie odborné teoretické zručnosti, praktické profesionálne znalosti, manuálnu zručnosť a technické schopnosti. Musí mať etické vlastnosti pre výkon rôznych operácií na konkrétnych umeleckých dielach, ktoré sú potrebné k zvládnutiu tohoto náročného ale krásneho odboru.

Mnohí historici umení poznajú kritickú situáciu, do ktorej sa dostanú, keď sa stretnú s dielom, od ktorého konzervátorské a reštaurátorské správy a dokumentácia neexistujú alebo nikdy neexistovali, či už to sú opravy diela prevedené veľmi kvalitne. Farské úrady totiž v minulosti skoro vo všetkých prípadoch konzervátorsko - reštaurátorské správy vôbec nevyžadovali. Historik umenia a konzervátor - reštaurátor pristupujú k rovnakému umeleckému dielu s inými otázkami a inými cieľmi, aj keď iste so spoločnou úctou k nemu. Bolo by krásne si predstavovať, ako by bolo možné tieto otázky a ciele nejako priblížiť, či dokonca zjednotiť⁸⁰. Pri konzervovaní -

⁸⁰ *Technologia artis* [online]. Praha: MK ČR a Asociace restaurátorů, 2006. [cit. 2014-02-04]. Praha : 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.technologiaartis.org/malbadrevopozn.html>>.

reštaurovaní maliarských umeleckých diel vzniká konzervátorsko - restaurátorská odborná podrobná dokumentácia, obsahujúca zpravidla tiež materiálový prieskum odobraných mikrovzorkov. Cieľom každého materiálového prieskumu je identifikácia anorganických a organických komponentov vo farebných a podkladových vrstvách exaktnými prírodovedeckými metódami a popis stratigrafickej výstavby diela. Toto potom vedie k interpretácii maliarskej techniky originálnej malby a premalieb a taktiež aj k zisteniu druhotných mechanických a chemických zmien materiálu. Čo najpresnejší a podrobný materiálový prieskum je dôležitý pre umeleckohistorické hodnotenie malby (datácie, autentizácie, komparácie autorských štýlov), taktiež ale prispieva k šetrnému zaobchádzaniu s umeleckým dielom pri konzervovaní - reštaurovaní (napr. vhodná voľba pre rozpúšťadlá pri snímaní jednotlivých vrstiev).

Materiálový prieskum - obsahuje obrazové, textové a analitické informácie. Obrazovou informáciou je spravidla náhľad na priečny rez maliarskymi vrstvami v odrazenom bielom a ultrafialovom svetle a optickom elektrónovom mikroskope (SEM). V odrazenom svetle môžeme v optickom elektrónovom mikroskope študovať iba fyzikálne vlastnosti látok, ako je farba, veľkosť a tvar častíc, nie je možné však študovať vlastnosti optické⁸¹.

Textové informácie materiálového prieskumu - obvykle zahŕňajú všetky výsledky mikroskopických pozorovaní a meraní rôznymi mikroanalytickými metódami v ucelenom technologickom procese maliarskych vrstiev, ktorý by mal byť samozrejme zrozumiteľný konzervátorom - reštaurátorom a historikom umenia. Nutnosť

⁸¹ Tamtiež, s. 65.

archivácie správ, analytických výsledkov, meraných nábrusov a sypkých vzoriek sa tak stáva stále naliehavejšia, ako pre účely spätného overovania tak i vývoja a testovania nových metód. Spojenie obrazového, textového a analytického materiálu v jednej databáze, by umožnilo efektívne študovať históriu maliarskej techniky v kontexte tvorby jednotlivých období a ich autorov.

Penti Menti - (zmenený zámer maliara v malbe) zistíme, až keď zrentgenujeme obraz a objaví sa maliarsky zámer autora - maliara diela.

Reflektografia - infra červené svetlo, ktoré nám určí prítomnosť premalieb, ko - re zámer, prítomnosť tmelenia, mikroskopické poškodenie plátna.

Kolorometria - zisťovanie a meranie stavu farby - farebnej vrstvy v určitom okamihu, v priebehu času.

Mikroklimatické merania RV a teploty plátna obrazu - (inštaluje sa sonda, ktorá meria tieto zmeny), meria sa aj aktivita rozpínavosti blindrámu.

Reintegrácia bielych tmelených miest - šrafovaná rekonštrukcia - retuš maľby (akvarelová mriežka - čiarkovaná retuš - imitatívna).

Nebulizácia - zmatnenie laku damarou a voskom - (strieka sa kompresorom).

Konzervátorsko - reštaurátorské poznámky ku dokumentácii - cieľom konzervovania - reštaurovania maliarskych umeleckých diel na plátne je spravidla odhaliť najstaršiu vrstvu, ktorej prezentácia bude vyhovovať budúcemu určeniu diela, predovšetkým v polarite múzejnej expozície oproti umiestneniu v kostole, druhá z oboch variant sa ešte delí na prípad

kultovne fungujúceho diela oproti dielu, ktoré je dnes vnímané predovšetkým ako estetická dekorácia chrámového interiéru, čo sprevádza celý rad ďalších funkcií, od predmetu národnej hrdosti až po určitú formu návratu k pôvodnej, stredovekej funkcii diela, ktorá bola predovšetkým nábožensko didaktická. Vo všetkých prípadoch sú si účastníci procesu konyervovania - reštaurovania vedomí toho, že úplný návrat k pôvodnému stavu predmetu nie je možný. Ak už bude prezentácia diela akákoľvek, vždy bude podstatnou zložkou jeho pôsobenia aury starobylosti, ktorej sa dosahuje najmä práve „nedokonalosťou“ povrchovej úpravy, priznaním krakeláže apod. V poslednej dobe sa stále zreteľnejšie presadzuje presvedčenie, že vhodné nie je ani odhalenie holého plátna stredovekej maľby, u ktorej sa žiadne stredoveké vrstvy povrchovej úpravy nedochovali. K dosiahnutiu menovaného cieľa vedie cesta postupného odhaľovania jednotlivých maliarských vrstiev a to na základe stratigrafického prieskumu, ktorý ovšem nikdy nemôže dopredu bezpečne preukázať rozprestrenie týchto vrstiev po celej ploche obrazu a teda vylúčiť nutnosť rozsiahlejších retuší pri výslednej prezentácii. S výnimkou vzoriek prierezov, ponechaných na diele, sa odstránené vrstvy definitívne stratia, preto už nikdy a nijak ich nemožno nahradiť. Ich precízna a zodpovedná dokumentácia je preto naprostou nevyhnutnosťou. Vo vzťahu k nepôvodným maliarskym vrstvám sa však líši záujem konzervátora a reštaurátora od záujmu historika umenia. Zachytenie drobných zlomkov podkladov a farebných vrstiev môže historikovi umenia dať odpovede na dôležité otázky - ako sa s dielom zaobchádzalo a kde bolo vystavované, stručne povedané, aký bol jeho „život“.

Od archeológie by sa konzervátorstvo - reštaurátorstvo mohlo poučiť o zásadnom a nenahraditeľnom význame čo najúplnejšej dokumentácie vrstiev, v ktorej aj v archeológii zostávajú zachované len v podobe dokumentácie, zatiaľ čo na mieste zostáva iba inštruktívna, výberová vzorka prierezu.

2. Etický kódex ICOM a AMG ČR

V Českej republike sa konzervátori - reštaurátori riadia etickým kódexom medzinárodnej rady múzeí ICOM a AMG ČR, ktorý zahŕňa zásady konzervovania a reštaurovania výtvarných umeleckých diel⁸² „Dokument o profesi konzervátora - restaurátora AMG ČR vytvořený pracovní skupinou Komise konzervátorů - restaurátorů Asociace muzeí a galerií České republiky“. Účelom Dokumentu je stanoviť základné ciele, zásady a požiadavky vzťahujúce sa k profesii konzervátora - reštaurátora a určiť jeho úlohu u pri ochrane kultúrneho dedičstva v múzeách a galériách Českej republiky. Tento dokument je doporučujúci pre všetkých členov Asociace muzeí a galerií (AMG). Múzeá sú povinné spoločnosti uchovávať kultúrne dedičstvo s dôrazom na zachovanie maximálnej schopnosti každého zbierkového predmetu vypovedať v súčasnosti i v

⁸² ICOM: *Profesní etický kodex ICOM*. [online]. Brno : Český výbor ICOM. 2011. [cit. 2011-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.icom.cz/etickykodexICOM.pdf.html>>.

budúcnosti o skutočnosti, o prírode alebo spoločnosti. Dokument bol vytvorený s cieľom definovať a podporiť špecifický múzejný prístup k ochrane predmetov kultúrneho dedičstva. Spočíva predovšetkým v uplatňovaní preventívnej konzervácie, ktorá umožňuje priebežnú a efektívnu ochranu komplexnej hodnoty predmetov kultúrneho dedičstva. Pokiaľ to stav predmetu vyžaduje, uplatňujú sa konzervátorsko - reštaurátorské sanačné metódy. Nevyhnutnou súčasťou sú kvalifikovaní konzervátori - reštaurátori, ktorých hlavnou povinnosťou je ochrana zbierok. Konzervátor - reštaurátor má právo vykonávať svoju činnosť bez obmedzenia profesnej slobody a nezávislosti v rámci právneho rádu Českej republiky a Európskej únie. Dokument je deklaráciou profesných zásad Komisie pre domácich i zahraničných partnerov. Zanedbaním princípov tohoto Dokumentu sa nezlučuje s profesionálnym prístupom k odboru a poškodzuje ho⁸³.

3. Zachovanie diela

So snahou o zachovanie umeleckých diel v minulosti sa môžeme stretnúť už v dávnych dobách. Nebolo to reštaurovanie v zmysle, ako ho chápeme v súčasnosti, ale bola to skôr snaha zachovať umelecké diela, predmety a pamiatky pre vlastné a budúce generácie. Bola to úcta k životu a práci predkov, ale aj o zachovanie vo vnímaní životných a duchovných hodnôt. V rámci sanácie umeleckých diel dochádzalo často k ich úpravám

⁸³ Tamtiež

či už z dôvodov zmeny estetického cítenia, nepochopenia, zmeny výtvarného názoru. Dlhú dobu nebolo dielo chápané ako jedinečný subjekt vypovedajúci o dobe a mieste vzniku, o stopách ktoré na ňom zanechal čas, ktoré sa dá spätne čítať a ktoré je možné k hodnotám samotného diela plnohodnotne priradiť. Pri oprave pamiatok sa s reštaurátorskými prístupmi stretávame až v 19. storočí, keď pri opravách artefaktov dochádza k dôslednejšiemu rešpektovaniu jednotlivých slohových období. Až v prvej polovici dvadsiateho storočia sa postupne začína vytvárať jasnejší názor na reštaurovanie umeleckých diel a vzniká samostatný odbor, v rámci ktorého sa mení prístup k umeleckým dielam minulosti a formulácie ich funkcie a dôležitosti pre život súčasného človeka. Rovnako ako v okolitých európskych krajinách sa postupne stávalo i v Čechách a na Slovensku konzervovanie - reštaurovanie umeleckých diel činnosťou vychádzajúcou so súboru poznatkov vedeckých, výtvarných a estetických. Napriek tomuto pozitívnemu posunu sa v praxi často stretávame s prístupmi, ktoré majú k naplneniu týchto kritérií stále veľmi ďaleko. Veľmi často sa používajú, predovšetkým pri opravách a rekonštrukciách diel, materiály a postupy, ktoré potlačujú pôvodný charakter diela včete umelých nánosov spôsobených činnosťou človeka v minulosti. Konzervovanie - reštaurovanie konkrétneho artefaktu by sa nemalo obmedziť iba na fyzickú prítomnosť a vlastnú činnosť konzervátora - reštaurátora, ale malo by sa jednať o komplexný prístup, obsahujúci v sebe okrem dôkladného prieskumu a registrácie situácie, miesta, prieniky do jednotlivých časových vrstev, rozpoznať ich funkcie v danom

prostredí a súvislostiach, ako je funkcia estetická a historická⁸⁴.

4. Plátno a malba na plátne

V roku 1550, „Giorgo Vasari“⁸⁵ ako prvý odôvodnil použitie plátenej podložky mobilitou obrazu, pretože samotné plátno málo váži a zároveň sa dá jednoducho prenášať. Plátenné podložky pod maľbu sa vypracovávajú v oleji, aby zostali ohebné a ak nemajú stáť na jednom určitom mieste, nepodkladajú sa sádrou, lebo by sádra pri rolovaní odpadávala. A pretože sa tento spôsob ukázal byť príjemným a pohodlným, nerobia sa len menšie prenosné obrazy, ale rovnako aj oltárne maľby a veľké historické obrazy, aké vidíme v sálach paláca Svätého Marka v Benátkach a inde. Z hľadiska funkcie sú tiež obrazy maľované na plátne prevažne ako „postné plátne“, zavesované pri určitých liturgických príležitostiach. Bežné figurálne alebo dekoratívne motívy sa maľovali i na závesy (velum), ktoré sa pri sviatkoch vešali medzi stĺpy chrámových lodí alebo pripevňovali k zábradliu chóru a na cibórium oltára. Ďalšie časté použitie bolo na „korúhevnom, procesnom praporci“, pre ktorý však bolo plátno väčšinou obojstranne maľované alebo zošívané z dvoch maľovaných plátien - maľované olejovou technikou. Zmieňované sú i rozmerne maľby upevňované na stenu. Vodou rozpustná maľba na nenašepsovanom plátne slúžila

⁸⁴ BRANDI, Cesare. *Teorie restaurování*. 1. Vyd. Kutná Hora: Tichá Byzanc, 2000. 143. s. ISBN 80-86359-03-4.

⁸⁵ Giorgio Vasari (30. Júla 1511, Arezzo - 27. Júna 1574, Florencia), taliansky architekt, dvorný maliar rodu Medici a životopisec florentských umelcov. Jeden z prvých kunsthistorikov vďaka svojmu dielu „Životy najvýznačnejších maliarov, sochárov a architektov“ (1550). Vasari zaviedol pojem „Gotika“ a „Manierizmus“.

napríklad v Anglicku a v Holandsku ku zhotovovaniu „nástenných závesov“ - imitácií tapisérií alebo tapiet. Minimálna skupina malieb na plátne bola využívaná vo funkcii „zavieracích krídiel“ oltárneho retábula či ako zavieracie krídla „organu“. Pravdepodobne najstaršie záznamy o použití tkaniny ako mobilnej podložky uvádza „HERACLIOV RUKOPIS“ z 13. storočia. Ďalší dochovaný záznam pochádza z Anglicka z 12. storočia a v 14. a 15. storočí sa ich produkcia jednoznačne zvýšila. Recepty dovezené z Londýna sa rozšírili na území Francúzska a Holandska. Z roku 1355 existuje záznam, ktorý popisuje plátne v kostole Svätého Františka v Trevose a v Minoritskom kláštore v Benátkach (Koller 1988, Straub 1988.). V polovici 14. storočia a v 15. storočí sa bežne v nemeckom i nizozemskom prostredí objavuje maľba na plátne („plátienku“) - tzv. „Tüchleinmalerie“. Touto krehkou technikou sú maľované diela známych maliarov na západe Európy a v Taliansku (Dirk Bouts - asi najrozmernejší obraz tohoto typu, „Kalvária“ 179 x 152 cm), Hugo van der Goes, Justus van Gent, Lucas van den Leyden, Albrecht Dürer, Hans Holbein ml., Quentin Massys, Andrea Mantegna. V 16. storočí bolo v meste Mecheln centrum monumentálnej plátienkovej maľby, ktorá napodobovala tkané koberce. Pigmenty sa miešali s vajcami alebo kostným glejom. V Taliansku sa dochoval benátsky rukopis z 1. pol. 15. storočia popisujúci prípravu surovín pre maľbu vodovými farbami na tkaninách. Vo Florencii okolo roku 1440 vznikol obraz od Paola Ucella „Svätý Juraj s drakom“ alebo možno zmieniť Alessandra Botticelliho a jeho slávny obraz „Zrodenie Venuše“ z roku 1486. V Avignonskom „Petit Palais Museum“ sa nachádzajú dva praporce „Svätého Michaela“ a „Svätého Petra“

v životnej veľkosti od talianskeho maliara z Umbrie „Vittora Crivelli“ z 15. storočia („Mognetti and de Loye“). Taktiež v tejto dobe Cenino Cennini (1437) vo Florencii dodáva presné pokyny pre maľbu na plátne alebo tafte. Z Benátok sa v 16. storočí začína šíriť klasický olejový obraz na plátne cez Taliansko do celej Európy. Talianske obrazy maľované temperovou technikou sú väčšinou prevedené vaječnou temperou na tenkom savom sádrovo - glejovom podklade⁸⁶.

⁸⁶ Technologia artis [online]. Praha: MK ČR a Asociace restaurátorů, 2006. [cit. 2014-02-04]. Praha : 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.technologiaartis.org/malbadrevopozn.html>>.

XIV. SVADOBNÁ KORÚHVA RAKÚSKEHO KORUNNÉHO PRINCA, NÁSLEDNÍKA TRÓNU RUDOLFA HABSBUROSKO - LOTRINSKÉHO A BELGICKEJ PRINCEZNY STEFANIE

Dňa 7. marca roku 1880 prebehlo v Bruseli slávnostné zasnúbenie rakúskeho korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, následníka rakúsko - uhorského trónu, syna cisára Františka Josefa I., s princeznou Stefanie, dcérou belgického kráľa Leopolda II. Na počesť tohoto svadobného obradu boli v rakúsko - uhorskom mocnárstve vytvorené Svadobné korúhvy.

1. Habsburská monarchia - trocha z histórie rodu

Habsburský rod pochádza z územia dnešného Švajčiarska, svoje meno si okolo roku 1100 dal podľa sídla, hradu Habsburg (podľa legendy *Habichtsburg*, Jastrabý hrad, v dnešnom kantone Aargau), kde asi od 11. / 12. do 13. storočia Habsburgovia sídlili. Zachovala sa tzv. „*Acta Murensia*“, dôležitá kronika z roku 1160 z kláštora „Muri“, v ktorom je zapísaná genealógia rodu, ktorý údajne pochádza od Guntrama zv. Bohatý, ktorý žil v druhej pol. 10 storočia. Habsburgovci postupne rozširovali svoje dŕžavy a získavali svoje hodnosti. Roku 1213 usadol na trón gróf Rudolf, ktorý v roku 1278 porazil Přemysla Otakara II. V bitve na Moravskom poli, ako prvý z rodu na rímsky kráľovský trón (od roku 1438 boli Habsburgovci rímskymi kráľmi, cisármi trvalo). V roku 1282 udelil Rudolf I. z tohoto titulu svojim synom ako odumrelé ríšske léno tzv. „babenberské dedičstvo“ teda rakúske zeme. Vďaka týmto dŕžavám sa Habsburgovci stali kniežatami. Rudolfov vnuk Rudolf nazývaný Kaša, usadol roku 1306 ako prvý člen dynastie na český trón.

Po jeho predčasnej smrti sa však Habsburgovci museli uspokojiť len s rakúskymi državami⁸⁷.

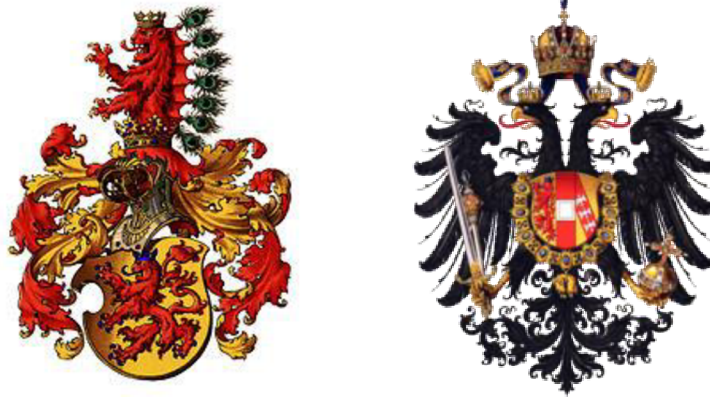
2. Rod Lotrinský

Panovnícky Lotrinský rod (nemecky: von Lothingen, Francúzsky: de Lorraine, tiež správne: Lotrinkovci), ktorý vládol v Lotrinsku od 11. storočia, a následne v habsburskej ríši (ako Habsbursko - Lotrinská dinastia) do roku 1918, v 18. a 19. storočí tiež v talianskych štátoch Toskánsko a Modena. Rod bol spjatý s Lotrinskom po temer celú jeho feudálnu históriu, preto sa titul Lotrinský zažil ako jeho vlastné meno. Na odlišenie od iných dynastií na lotrinskom tróne, a tiež na rozlíšení jeho jednotlivých línií sa niekedy o staršej línii hovorí ako dynastii Mestskej či Ardénskej, o mladšej línii ako rode Vaudémont. Celkom novú éru rodu založil posledný vojvoda František Štefan, neskorší cisár František I. (1745 - 1765), ktorý sa oženil s dedičkou habsburského rodu Máriou Teréziou. Ako cena za sobáš bolo odstúpenie Lotrinska Francúzsku. Ich potomkovia spojili meno Habsburgov so svojim. Tradícia Lotrinského rodu ustúpila do pozadia, pretože pre budúce generácie bol dôležitejší ich pôvod zo strany cisárskeho rodu. Od tej doby sa väčšinou

⁸⁷ *BÝVALÉ PANOVNÍCKE RODY: Habsbursko - lotrinská dynastia, Korunný princ Rudolf, Karol I., Otto Von Habsburg, František Jozef I.* General Books, Praha: 2011. 92. s. ISBN 12 - 328 - 7595 - 3, ISBN 9781 - 232 - 8759 - 56.

v rodine Lotrinských hovorí proste ako o Habsburgoch. Rod nesie v názvu meno Habsburg, aby tak táto dynastia zdôraznila svoje právo na dedičné rakúske zeme tejto vymrelej dynastie. Táto dynastia tak bola v rokoch 1780 - 1918 panujúcim rodom v krajinách habsburskej monarchie a taktiež piatou a zatiaľ poslednou českou kráľovskou dynastiou. Členovia tejto dynastie pochádzajú z manželstva poslednej habsburskej panovníčky Márie Terézie a Františka I. Štefana Lotrinského z rodu lotrinských vojvodov. Mária Terézia, Habsburská dedička a manželka cisára Svätej ríše rímskej Františka I. Štefana Lotrinského od roku 1745. V rokoch 1740 - 1780 vládla ako arcivojvodkyňa rakúska a kráľovna uhorská a česká, na základe „*Pragmatickej sankcie cisára Karola VI.*“ (ktorý nemal mužského potomka), nie ako samotná „*cisárovná Svätej ríše rímskej*“, ako je niekedy omylom označovaná. V období rokov 1780 - 1806 z tejto dynastie pochádzali cisári Svätej ríše rímskej národa nemeckého, od roku 1804 do roku 1918 používali titul rakúskych cisárov. Okrem Rakúska a Čiech vládli ako dedičia Habsburgov v Uhorsku. V rokoch 1765 - 1860 panovali tiež vo veľkovoľvodstve toskánskom resp. vo vojvodstve modenskom. Dynastia Lotrincov je v súčasnosti až na jednu svoju líniu považovaná za vymrelú, a práve touto líniou je Habsbursko - Lotrinská dynastia, ktorú založil František I. Štefan Lotrinský so svojou ženou Máriou Teréziou, ktorá je najznámejšiou, najúspešnejšiou, najmocnejšiou vetvou Lotrinského rodu. V súčasnosti členovia rodu používajú najčastejšie priezvisko Habsburg - Lothringen alebo

Habsburg, pretože jedinou dnes žijúcou vetvou je Habsbursko
- Lotrinská dynastia.

Obr. č. 49 - 51. Erby rodu Habsburg⁸⁸.

Hlavou tejto dynastie a celého rodu Lotrinkov bol do roku 2011 arcivojvoda Dr. Otto von Habsburg - Lotringen, ktorého následníkom je v súčasnosti jeho najstarší syn Karol Habsbursko - Lotrinský. Vzhľadom k historickému významu Habsburgov a veľkosti ich rodových dŕžav, ďaleko presahujúcim

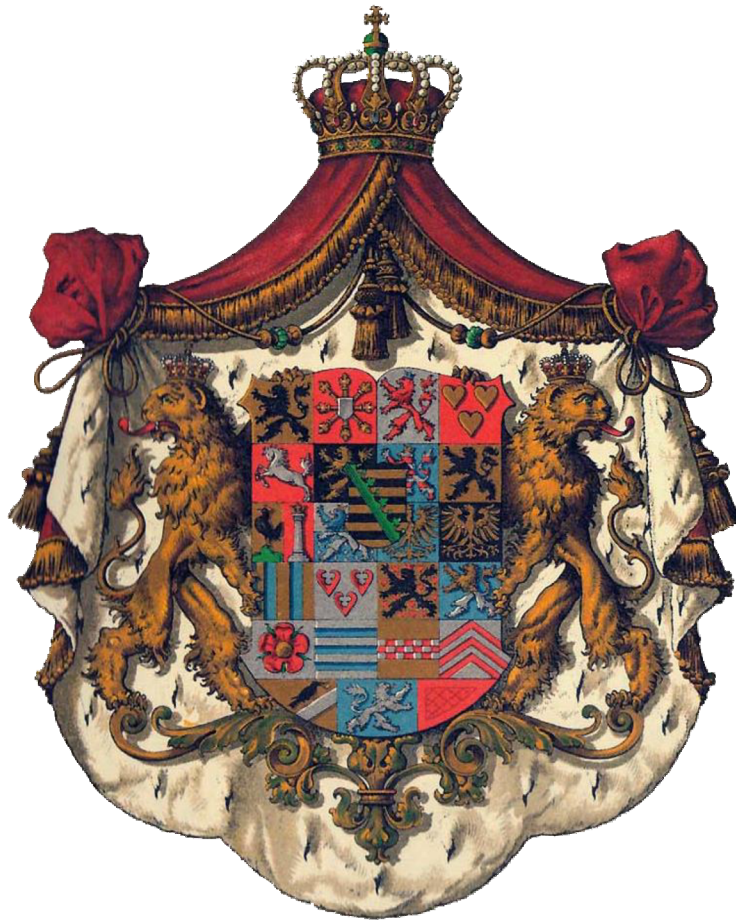
⁸⁸ *Habsburg* [online]. 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/habsburg.html>>.

lotrinskú dynastiu, ktorá do tej doby zohrávala v európskych dejinách marginálnu úlohu, býva označenie Habsbursko - Lotrinská dynastia často skracovaná ako *Habsburgovia*.

3. Dynastia rodu Sachsen - Coburg und Gotha

Je pôvodom nemecká dynastia, v súčasnosti vládnuca v Belgicku, Spojenom kráľovstve a v krajinách Commonwealth Realm. Rodu sa hovorí aj „*Godhajskí*“. Dynastia nesie meno podľa zaniknutého nemeckého (durýnskeho) vojvodstva *Sasko - Coburg - Gotha*. Dynastia Sachsen - Coburg und Gotha je vetvou veľkej a mocnej saskej dynastie Wettinov, ktorá svojim pôvodom pochádza zo Saska, vládla postupne v týchto krajinách: Vojvodstvo Sasko Coburg - Gotha, Belgicko, Bulharsko, Portugalsko, Spojené kráľovstvo a krajinách Commonwealth Realm. Súčasnou vládnucou hlavou dynastie je Andreas Sasko - Cobursko Gothajský, ale posledným vládnuším mužským členom rodu je belgický kráľ Albert II. Významnou svadobnou politikou sa stala najmocnejším panovníckym rodom Európy a tým aj celého sveta. Syn princa Alberta Sasko - Koburského a kráľovny Viktórie sa stal britským kráľom ako Eduard VII. V roku 1917 britský kráľ Juraj V. (syn Eduarda VII.) zmenil názov britskej línie rodu na Windsorskú dynastiu. Ferdinand Sachsen - Coburg und Gotha (1861 - 1948) bol bulharský Cár, bol rozporuplný panovník, vynikajúci diplomat, nadšený cestovateľ, talentovaný výtvarník, poľovník a prírodovedec. Ovládal 18 jazykov, zakladal zoológické, botanické záhrady, múzeá a mnoho

vedeckých ustanovizní⁸⁹. Na počiatku 20. storočia tak bola dynastia Wettinov, vďaka svojej línii, z vojvodstva „Sachsen - Coburg und Gotha“ najmocnejšou dynastiou na svete⁹⁰.

Obr. č. 52. Rodový erb „Sachsen - Coburg und Gotha“⁹¹.

⁸⁹Mal veľmi rád Slovensko a bol posledný užívateľ barokovo - klasicistického kaštieľa vo Svätom Antone, ktorý leží v lokalite územia zapísaného na Listinu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO - Banská Štiavnica a okolie.

⁹⁰ Wappen Sachsen Coburg Gotha [online]. 2014. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW:<<http://www.habsburg.estranky.sk/Wettinové/wappensachsencoburggotha.png.html>>.

⁹¹ Tamtiež

5. Korunný princ Rudolf Habsbursko - Lotrinský

Žil v rokoch - 1858 - 1889.

Doba vlády - nevládol.

Dynastia - Habsbursko - Lotrinský.

Tituly - Jeho cisárska a kráľovská Výsosť korunný princ, Rakúsky arcivojvoda.

Dátum a miesto narodenia - 1858 Laxenburg.

Dátum a miesto úmrtia - 1889 Mayering.

Pochovaný - Kapucínska hrobka vo Viedni.

Otec - cisár František Jozef I. Habsburský 1830 - 1916.

Matka - cisárovná Alžbeta bavorská, Sisi 1837 - 1898.

Manželka - princezná Stefanie Belgická 1864 - 1945.

Potomkovia - Alžbeta Mária Habsburská 1883 - 1963, Otto Windischgraetz, Leopold Petznek.

Súrodenci - Žofia Frederika 1855 - 1932, Gisela Loise Marie Rakouská (1856 - 1932) + princ Leopold Bavorský (1846 - 1930) najvyšší polný maršál., Mária Valéria Habsburská (1868 - 1924) + František Salvátor Toskánsky (1866 - 1939).

Milenky - 1. Dvorná herečka Johanna Buskaová, 2. Mizzi Caspar 1864, 3. Marie Vetser 1871 - 1889.

Obr č. 53. Korunný princ Rudolf Habsbursko - Lotrinský⁹².

Hneď pri svojom narodení sa princ Rudolf stal plukovníkom, čo svedčí o cisárovej láske k armáde. Rudolf nemal pevné zdravie, bol citlivý a bojácny chlapec. Bol predčasne citovo zrelý, nemal vzťah k armáde, to viedlo k vzájomným konfliktom a odcudzeniu s otcom. V šiestich rokoch dostal Rudolf vlastný dvor a najvyššieho hofmistra, ktorý bol zároveň jeho vychovávateľom, necitlivého generálmajora grófa Gondrecourta. Ako osemročný už mal mnoho reprezentačných povinností. Po ukončení štúdia začal cestovať. Jeho koníčkom bola zoológia a ornitológia. Keď sa 10. Mája roku 1881 ženíl korunný princ Rudolf Habsbursko - Lotrinský, syn cisára

⁹² *Habsburg* [online]. 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/fotoalbum/rudolfkorunnyprinc/rudolfkorunnyprinc.html>>.

Františka Jozefa II. a cisárovnej Alžbety - Sissi, bola to udalosť, ktorou žila celá monarchia. Následník trónu si bral jednu z najbohatších neviest Európy - Stefani Belgickú, ktorá pochádzala z najvznešenejšieho belgického kráľovského rodu. Svadba sa konala vo Viedni a svadobnú noc manželka strávili na zámku Laxenburg. Cisár učinil za pôsobisko Prahu a preto sa manželka po svadbe odsťahovali tam.

Obr. č. 54 - 56. Podobizne princeznej Stefanie⁹³.

Aj preto sa kráľovské mestá celej monarchie predháňali v tom, ako si čo najlepšie uctiť novomanželov. Vznikali krásne zdobené svadobné korúhvy, ktoré mestá vyvesovali na počesť novomanželov. Do dnešných dní sa v Českej republike dochovala v celistvosti jediná svadobná korúhva, ktorú našli v depozitári Pelhřimovského múzea, kde ležala dlhých stodesať rokov. A z tohoto dôvodu sa múzeum rozhodlo nechať toto

⁹³ *Habsburg* [online]. 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/fotoalbum/rudolfkorunnyprinc/manzelkakorunnehoprincarudolfastefania.html>>.

unikátne dielo konzervovať - reštaurovať a následne vystaviť. Oprava trvala vyše tri štvrté roku z dôvodu jej rozsiahleho poškodenia. Po mesiacoch práce bola korúhva konzervovaná a zreštaurovaná. Zachovať sa podarilo aj exces dávného umelca, ktorý si pri tvorbe korouhve pri prenášaní erbov jednotlivých častí monarchie poplietol strany a erby namaľoval zrkadlovo otočené. Aj toto je na tomto diele unikátne. Po prvý krát od monumentálneho svadobného obradu monarchie je unikátny exponát „Svadobná korúhva“ opäť vystavená a sprístupnená pre verejnosť v svadobnom sále hradu „Kámen“. Slávnostná vernisáž sprístupnenia korúhvy verejnosti sa konala v deň kráľovskej svadby britského princa Williama a Cate 10. mája roku 2011. Odohrávajú sa tu svadobné obrady a tak korouhva konečne plní svoj účel, kôli ktorému vznikla - „Dajú si pred ňou svoj sľub a bozk novomanželia“. Lenže Tí, ktorým bola korouhva pôvodne určená, veľmi šťastné manželstvo nemali. Rudolf sa cítil sám a nepochopený, začali problémy so zdravím a tiež jeho manželstvo so Stefaniou nebolo šťastné. Manželský pár nesplodil očakávaného následníka trónu - mali totiž spolu iba jedného potomka - dcéru, preto veľmi skoro začal hľadať útechu v náručí milieniek. Zamiloval sa do mladučky sedemnásťročnej barónky „Mary Vetserovej“ a spoločne s ňou spáchal samovraždu⁹⁴na loveckom zámočku „Mayerling“ dňa 30. Januára v roku 1889.

⁹⁴ *Rudolf Habsbursko - Lotrinský* [online]. 2012. [cit. 2014-03-31].

Dostupný z WWW:

<<http://www.osobnostirs.estranky.cz/fotoalbum/rudolfhabsburskolotrinsky1858.html>>.

5. Konzervátorsko - reštaurátorská dokumentácia diela

Obr. č. 5. Svadobná korúhva⁹⁵.

⁹⁵ Archív autorky konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

Zodpovedný konzervátor - reštaurátor: Bc. Marcela Böszörményi
Odborná spolupráca- kurátor zbierky Mgr. Lubomír Anděl

Zadávateľ: Muzeum Vysočiny Pelhřimov - Hrad Kámen,
Masarykovo náměstí 12, 393 01 PELHŘIMOV

Zhotoviteľ: Metodické centrum konzervace,
Technické muzeum v Brně, Purkyňova 105,
612 00 BRNO

Konzervoval - reštauroval: Bc. Marcela Lekeš Böszörményi
Konzervátor - reštaurátor

Odborná spolupráca: Mgr. Lubomír Anděl, muzeológ
Kurátor zbierky,
vedúci zbierkových a mobiliárnych fondov
Múzea Vysočiny v Pelhřimově.

Mgr. Martin Hložek, Ph.D.
Archeológ

Počet kusov vyhotovení konzervátorsko - reštaurátorskej
dokumentácie: III.

Miesto uloženia dokumentácie:

1. ks. Muzeum Vysočiny Pelhřimov - Hrad Kámen

1. ks. Technické muzeum v Brně

1. ks. Bc. Marcela Lekeš Böszörményi, konzervátor -
reštaurátor

Autorské práva ku konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácii a jej prílohám (materiálové prieskumy, plány, náčrty, fotografie, apod.) zostávajú vyhradené zhotoviteľovi. K publikovaniu a ďalším účelom môžu byť použité jedine s uvedením prameňa.

Prehlasujem, že som pri konzervovaní - reštaurovaní tohoto maliarskeho diela použila iba materiály a techniky uvedené v tejto konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácii. Nie som si vedomá iných skutočností na tejto konzervovanej - reštaurovanej pamiatke, ktoré by neboli uvedené v tejto dokumentácii.

Prehlasujem, že konzervátorsko - reštaurátorský zásah bol prevedený podľa zadania.

V Brne

Bc. Marcela Lekeš Böszörményi

Konzervátor - reštaurátor

.....

podpis

Obsah Konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

Lokácia pamiatky / predmetu / diela

Údaje o pamiatke / predmete / diele

Údaje o akcii

Popis pamiatky / predmetu / diela

Nálezová správa

Vyhodnotenie prieskumu

Zámer konzervátorsko - reštaurátorského prieskumu

Postup práce

Použité technológie a materiály

Záver

Doporučený režim pamiatky / predmetu / diela včetine termínov preventívneho odborného ošetrovania

Textová príloha

Samostatná príloha: Konzervátorsko - reštaurátorský zámer (viď v dokumentácii v Technickém Muzeu v Brně)

Samostatná príloha: Zmluva o prevedení ko - re prác (viď v dokumentácii Technickém Muzeu v Brně)

Obrazová príloha vložená v texte konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

Lokácia pamiatky / predmetu / diela

Kraj: Vysočina

Obec: PELHŘIMOV

Adresa: Masarykovo náměstí 12, 393 01 PELHŘIMOV

Bližšie určenie miesta popisom: Muzeum Vysočiny Pelhřimov

Názov objektu, ktorého je konzervované - reštaurované dielo súčasťou, alebo kde je uložené: Muzeum Vysočiny Pelhřimov - Hrad Kámen

Názov pamiatky: Svadobná korúhva rakúskeho korunného princa Rudolfa Habsburgsko - Lotrinského, následníka rakúsko - uhorského trónu a belgickej princezny Stefanie

Registrované číslo konzervovanej - reštaurovanej pamiatky: CES: (MMP/002-05-10/174002) a má číslo 12090/1901-1977.

Údaje o pamiatke / predmete / diele

Autor diela: neurčený

Datácia vzniku diela / sloh: rok 1881, druhá polovica 19. Storočia

Materiál, technika výroby: plátno, tempera a olej na plátne

Rozmery: dĺžka: 419 mm, šírka: 133 mm

Predchádzajúce konzervátorsko - reštaurátorské zásahy: boli zistené neodborné sekundárne zásah

Údaje o akcii

Vlastník diela: Muzeum Vysočiny Pelhřimov

Zadávateľ akcie: Muzeum Vysočiny Pelhřimov, Masarykovo náměstí 12, 393 01 PELHŘIMOV, zastoupené ředitelem Mgr. Ondřejem Hájkem

Zhotoviteľ: Metodické centrum konzervace, Technické muzeum v Brně, Purkyňova 105, 612 00 BRNO

Návrh na ko - re pamiatky / diela vypracovala: Bc. Marcela Lekeš Böszörményi, dňa: 08. 01. 2010, zadávateľom odsúhlasený ko - re zámer

Konzervoval - reštauroval: Bc. Marcela Lekeš Böszörményi

Prieskum prevádzal: Bc. Marcela Lekeš Böszörményi, Mgr. Martin Hložek, Ph.D.

Termín započatia a ukončenia prác: 08. 01. 2010 - 01. 10. 2010

Popis pamiatky / predmetu - Základná charakteristika

Jedná sa o trojrozmerné maliarske dielo „Svadobnú korúhvu“ rakúskeho arcivojvodu, korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, následníka rakúsko - uhorského trónu a belgickej princezny Stefanie s maľbou zobrazujúcou troch vznášajúcich sa anjelov v bielych dlhých rúchach s ratolesťami a stuhou v rukách. Dielo nie je autorsky signované a nie je známa ani dielňa alebo firma, kde bolo dielo zhotovené. Maliarske dielo pochádza z fondu Múzea Vysočiny Pelhřimov, kde je taktiež v depozitri múzea uložené pod signatúrou H 561.

Rozmery diela: dĺžka 419 mm, šírka 133 mm.

Dielo je datované do roku 1881.

Popis stavu pamiatky / predmetu / diela pred zahájením konzervátorsko - reštaurátorských prác

Dielo bolo zhodnotené formou základného prieskumu - vizuálneho posúdenia. Boli zistené nasledujúce skutočnosti o diele:

- autor diela: neznámy.
- datácia / sloh: rok 1881, druhá polovica 19. storočia.
- signatúra: bez signatúry autora, dielne.
- uložené v Múzeu Vysočiny Pelhřimov pod signatúrou H 61 - (viď drevené ukončenie závesnej tyče korúhvy).
- datované do roku 1881, datáciou umiestnenou v hornej strednej časti maľby.
- obsah maľby: na maľbe sú v centrálnej stredovej časti znázornené tri vznášajúce sa postavy anielov v bielych dlhých šatách, v hornej časti sú aliančné znaky habsburského rodu (červená levica na zlatom poli) a belgického kráľovského rodu (zlatá levica na čiernom alebo modrom poli), po stranách sú znaky rakúskych korunných zemí
- po detailnej prehliadke diela bolo možné sa zorientovať v množstve neodborných sekundárnych zákrokov
- dielo je zachované v nie celej hmotovej úplnosti, je veľmi pekne kresebné, maľované podľa šablóny zrkadlovite po oboch stranách plátna, prevedené technikou olejomaľby bez kriedovej podkladovej vrstvy na tenkom plátne. Maľba je po celej ploche, po oboch stranách silne znečistená od nánosov starých depozitov prachu, špiny a hmyzích exkrementov, na maľbe je zažltnutá vrstva starého laku.

- znečistená malba je v niektorých častiach uvoľnená, lokálne vypadaná a miestami vytrhnutá aj s plátenným podkladom.
- drevená tyč, na ktorej je korouhev pripevnená, je rovnako znečistená.
- pôvodne väčší obdĺžnikový formát korouhve sa zmenil v menší rozmer v dôsledku odtrhnutia strapcov zo spodných cípov zakončení korúhvy (strapce chýbajú - nedochovali sa).
- maliar používal niekoľko základných olejových farieb a z nich vzniklé zmesi. Maliarska paleta využíva prevažne okrové, modré, zelené, červené, modré tóny, hnedé okry a umbry.
- dielo má niekoľko malých perforácií, trhlín a jednu veľkú trhlinu, miestami je iba povrchové poškodenie.
- starý, ztmavlý a silne zažltnutý starý voskový lak výrazne negatívne ovplyvňuje výsledný kolorit diela.
- farebnosť ovplyvnená starým znečisteným lakom, bola posunutá prevažne do matných tónov.

Zaradenie pamiatky do širších súvislostí (časové zaradenie, funkcia a symbolika svadobných korúhiev)

Literatúra sa témou svadobných korúhiev zaoberá veľmi málo. U nás nájdeme zmienky v prácach popisujúcich ľudové svadobné zvyky a v nich sa objavuje zmienka aj o svadobných korúhvach, praporcoch. Presné určenie miesta, odkiaľ korúhvy, prapory pochádzajú, bolo na praportci umiestnené vročenie spolu

s nápisom. Ak tam tieto údaje nechýbajú, v tom prípade je možná časovo presná datácia vzniku diela. Ak u diela datácia chýba, je možné približné určenie veku diela na základe komparácie motívov a použitého materiálu s ostatnými praporcami, korúhvami alebo z prípadnej múzejnej dokumentácie. Svadobná korúhva spadá do skupiny obradných textílií, ktorá plnila dôležitú funkciu behom svadobného obradu. S rovnakou dôležitosťou, s akou bola korúhva vytvorená, bola následne aj uchovávaná v múzeách, kostoloch, obecných úradoch a v domácnostiach. Mnohokrát bola svadobná korúhva vytvorená na náklady obce, mesta u profesionálnych maliarov, umelecko - remeselnej dielni. Hotová korúhva bola potom uložená u richtára, obecnom úrade, starostu mesta ale aj v kostole na príslušnej farnosti, odkiaľ sa na požiadanie zapožičiavala k svadobnému obradu. Korúhva týmto spôsobom naplno plnila svoju funkciu po mnoho nasledujúcich generácií, ako svedok svadobných obradov. Ak už svadobná korúhva stratila svoju pôvodnú funkciu, pre ktorú bola vytvorená, bola naďalej uchovávaná či už vo fonde cirkevných mobiliárov, v múzeách, ale aj u zberateľov a pamätníkov. Významnú úlohu mala Svadobná korúhva behom ľudových svadobných obradov u nás, najmä však v 19. storočí. Používala sa už v svadobnom sprievode do kostola a potom z kostola na svadobnú hostinu. Tieto obradné slávnostné svadobné korúhvy slúžili ku oslave a ku cti svadobnej oslavy, čo dokladajú aj niektoré zachované nápisy na korúhvach, ako napr: „Sláva pánu ženíchovi a čistej nepoškvrnenej panne neveste“ alebo „Pochválen buď pán Ježiš Kristus, náš Spasiteľ“. Vo vzťahu k svadobnému obradu malo veľký symbolický význam vo farebnom a námetovom vyobrazení

použitie figurálnych, zvieracích a rastlinných motívov na svadobnej korúhve. Tieto magické symboly boli nepostrádateľné pre výtvarné zobrazenie na svadobnej korúhve, pretože zaručovali plodnosť a šťastie mladomanželom do budúcnosti, čo si iste každý prial. Svadobné korúhvy však slúžili aj k ľudovému obveseleniu. Výsadné právo niest' svadobnú korúhvu mali jedine ženy. Žena, ktorá sa tejto zodpovednej úlohy zmocnila sa nazývala „starosvatka“. Táto žena sa popri nesení svadobnej korúhvy vďaka svojmu vtipu starala aj o zábavu.

Svadobné korúhvy boli zdobené všelijakými drobnými predmetmi a ozdobami. Na hrote drevenej žrdi nesúcej korúhvu, bol pripevnený malý panáčik predstavujúci husára, šaša alebo maura. Telo figúriek bolo vyhotovené z dreva, ruky, nohy a hlava boli zo sádry. Celková veľkosť figúrky je asi tridsať centimetrov. Šatičky majú vždy pestrofarebné, ozdobené stužkami, zvončekmi, rolničkami a vetvičkou jalovca, ku ktorému dávala mužom a okoloidúcim starosvatka privoňať. V obdobiach medzi jednotlivými svadobnými obradmi bola u starosvatky svadobná korúhva uschovaná. Táto žena musela vedieť ubrániť korúhvu pred útokmi mužov, aby korúhva nebola zneuctená a ukradnutá, preto sa obklopovala čestnou strážou tvorenou výhradne ženami.

Materiál, kompozícia a obsahové pojmie svadobných korúhiev

K vyhotoveniu kvalitnej obradnej textílie, akou svadobné korúhvy bezpochyby sú, boli použité najlepšie materiály, čo malo vpliv aj na konečnú finálnu hodnotu diela. Materiálom použitým na zhotovenie väčšiny svadobných korúhvi bol šifón -

biele tenké bavlnené plátno. Bavlnená plachta sa upravovala do obdĺžnikového a štvorcového tvaru, od ktorého sa potom odvíjala aj samotná maliarska kompozícia výstavby maľby svadobnej korúhvy. Obdĺžnikový tvar plachty bol preložený v polovici na dve rovnaké časti a v oblasti prehybu vznikol priestor pre tunel, ktorým prešla drevená nosná žrd'. Tieto tvary uchytenia plachty mali podobu cirkevnej korúhvy, na ktorej bola vytvorená maľba zvlášť na oboch plachtách. Štvorcový tvar plachty bol uchytený na drevenú nosnú žrd' jedným cípom alebo jednou zo strán, takže následne plachta získala podobu praporu. Kompozícia svadobných korúhví nezávisela len od ich tvaru, bola komponovaná v celej ploche rovnomerne s ťažiskom výzdoby uprostred, ostatná výzdoba sa vzťahovala pozdĺž okrajov, do rohov - cípov. Obsahové pojetie korúhvy záviselo výlučne na umeleckých schopnostiach zhotoviteľa. Prejavovalo sa štylizáciou tvarov, precíznym zachytením farieb (prevládala červená, ktorá poskytovala prosperitu a ochranu, doplnená bola modrou, hnedou a žltou farbou), funkciu detailov, proporcií a čo najrealistickejšieho zachytenia zvolených motývov, presného vročenia a nápisu. Ďalšími motívami, ktoré sa používali vo vyobrazení svadobných korúhví boli klasicistické zelené venčeky ratolestí s holubicou, kvetiny v košíkoch, špirály, hviezdy, vlnovky, srdce, z renesančné motívy váz, žardiniér a rohov hojnosti, zmes rôznych tvarov používaných biedermeierom a empírom. Najmä využité figurálneho motívu bolo špecifické pre svadobné korúhvy. Mnoho krát boli doplnené hostiou, venčekom s nápisom IHS alebo JHS (skratka mena Ježiš, ktorá sa používala v západnej aj východnej cirkvi a v biblických rukopisoch).

Korúhvy boli obšívané rôznymi technikami ozdobných stehov, boli lemované krajkami z tylu a na záverečné dozdobenie sa použili strapce z rozmanitých materiálov. Veľkosti svadobných korúhiev boli rozmanité. Ich rozmery sa pohybovali od 60 cm až po niekoľko metrové exemplárne kusy, ale tie sa už vyvesovali na steny svadobných siení a budov. Každá svadobná korúhva použitá pri svadobnom obrade sa stáva večným nemým svedkom slubu vernosti a lásky novomanželského páru.

O diele „Svadobná korúhva“

Konzervovaná - restaurovaná svadobná korúhva má za sebou veľmi pohnutú históriu viažúcu sa k svadbe dvoch európsky veľmi významných osobností, ktoré mali spolu ďalej do budúcnosti posunúť rakúsko - uhorskú monarchiu. Svadobná korúhva pochádza zo svadby šľachticov v roku 1881.

Dňa 7. marca roku 1880 prebehlo v Bruseli slávnostné zasnúbenie rakúskeho korunného princa následníka trónu Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, následníka rakúsko - uhorského trónu, syna cisára Františka Josefa I., s princeznou Stefanie, dcérou belgického kráľa Leopolda II., ktorý bol vo svojej dobe považovaný za najbohatšieho mocnára, africké - belgické Kongo bolo dokonca jeho súkromým majetkom. Svadba bola uzavretá v máji v roku 1881 o Viedni. 5. mája 1881 pricestovala princezná Stefanie s rodičmi do Viedne, ktorá sa topila v slávnostnej výzdobe. 8. mája usporiadal rakúsky cisársky dvor pre hostí skvelú jazdu Prátrom. 9. mája korunný princ Rudolf slávnostne vstúpil do Viedne po Eliškinom moste. Viedeň bola nádherne slávnostne osvetlená. Dňa 10. mája tak prebehol

svadobný obrad korunného princa Rudolfa a Stefanie princezny Belgickej. Takzvaná „svadobná korúhva“ je bezpochyby jedným z mála pozostatkov veľkolepých osláv svadby Rudolfa a Stefanie v rakúskom mocnárstve. Koľko tzv. svadobných korúhiev ku svadbe Rudolfa a Stefanie bolo vyrobených a koľko sa ich do dnešných čias dochovalo, nie je známe. Ale dá sa však predpokladať, že boli vyrobené na jednom mieste, najskôr v dielni, ktorá dostala zákazku od cisárskeho dvora.

Veľkosť prevedenia korúhvy naznačuje, že mohla byť súčasťou slávnostnej výzdoby najskôr v nejakom väčšom meste monarchie. Okrem samotnej Viedne prichádzala do úvahy samozrejme Praha, ktorá bola prvým miestom pobytu novomanželov (princ Rudolf pobýval od roku 1878 služobne v Prahe, bol menovaný veliteľom 36. pešieho pluku, príslušným do Mladé Boleslavi a do Viedne odyšiel natrvalo až koncom roku 1883), preto tiež prvým miestom pobytu novomanželov bola Praha. Avšak vylúčená nie je ani neďaleká Jihlava a koniec koncov ani Pelhřimov, pretože magistráty kráľovských miest nešetrili na prejavoch lojality s cisárskym domom. Kde bola táto svadobná korúhva vyrobená a akým spôsobom sa dostala do Pelhřimova, neskôr do Pelhřimovského muzea, sa doposiaľ nepodarilo zistiť. Isté ale je, že unikátny múzejný exponát Svadobná korúhva Habsburgovcov, ktorá konzervovaním - reštaurovaním získala naspäť svoj stratený lesk a krásu, sa stala chýbou hradu Kámen, ako stála ozdoba Rytierskeho sálu a v jeho priestoroch bude svedkom mnohých ďalších svadobných obradov. Rytiersky sál práve v súčasnosti slúži ako obradná oddacia miestnosť. Atmosféru tohoto rytierskeho sálu ako obradnej oddacej miestnosti dotvorili aj portréty kráľovského manželského páru.

Zatiaľ len ako grafické perokresby, neskôr má múzeum v pláne získať dobové fotografie, ktorými budú grafické perokresby nahradené. Otázkou ostáva, či vďaka tomuto unikátu stúpne na hrade Kámen záujem o svadobné obrady. Je možné, že práve táto unikátna historická svadobná korúhva priláka na hrad väčšie počty snúbencov. Nedá sa ale vylúčiť, že pri rozhodovaní niektorých párov, kde si povedať osudové áno, možno tento historický unikát zohraje svoju rolu.

Metóda zhotovenia Svadobnej korúhvy

Svadobná korúhva bola údajne zhotovená metódou tlače a maľby na textil, čo nie je pri tvorbe korúhiev obvyklé. K výrobe bolo použité povoskované plátno, na ktorom je maľba prevedená temperovými farbami podľa šablóny. Uprostred svadobnej korúhvy sú zobrazené postavy troch anjelov, nesúcich stuhu s letopočtom roku 1881 a stuhu s písmenami R a S, aliančné znaky habsbursko - lotrinského rodu a belgického kráľovského rodu. Po stranách sú rozmiestnené znaky rakúskych korunných zemí a Uhorského kráľovstva. Pod anjelmi sa prepájajú tri stuchy so zemskými farbami Belgického kráľovstva, Rakúskeho cisárstva a Českého kráľovstva. Svadobnej korúhvy na jedinečnosti pridáva ešte skutočnosť, že je v podstate zrkadlovo obrátená. Keďže, ako som už spomínala, bola táto svadobná korúhva vytvorená pomocou šablóny, stalo sa to, že ju možno zhotoviteľia v dielni robili narýchlo alebo neboli znalí heraldiky, netrápili sa tým, ako na plátno šablónu kladú a stalo sa, že ju umiestnili tak, že sú všetky prvky na nej

zrkadlovo obrátené. Tým pádom je korúhva z heraldického hľadiska úplne špatne. Keď sa návštevník na korúhvu pozrie, zistí, že český lev je pohľadovo na pravej strane, zatiaľ čo podľa heraldiky má byť správne na ľavej, pretože je to znak kráľovskej zeme. Táto korúhva je dôkazom, že aj povestná rakúska precíznosť mala svoje slabé miesta. V monarchii bolo všetko presne nalinkované a muselo to do puntíku klapnúť. Čo sa týka svadobnej korúhvy Rudolfa a Stefanie, platí porekadlo, že aj „majster tesár sa niekedy utne“, čo ale nijako neznižuje hodnotu tejto svadobnej korúhvy, ba práve naopak. Táto štvormetrová svadobná korúhva bola pôvodne zdobená strapcami, ale z tých sa zachovali iba malé torzá. Po konzervovaní - reštaurovaní získala svadobná korúhva svoj dávny stratený lesk. V Českej republike zatiaľ nie je známy rovnocenný ekvivalent k tomuto dielu.

Popis aliančných znakov na Svadobnej korúhvi

V hornej časti Svadobnej korúhvy sa nachádzajú aliančné znaky rodu Habsburgsko - Lotrinského a Belgického kráľovského rodu (dynastie Sachsen - Coburg und Gotha), ktoré sú držané v pazúroch rakúskeho dvojhlavého orla. Habsburgský rod pochádza z hradu Habsburg (Habichtsburg) nachádzajúcim sa na území kantónu „Argau“ v severnom Švajčiarsku. V znaku má vzpriamenú vpravo hladiacu červenú levicu v skoku (mala by byť správne zlatá na čiernom štíte). Sobášom rakúskej arcivojvodkyne, kráľovny uhorskej a českej Márie Terézie s Františkom Jozefom Lotrinským v roku 1736 bola založená dynastia Habsburgsko - Lotrinská. Na srdečnom štítiku znaku

Rakúskeho cisárstva (dvojhlavého rakúskeho orla), ktorý je zvisle rozdelený na tri polia a tie sú takto heraldicky zprava znázornené: znak rodu lotrinského, uprostred „Babenberská trikolóra“ a Habsburská levica. V aliancii Belgického kráľovstva, teda vzpriamená vpravo hľadiaca zlatá levica na čiernom štíte. Znak Belgického kráľovstva je odvodený z veľkého znaku dynastie „Sachsen - Coburg und Gotha“. Príslušníci tohoto rodu vládli aj v Bulharsku a Portugalsku. Obdobný pôvod má i anglický kráľovský rod Windsdorov. Na základe londýnskej konferencie bolo rozdelené Nizozemské kráľovstvo na Nizozemsko a Belgicko. Na belgický trón je povoláný dňa 7. februára v roku 1831 Leopold I. Sasko - Coburský. Otec Stefanie Belgickej (manželky korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského) bol Albert I. (1909-1934). Po pravej i ľavej strane korúhvy sa nachádzajú znaky niektorých dedičných zemí rakúskeho mocnárstva a uhorského kráľovstva: Uhorsko, Chorvátsko, Dalmácia, Halíč, Čachy, Horné, Dolné Rakúsko a Korutany.

Nálezová správa:

nebola zadávateľom dodaná

Predbežný prieskum:

zhodnotenie stavu farebnej vrstvy a techniky prevedenia - optickým pozorovaním okom a lupou, pri vhodnom nasvietení diela (viď popis stavu predmetu)

na základe predbežného prieskumu diela bolo doporučené, aby zadávateľ doplnil všetky dostupné informácie o predchádzajúcom konzervovaní - reštaurovaní diela, poprípade o autorovi diela

Protokol nálezového stavu

Sondážny priezrkum maľby bol prevedený mechanickou a chemickou cestou. Výsledky sondážneho prieskumu dokumentujú nižšie uvedené laboratórne skúšky. K upresneniu druhu plátna svadobnej korouhve boli odobrané vzorky pre analýzu pomocou optickej a elektrónovej mikroskopie.

Laboratórne skúšky

K vyhodnoteniu maľby bola použitá metóda stratigrafie - zhotovenie nábrusov priečných rezov farebných vrstiev. Interpretácia stratigrafie vrstiev v materiálovom prieskume vychádza z pozorovania v bielom svetle v optickom mikroskope. Nábrusy boli študované a následne fotograficky dokumentované binokulárnym mikroskopom Nikon SMZ 800 v dopadajúcom bielom svetle. Ku snímaniu obrazu bola použitá digitálna kamera Canon G9 (viď priložená správa o výsledkoch optickej a scanovacej mikroskopie vzoriek textilu a pigmentov zo svadobnej korouhve). K premeriavaniu chemického zloženia pigmentov bola použitá scanovacia elektronová mikroskopia SEM - EDX.

Predané vzorky:

Odobrané vzorky textilu s farebnými nátermi z diela „Svadobná korúhva“ (miesta odberu vzoriek a samotné vzorky farebných vrstiev viď obr. 1a, 1b), boli k analýzam konzervátorkou - reštaurátorkou Metodického centra konzervace Technického muzea v Brně Bc. Marcelou Lekeš Böszörményi predané Mgr. Martinovi Hložkovi, Ph.D., pracovníkovi Metodického centra konzervace, Technického Muzea v Brně. Zo

vzoriek boli zhotovené preparáty (nábrusy) za účelom štúdia a dokumentácie farebných vrstiev maľby. Ďalej bola prevedená identifikácia textilných vlákien z rôznych častí korúhvy pomocou SEM (elektrónová scanovacia mikroskopia). Pre štúdium farebných vrstiev bol zhotovený nábrus. Nábrus je vzorka s nalešteným povrchom, ktorý sa následovne mikroskopuje. Nábrus je zhotovený tak, že sa odobraná vzorka v celku zapúzdruje pomocou zalievania za studena a veľmi často sa prevádza aj impregnácia za účelom zaplnenia dutín, pórov a trhlín. Vybraná plocha sa potom brúsi (alebo terminologicky lepšie - lapuje) na liatinovom kotúči pomocou brúsnych práškov (korundových, karborundových alebo diamantových) o rôznej zrnitosti. Najprv sa brúsi hrubým, potom postupne jemnejším a jemnejším práškom. Hladko vybrúsený povrch vzorky sa potom vyleští na vhodných textilných podložkách za použitia leštiacich prostriedkov. Vzorky pre identifikáciu vlákien odoberáme z makrovzorky tak, že sa pinzetou zachytí niekoľko vlákien a tie sa prenesú na vodivú lepiacu pásku - podložku, ktorá sa vkladá do komory elektrónového mikroskopu.

Optická mikroskopia:

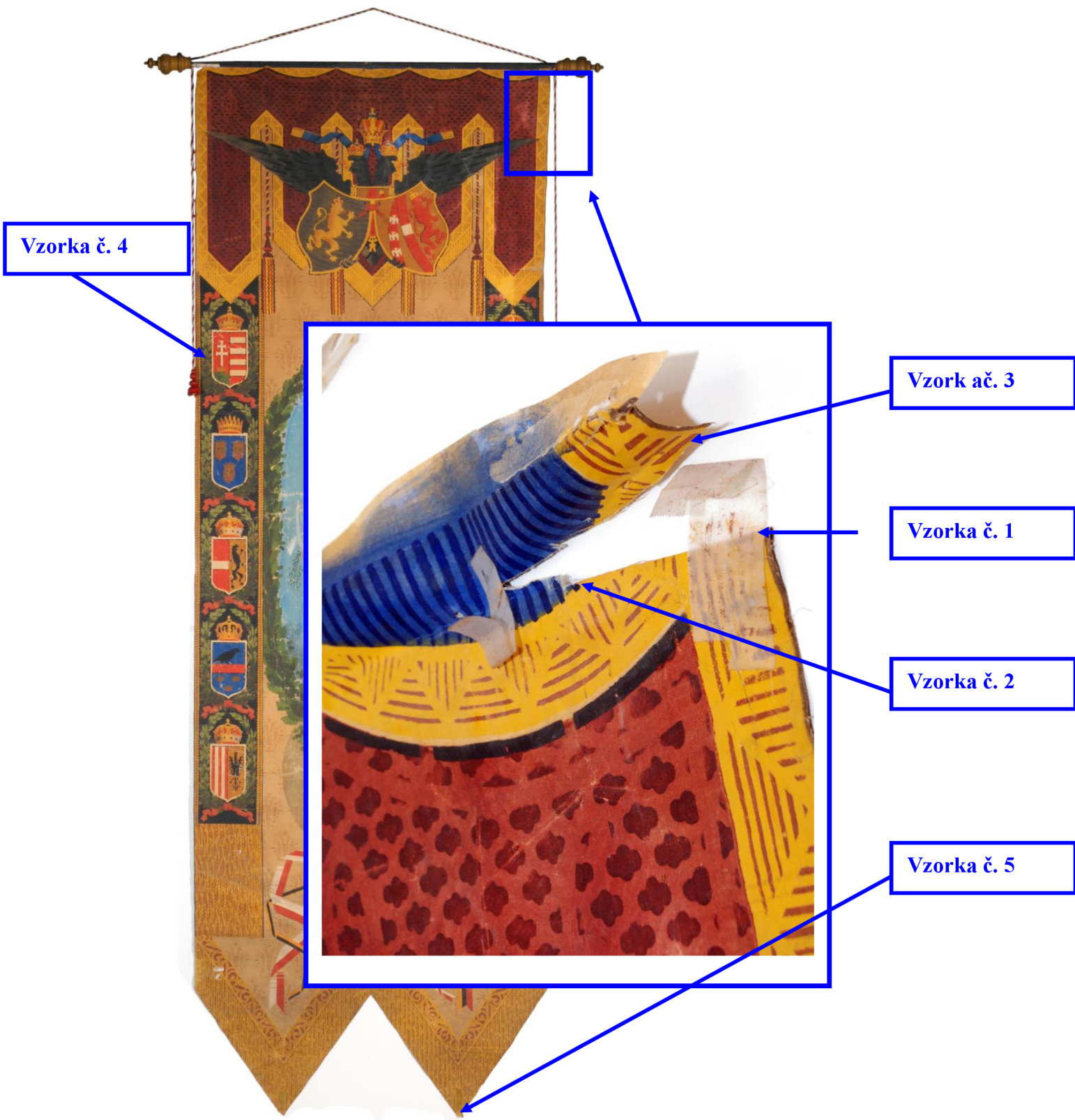
Základnou metódou prevedeného laboratórneho materiálového prieskumu bola optická mikroskopia. K úspešnej interpretácii stratigrafického sledu farebných vrstiev zo sledovaného objektu je nutný odber niekoľko reprezentatívnych vzoriek. Laboratórium naplno rešpektuje zodpovednosť konzervátora - reštaurátora k objektu a intenzívne pracuje na optimalizácii analytického postupu tak, aby mikroskopické

štúdium aj všetky následné prístrojové analízy bolo možno realizovať na čo najmenšom počte vzoriek vybrúsených v priečnom reze. Interpretácia stratigrafie vrstiev v materiálovom prieskume vychádza z pozorovania v bielom svetle v optickom mikroskope. Nábrusy boli študované a následne fotograficky dokumentované binokulárnym mikroskopom Nikon SMZ 800 v dopadajúcom bielom svetle. Ku snímaniu obrazu bola použitá digitálna kamera Canon G9.

Elektronická mikroskopia:

Vzorky textilných vlákien (živočíšnych aj rastlinných) priradujeme medzi vzorky biologické. Skanovacia elektrónová mikroskopia (SEM) umožňuje pozorovať vzorky priamo, v režime sekundárnych elektrónov (SE), odrazených elektrónov (BSE), environmentálny rastrovací elektrónový mikroskop (ESEM) umožňuje snímať v preparátorovej komore bez vákuua a pokovania. Aplikračné možnosti SEM a ESEM siahajú od pozorovania povrchu vlákien a vnútorných štruktúr vlákien (lomové plochy, štruktúry získané zlúpnutím povrchovej vrstvy vlákien), defekty a poškodenia vlákien, cez štruktúry priadzí, nití, plošných textílií (tkaniny, pleteniny, netkané textílie) až po možnosti analízy príčin rôznych väd v textíliách (mŕtve vlákna bavlny, zašpinenie, oder, atd.). SEM a ESEM umožňujú nedeštruktívnu analízu porúch textilných štruktúr, kedy nie je nutné štruktúru rozoberať na jednotlivé konstrukčné elementy, jako sú v tomto prípade priadze, nite a vlákna. V prípade mineralizovaných a farbených vlákien je možné využiť energiovo disperznú analízu (EDX) ku stanoveniu chemického zloženia.

Analitické práce sa uskutočnili v laboratóriách štruktúrnych a fázových analíz Fakulty strojného inžinierstva VUT Brno na elektrónovom mikroskope PHILIPS XL 30. Vybrané detaily vzoriek plátna a vlákien boli fotograficky dokumentované pomocou SEM a lokálne bolo premeriavané ich chemické zloženie. Toto chemické zloženie povrchu bolo stanovené lokálnou elektrónovou mikroanalízou na rovnakom prístroji. Mikroanalízy povrchu boli prevedené na analitickom komplexe PHILIPS - EDAX. Bola použitá bezštandardová analíza s dobou načítania spektra 100 s a urýchľovacím napätím 25 kV.

Obr. č. 58. 1a: Miesta odberu vzoriek⁹⁶.

⁹⁶ Archív autorky kontervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

Obr. č. 59. 1b. Súbor odobraných vzoriek⁹⁷.

Obr. č. 60. - 16⁹⁸.

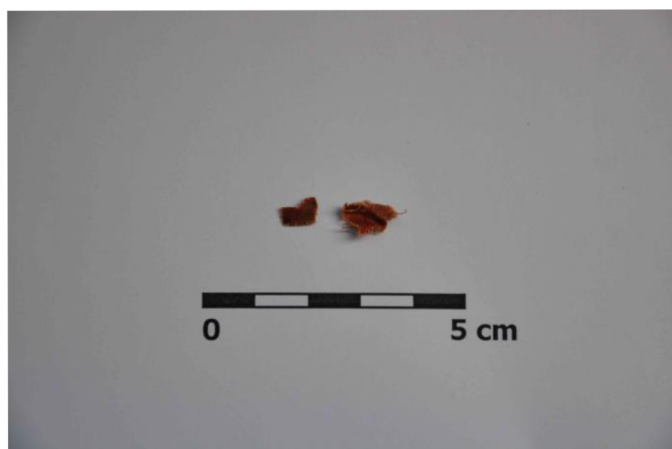
Vzorka 1. - plátno so žltou a hnedou vrstvou maľby.

Vzorka 2. - plátno s modrou maľbou.

⁹⁷ Archív autorky konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

⁹⁸ Tamtiež

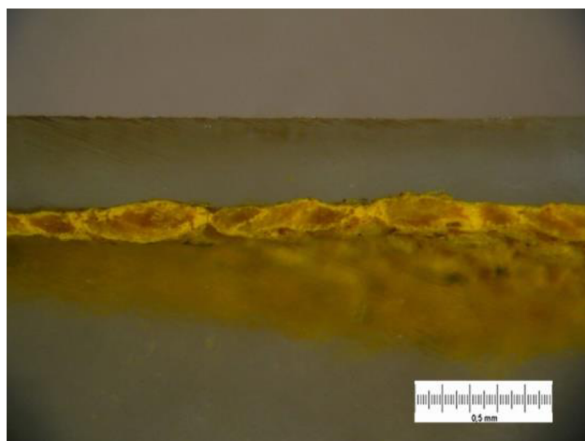
Vzorka 3. - plátno s červenohnedou maľbou.

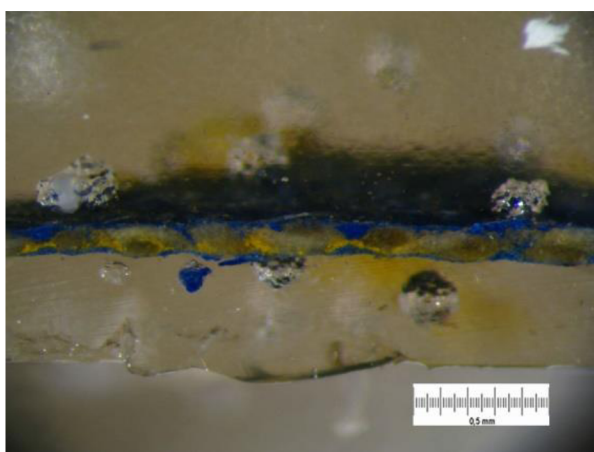
Vzorka 4. - nite odobrané z ozdobného strapca šnúry.

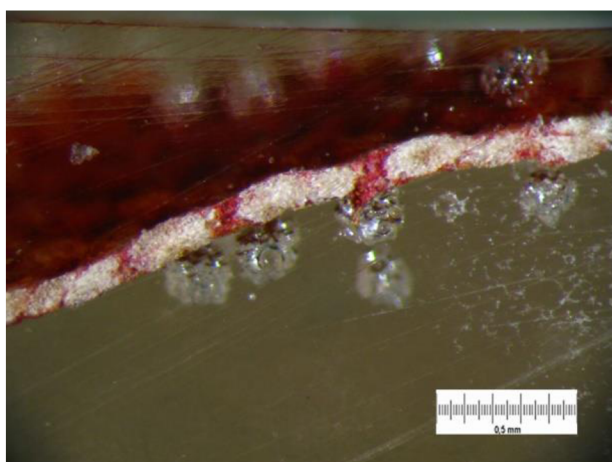
Vzorka 5. - nite odobrané zo žltého lemu spodnej časti korúhvy.

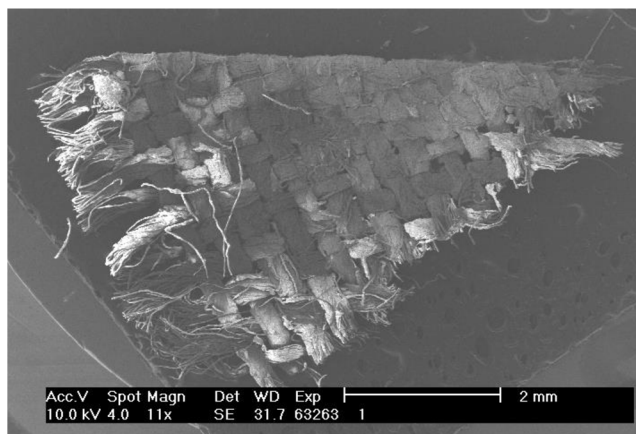
Vzorka 1. - vzorka plátna v priečnom reze, žlté farbivo, miestami lemy okrovej farby.

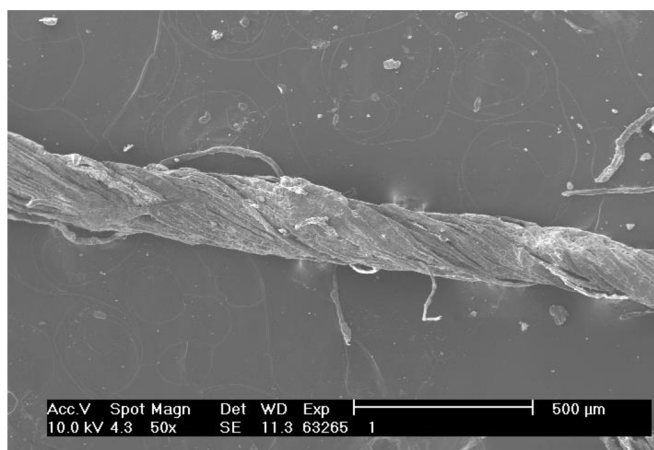
Vzorka 2. - vzorka plátna v priečnom reze, modré farbivo na žltej podmaľbe.

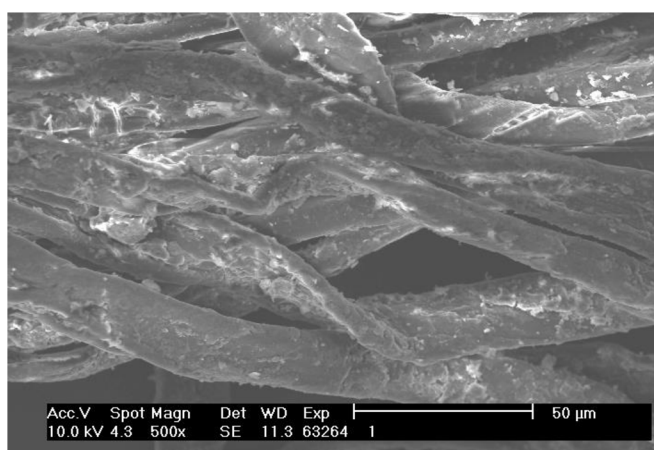
Vzorka 3. - vzorka plátna v priečnom reze, červené farbivo, miestami lemy hnedého pigmentu.

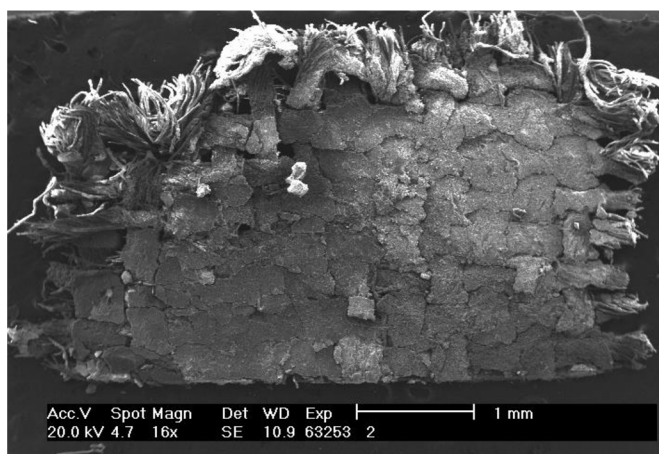
Vzorka 1. - plátno so žltou a hnedou vrstvou maľby, zobrazenie pomocou SEM.

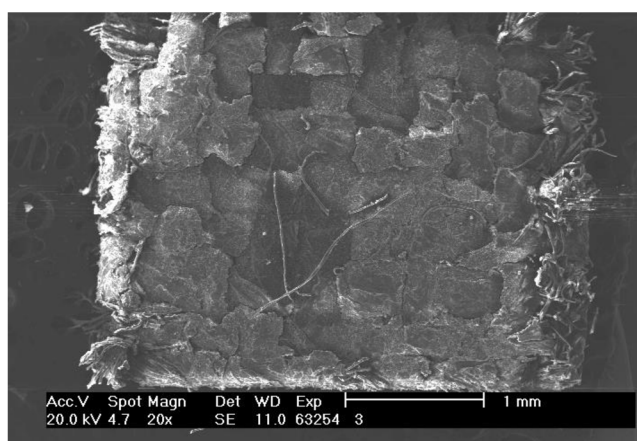
Vzorka 1. - niť odobraná z plátna zobrazená pomocou SEM.

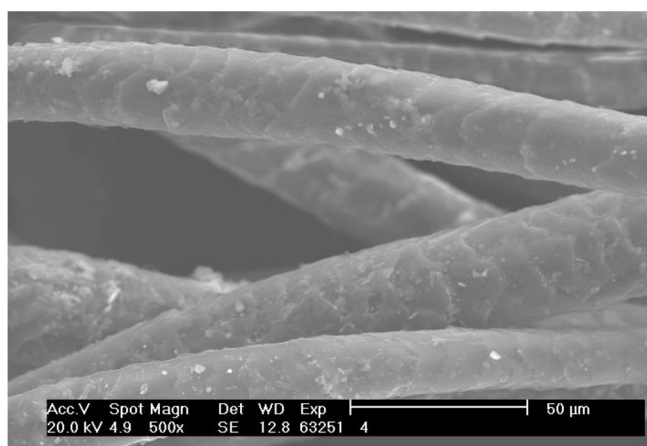
Vzorka 1. - vlákna odobrané z plátna zobrazené pomocou SEM.

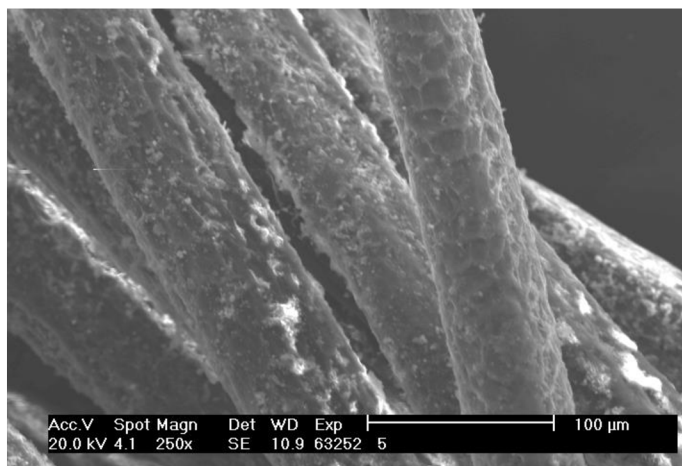
Vzorka 2. - plátno s modrou maľbou, zobrazenie pomocou SEM.

Vzorka 3. - plátno s červenohnedou maľbou, zobrazenie pomocou SEM.

Vzorka 4. - vlákna odobrané z ozdobného strapca šnúry korúhvy, zobrazenie pomocou SEM.

Vzorka 5. - vlákna odobrané zo žltého lemu spodnej časti korúhvy, zobrazenie pomocou SEM.

Záver:

Pomocou elektrónovej skanovacej mikroskopie bolo preukázané, že plátno „Svadobnej korúhvy“ je zhotovené z bavlny. Potvrdzujú to fotografie vzoriek vlákien (obr. č. 12), ktoré sú u bavlny charakteristické zplošteným prierezom. Ďalšou súčasťou korúhvy - ozdobné strapce a šnúry sú pravdepodobne vyhotovené z vlny (obr. č. 15 porovnaj s <http://www.ft.vslib.cz/depart/ktm/?q=cs/vlna>) a spodný žltý lem bol rovnako vyrobený zo živočíšnych vlákien, ktoré zatiaľ niesme schopní identifikovať (obr. č. 16). Pomocou optickej mikroskopie bolo preukázané, že na temer celý povrch plátna bola nanesená žltá podkladová farba, na ňu sa maľovalo hnedou a modrou farbou (obr. č. 7 a 8). Len v miestach, kde bola nanášaná červená farba, nepozorujeme žltú podmaľbu (obr. č. 9). Na základe mikroanalýz prevedených pomocou SEM-EDX môžeme konštatovať, že žltá farba obsahuje oxidy olova (Pb 25,2 %), hnedá maľba na nej sú oxidy železa (Fe 23,7 %), v modrej bol nameraný zinok (Zn 9,2 %) a červená vykazuje obsah arsenu (As 12,2 %).

Vyhodnotenie prieskumu

Prieskum bol prevedený na základe vyhodnotenia stratigrafie vrstiev, sondážneho prieskumu a celkového zhodnotenia stavu predmetu / pamiatky.

V rámci sondážneho prieskumu podporeného stratigrafickým vyhodnotením bolo dokumentované zloženie nasledujúcich farebných vrstiev:

- na temer celom povrchu je nanosená žltá farva s dominantným obsahom olova prekrytá hnedou (prevažujú oxidy železa) a modrou farvou (dominuje obsah arsenu)
- v miestach, kde sa vyskytuje červená farva, žltá podmaľba chýba
- z mikroskopického prieskumu vyplýva, že plátno je zhotovené z bavlny a ozdobné strapce pravdepodobne z vlny
- prevedený stratigrafický prieskumpotvrďuje výsledky sondáže prevedenej konzervátorkou - restaurátorkou.

Zámer konzervátorsko - reštaurátorskeho zásahu

Návrh konzervátorsko - reštaurátorskeho zásahu zhotoviteľa vychádzal z predošlých uvedených skutočností, to znamená podľa vyhodnotenia prieskumu a zámeru zadávateľa:

- uviesť zbierkový predmet / pamiatku / dielo - Svadobnú kouhvu do čo možno najpôvodnejšieho stavu, odstrániť nekvalitné pozdejšie zásahy, celková sanácia diela, následné konzervovanie - reštaurovanie s cieľom rehabilitovať kvalitu maľby a zaistiť stabilitu materiálu diela v maximálnej miere.

Návrh na prevedenie konzervovania - reštaurovania diela a následná realizácia:

- čiastočná demontáž predmetu.
- fixácia uvoľnenej a odpadávajúcej maľby.
- odstraňovanie sekundárnych depozitov.
- čistenie povrchu maľby, závesnej tyče a strapcov.
- rentoaláž perforovaných a poškodených častí plátna.
- tmelenie, brúsenie a izolácia tmelov na plátne - maľbe a nosnej drevenej tyči.
- rekonštrukcia poškodenej maľby.
- povrchová úprava maľby.
- oprava drevenej závesnej drevenej tyče (tmelenie, brúsenie a izolácia tmelov, retuš a záverečná povrchová úprava).
- vyčistenie závesných ozdobných šnúr a strapcov.
- adjustáž korúhvy a závesných ozdobných šnúr so strapcami do drevenej závesnej tyče.

Konzervovanie - reštaurovanie diela - Postup práce

Zbierkový predmet - „Svadobná korúhva“ z múzejného zbierkového fondu zadávateľa, bol zadaný ku konzervovaniu - reštaurovaniu do konzervátorsko - reštaurátorského ateliéru Metodického centra konzervácie Technického múzea v Brně (ďalej TMB). Maliarske dielo bolo prevezené do Metodického centra konzervácie TMB zadávateľom.

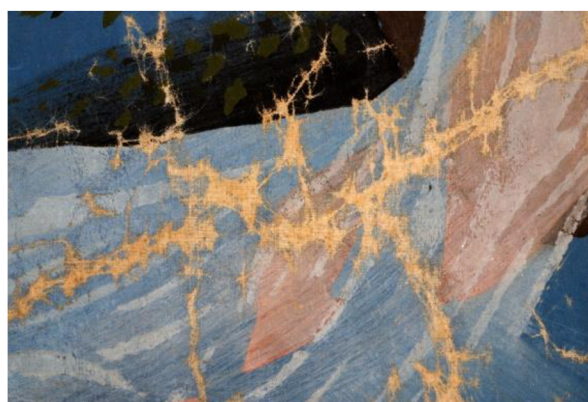
Obr. č. 75. / 1 - 3. Stav diela pred konzervovaním - reštaurovaním (detail)⁹⁹.

1.

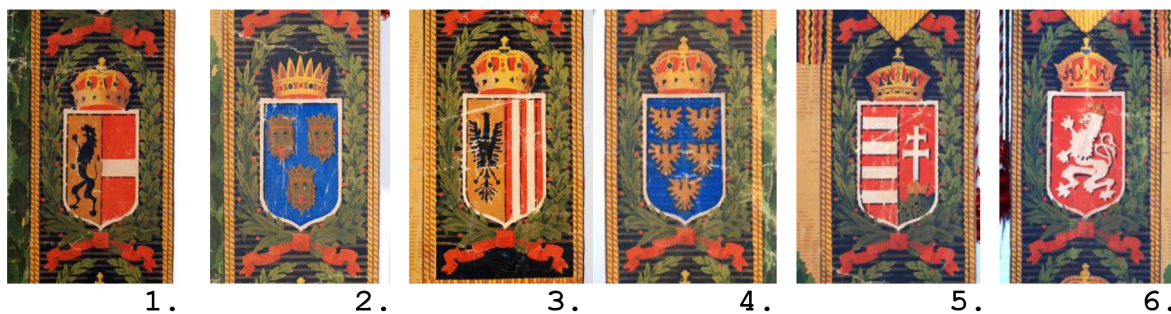

2.

3.

Obr. č. 76. / 1 - 6. Znaky rakúskych korunných zemí vyobrazených na diele¹⁰⁰.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

⁹⁹ Archív autora konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

¹⁰⁰ Tamtiež

V práci je uvedený konzervátorsko - reštaurátorský postup, prieskum materiálovej podstaty a technologickej výstavby malby:

- demontáž drevených sústružených ozdobných koncoviek z oboch častí drevenej nosnej tyče.
- demontáž ozdobnej závesnej šnúry z drevenej nosnej tyče.
- snímanie plátna korúhvy z drevenej nosnej tyče.
- odstránenie klinec.

Obr. č. 77. / 1 - 4. Demontáž diela¹⁰¹.

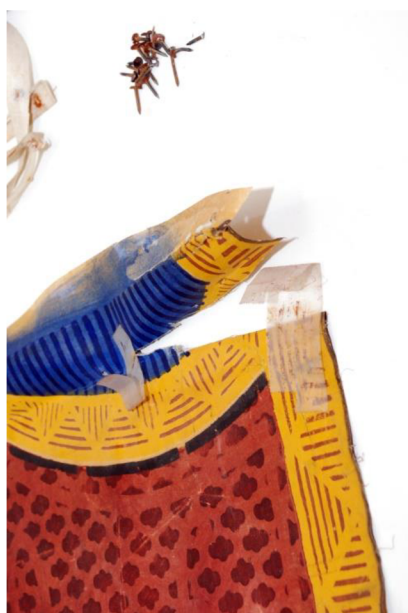

1.

¹⁰¹ Tamtiež

2.

3.

4.

- lokálna fixácia uvoľnenej maľby
- následné očistenie povrchu maľby od prachových nečistôt práškom pre suché čistenie „Akawipe“ soft a light (následné odstránenie čistiaceho média jemným štetcom), na základe skúšok rozpustnosti či bobtnania farevných vrstiev boli použité rôzne rozpúšťadlá (mydlová voda,

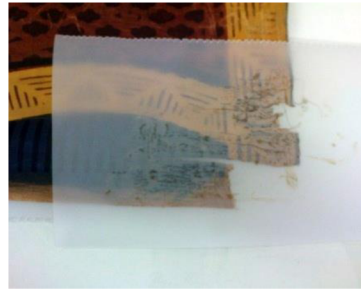
čpavok, ajatin, toluen, terpentýnový olej, lieh, aceton)
a mechanické dočistenie skalpelom a ihlami.

- snímanie nečistôt, starých depozitov, hmyzích exkrementov.
- starý lak je chemicky zoslabovaný postupne v niekoľkých fázach na základe sondážneho prieskumu: etylalkohol, benzin, toluen, terpentýnový olej.
- povrch maľby je dočistený a konzervovaný slabou lakovou mezdivrstvou (1 : 3 - damara - terpentýnový olej).
- príprava starého a nového plátna k prevedeniu následnej rentoaláže.
- pôvodné plátno je očistené a odmastené.
- nové lanové plátno je 3 x preprané vo vriacej vode (vyzrážané) a následne vyžehlené žehličkou.
- okraje plátených záplat sú po celom obvode zbavené osnovných nití v šírke 4 mm.
- príprava emulzie z včelieho vosku, Damarovej a Kalafúnovej živice a terpentýnového oleja k nažehlovaniu záplat.
- nanosenie rentoalážnej zmesi na obe časti - líc a rub pretrhnutého plátna.
- prekrytie pretrhnutého miesta pripravenou plátenou záplatou.
- zabezpečenie miesta ošetreného rentoalážou po oboch stranách pauzovacím papierom.
- rentoaláž pretrhnutých a vytrhnutých častí plátna striedavo teplou a studenou žehličkou.

Obr. č. 78. / 1 - 4. Rentoaláž poškodených častí diela (detail)¹⁰².

1.

2.

3.

4.

- lisovanie ošetrovaných častí plátna s rentoalážou.
- odstránenie ochranného pauzovacieho papiera.
- dočistenie terpentýnovým olejom a odmastenie liehom.

Obr. č. 79. / 1. Očistenie plátna diela od rentoalážnej zmesy (detail)¹⁰³.

1.

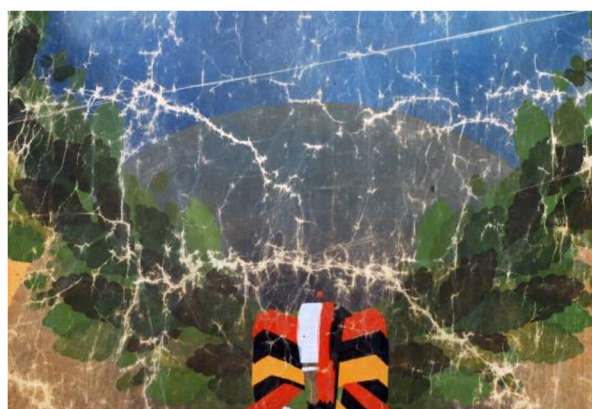
¹⁰² Archív autorky konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie

¹⁰³ Tamtiež

Obr. č. 80. / 1 - 3. Stav diela po vyčistení maľby (detail)¹⁰⁴.

1.

2.

3.

- izolácia slabým želatínovým roztokom.
- tmelenie v defektných miestach výpadku maľby emulzným kriedovým tmelom.
- modelácia a brúsenie tmelov.

¹⁰⁴ Tamtiež

Obr. č. 81. / 1 - 3. Tmelenie, brúsenie a modeláž tmelov na chýbajúcich častiach maľby diela (detail)¹⁰⁵.

1.

2.

3.

¹⁰⁵ Tamtiež

- izolácia slabou želatínovou vodou.
- rozsiahla rekonštrukcia poškodenej maľby (náročnosť podania retuší spočíva v dosiahnutí maximálneho výtvarného zcelenia v lokálnom tóne a pritom neskreslenia autorovho rukopisu).
- retuše sú prevedené na lakovú medzivrstvu akvarelovými a mastixovými majstrovskými farbami - „Restauro Maimeri“.
- po dôkladnom zaschnutí retuší je prevedená záverečná povrchová úprava voskovo - živičným damarovým lakom.
- drevená závesná tyč je očistená, drobné nerovnosti od klinec sú dotmelené, zcelené a doretušované.

Obr. č. 82. / 1 - 2. Drevená nosná závesná tyč - tmelenie, modelácia, brúsenie tmelov (detail)¹⁰⁶.

1.

2.

- záverečná povrchová úprava drevenej závesnej tyče bude prevedená voskovo - živičným damarovým lakom.
- drevené sústružené ozdobné koncovky na oboch okrajoch drevené nosné tyče sú dotmelené, zcelené a doretušované.

¹⁰⁶ Tamtiež

Obr. č. 83. / 1 - 2. Drevené sústružené ozdobné koncovky závesnej tyče diela - tmelenie, modelácia, brúsenie tmelov (detail)¹⁰⁷.

1.

2.

- záverečná povrchová úprava drevených sústružených ozdobných koncoviek je prevedená matným voskovo - živičným damarovým lakom.
- ozdobná dvojfarebná závesná šnúra na drevenej nosnej tyči a ochranná biela bavlnená stuha sú vyprané v roztoku neionogenného tenzidu - Syntapon a dočistená v studenej destilovanej vode.

Obr. č. 84. / 1 - 2. Stav po konzervovaní - reštaurovaní ozdobnej drevenej sústruženej koncovky diela (detail)¹⁰⁸.

1.

2.

¹⁰⁷ Tamtiež

¹⁰⁸ Tamtiež

- adjustáž konzervovanej - reštaurované korouhve k drevenej nosnej tyči je prevedená bavlnenou ochrannou podkladovou stuhou a kovovými klincami.
- montáž ozdobnej závesnej šnúry na drevenú nosnú tyč.
- osadenie drevených sústružených ozdobných koncoviek na oboch koncochch drevenej nosnej tyče.
- priebežná fotodokumentácia.
- zhotovenie konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie, tlač a väzba.
- bezpečné zabalenie zbierkového predmetu do hodvábného a baliaceho papiera, bublinkovej fólie, penového polymerovaného obalu Mirelon a vrchnej obalovej fólie
- preprava automobilom.

Obr. č. 85. / 1 - 5. Balenie a preprava Konzervovaného - reštaurovaného diela¹⁰⁹.

1.

2.

3.

4.

5.

¹⁰⁹ Tamtiež

- odovzdanie diela a bezpečné uloženie v depozitári zadávateľa.
- opätovné osadenie diela a následná inštalácia diela na hrade Kámen prevedená zadávateľom.

Obr. č. 86. / 1. Konzervovaná - reštaurovaná Svadobná korúhva inštalovaná v podpornej ochrannej závesnej sieti v rytierskom sále hradu Kámen¹¹⁰.

1.

¹¹⁰ Tamtiež

Obr. č. 87. / 1. Hrad Kámen¹¹¹.

1.

Použité technológie a materiály:

- optický mikroskop, binokulárny mikroskop Nikon SMZ 800, digitálna kamera Canon G9, notebook Asus F2F, čistiaci prášok na papier a textil „Akawipe“ soft a light, rozpúšťadlá - mydlová voda, čpavok, ajatin, toluen, terpentýnový olej, lieh, aceton, skalpely, pinzety a ihly, vata, gáza, tampóny, filtračné papiere, lanové plátno, lupa, ochranné okuliare, lampa, včelí vosk, kalafuna, damara, terpentýnový olej, pauzovací, hodvábný

¹¹¹ Tamtiež

a baliaci papier, žehlička, lis, sklenené tabule, akvarelové farby Umpton a mastixové majstrovské farvy - „Restauro Maimeri“, roztok neionogenného tenzidu Syntapon, destilovaná voda, plavená a Boloňská kieda, hodvábný a baliaci papier, bublinková a vrchná tenká obalová fólia, Mirelon - penový polymer, lepiaca páska.

Záver:

Konzervátorsko - reštaurátorský zásah na základe zistených skutočností bol konzultovaný so zadávateľom a prebiehal v súlade s navrhnutým postupom. Všetky zásahy sú zdokumentované a sú súčasťou konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie. Celková doba konzervovania - reštaurovania diela trvala jeden rok.

Doporučený režim pamiatky včetně parametrov preventívnej konzervácie

Pri manipulácii s predmetom / pamiatkou / dielom je nutné ho chrániť pred priamym kontaktom ľudských rúk zvolením vhodných ochranných pracovných pomôcok (bavlnené rukavice) a chrániť ho pred znečistením atmosférickými vplyvmi (prach, kyslé polutanty apod.). Vystaviť a umiestniť predmet / pamiatku/ dielo v čistom prostredí, bežnej stabilizovanej klíme galerijných a múzejných expozícií pri stálej teplote 16 - 20° C (denné výkyvy menšie než +- 5° C) a doporučenej relatívnej vlhkosti vzduchu 50 - 60 % (denné výkyvy menšie ako 5%). Chrániť predmet / pamiatku / dielo pred priamym

slnkom, vlhkom, teplom, chladom a mechanickým poškodením. Doporučená intenzita osvetlenia do 150 lux a UV 50 µW/lm. Čistenie povrchu zveriť jedine špecializovanému konzervátorovi - reštaurátorovi.

Textová príloha:

- Zmluva o prevedení konzervátorsko - restaurátorských prác a predávacie protokoly (sú k nahliadnutiu u zhotoviteľa v TMB)
- Zoznam prameňov a literatúry

Zoznam prameňov a literatúry:

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby, díl I.: Malířský a konzervační materiál*. 2.vyd. Praha a Litomyšl : Paseka, 2003. 416 s. ISBN 80-7185-610-X, ISBN 80-7185-624-X.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby, díl II.: Průzkum a restaurování obrazu*. 2.vyd. Praha a Litomyšl : Paseka, 2003. 560. s. ISBN 80-7185-623-1, ISBN 80-7185-624-X.

JANATA, Radko. *Prapory a standardy 2006 = Colours. Banners and Standards 2006: Symboly vlastenectví, cti a statečnosti* [grafika]. Praha : Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských informačních služeb. [2005]. 1 kalendář [14 l.].

POHL, Walter, VOCELKA, Karl. *Habsburgové, Historie jednoho evropského rodu*. 1. vyd. Praha : Grafoprint - Neubert, 1996. 512 s. ISBN 80-85785-44-7.

Obrazová príloha vložená v texte konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie: fotodokumentácia stavu predmetu / pamiatky / diela pred započatím, v priebehu jednotlivých etáp a po ukončení konzervovania - reštaurovania.

Počet fotografií v obrazovej prílohe vloženej v texte konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie celkom: 37.

Fotografická dokumentácia je realizovaná vo formáte fotografií: 1300 x 1800 mm.

Tlač a väzba konzervátorsko - reštaurátorskej dokumentácie:

Tlač a väzba: knižnica TMB

XEROX Worldcentre 7120

Kancelársky papier 80

XV. ZÁVER

Vo svojej práci som sa pokúsila podať ucelený pohľad na históriu korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav na základe mojej nedávnej konzervátorsko - reštaurátorskej práci v Technickém muzeu v Brně na konzervovaní - reštaurovaní zbierkového predmetu Svadobnej korúhvy korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, arcivojvodu rakúskeho, následníka trónu a belgickej princezny Stefanie a poskytuje podrobnú vypracovanú konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu tohoto diela.

Štúdiom zaujímavej a poučnej literatúry som získala nielen celý rad pre mňa nových cenných poznatkov, prehľad vzájomných súvislostí v histórii zaoberajúcej sa heraldikou, rôznymi spôsobmi používania, svätenia korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav, ale nahliadla som aj pod rúšku udalostí, ktoré sa odohrávali v súvislosti so Svadobnou korúhvou, ako je smutný a nešťastný osud mladého manželského páru, pre ktorý bola táto Svadobná korúhva zhotovená.

Tieto údaje môžu byť prínosom pre prácu múzejných pracovníkov, konzervátorov - reštaurátorov, múzejných pracovníkov, bádateľov, ale rovnako môžu pozitívne ovplyvniť zbierkotvornú činnosť múzeí a budú významnou pomôckou využiteľnou v rôznych polohách stretnutí s minulosťou. Tým bol naplnený môj zámer, ktorý som si predsavzala pri písaní tejto práce.

XVI. RESUMÉ

Magisterská diplomová práca „Konzervovanie - reštaurovanie Svadobnej korúhvy“ je venovaná histórii korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav na základe mojej nedávnej konzervátorsko - reštaurátorskej práci v Technickém muzeu v Brně na konzervovaní - reštaurovaní zbierkového predmetu Svadobnej korúhvy korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, arcivojvodu rakúskeho, následníka trónu a belgickej princezny Stefanie a poskytuje podrobnú vypracovanú konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu tohoto diela.

Svoj pohľad na umeleckoremeselné stvárnenie korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav, k akému účelu boli používané v minulosti a v súčasnosti, v súvislosti so životom a históriou, som obsiahla v dvoch rovinách: v prvej som sa pokúsila stručne opísať históriu - charakterizovať ich vznik, vývoj, použitie pri rôznych príležitostiach a v spoločnostiach, ako sú cirkevné, vojenské, rytierske, líčenie spoločenského prostredia, v ktorom sa korúhvy, prapory, vlajky, štandardy a zástavy uplatňovali a v druhej rovine som sa priamo podrobne zamerala na moju konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu predmetu / pamiatky „Svadobnej korúhvy“.

Východným študijným materiálom mi bola odborná, historická bibliografia a moja dlhoročná vlastná odborná prax konzervátorky - reštaurátorky závesnej maľby a drevených polychromovaných skulptúr. V tejto práci som použila pre mňa všetky dostupné informácie o histórii korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav, s ktorými som sa oboznamovala

postupne vo viacerých vlnách. Každá z nich mi priniesla niečo nové a poučné. Tým bol naplnený zámer, ktorý som si predsavzala pri písaní tejto práce.

XVII. ANOTÁCIA

Magisterská diplomová práca „Konzervovanie - reštaurovanie Svadobnej korúhvy“ je venovaná histórii korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav na základe mojej nedávnej konzervátorsko - reštaurátorskej práci v Technickém muzeu v Brně na konzervovaní - reštaurovaní zbierkového predmetu Svadobnej korúhvy korunného princa Rudolfa Habsbursko - Lotrinského, arcivojvodu rakúskeho, následníka trónu a belgickej princezny Stefanie a poskytuje podrobnú vypracovanú konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu tohoto diela. Svoj pohľad na umeleckoremeselné stvárnenie korúhiev, praporov, vlajok, štandard a zástav, k akému účelu boli používané v minulosti a v súčasnosti, v súvislosti so životom a históriou, som obsiahla v dvoch rovinách: v prvej som stručne opísala históriu - charakterizovala ich vznik, vývoj, použitie pri rôznych príležitostiach a v spoločenstvách, ako sú cirkevné, vojenské, rytierske, líčenie spoločenského prostredia, v ktorom sa korúhvy, prapory, vlajky, štandardy a zástavy uplatňovali a v druhej rovine som sa priamo podrobne zamerala na moju konzervátorsko - reštaurátorskú dokumentáciu predmetu / pamiatky „Svadobnej korúhvy“.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Konzervovanie - reštaurovanie, svadobná korúhva, prapor, vlajka, štandarda, zástava, muzeum, dielo, história, heraldika.

XVIII. ABSTRACT

This diploma thesis "Restoration of the wedding banner" is devoted to the topic of history of banners, pledges, flags, standards and ensigns based on my recent conservation - restorational work in Technical Museum in Brno. My conservation - restorational work on a collection item of a wedding banner of Crown Prince Rudolf of Habsburg - Lothringen, Archduke of Austria, heir to the throne and Belgian Princess Stefanie provides detail by conservation-restorational documentation of this work of art. My view on the artistic and crafts portrayal of banners, pledges, flags, standards and ensigns as well as their original and recent purpose were dealt with in two levels: firstly I briefly described the history marked by their origin, development, use in various occasions and communities; such as religious, military, chivalrous, depiction in social environments in which the banners, pledges, flags, standards and ensigns were applied. In the second level I focused directly on my conservation - restorational documentation of the collection item: „the wedding banner ”.

KEYWORDS

Conservation - Restoration, wedding banner, pledge, flag, standard, ensign, museum, piece of art, heraldry.

XIX. ZOZNAM OBRÁZKOV

- OBRÁZOK 1 „Legio XX Valeria Victrix“ - 10 -
- OBRÁZOK 2 Giovanni Battista Tiepolo (Italian, Venice 1696 - 1770 Madrid) „Triumf Máriusovej légie“, 1729, Metropolitan Museum of Art. - 11 -
- OBRÁZOK 3 Praporec okolo roku 1380. - 17 -
- OBRÁZOK 4 Husitské korúhvy. - 17 -
- OBRÁZOK 5 Korúhvy a praporce z 1. polovice 15. st. - 17 -
- OBRÁZOK 6 Znak český na vojenskej korúhvi a v štíte. - 18 -
- OBRÁZOK 7 Ríšska korúhva z 15. st. - 18 -
- OBRÁZOK 8 Rôzne spôsoby umiestnenia znaku na korúhvi - 18 -
- OBRÁZOK 9 COMICS - „L'Iliade in sei vignette“ (Miniature tratte da 'L'Épître Othéa' 1410-1414) - 19 -
- OBRÁZOK 10 „Infantry colour for Bohemian troops in the service of Ferdinand III. A. E.“ (Červený damašek, intarzie iniciály Ferfinanda III.) Sú vyšívané striebrom, 52 x 65 cm. F III., R (Romanum), I (Imperator), A (Augustus). - 25 -
- OBRÁZOK 11 Prapory, (*Särtryck ur Armémusei Arsbok*). - 27 -
- OBRÁZOK 12 Jazdecká pečať „markraběte Vladislava Jindřicha“ vyobrazený s korúhvou v ruke jazdiaceho na koni, 1222. - 28 -
- OBRÁZOK 13 Idealizovaná maľba „Karola Veľkého“ od Albrechta Dürera z roku 1513. Tu je vidieť ríšska čierna orlica na zlatom štíte. - 31 -
- OBRÁZOK 14 Dvojhlavý orol so znakmi jednotlivých štátov Svätej ríše rímskej, rok 1510. - 32 -
- OBRÁZOK 15 „Albrecht Aldorfer: České a anglické dedičstvo Svätej ríše rímskej v rokoch 1512-1522 a Kniežatstvá Svätej

riše rímskej - Ens, Burgau, Cilley v roku 1515." (75 a 61. List Triumfálneho sprievodu cisára Maximiliána I.).	- 33 -
OBRÁZOK 16 „Lancknecht nesúci moravský prapor“.	- 34 -
OBRÁZOK 17 Koristnícky prapor „Friedricha II. Veľkého“ - HGM Viedeň.	- 35 -
OBRÁZOK 18 Svätenie praporu „Brněnského městského střeleckého sboru“ v katedrále sv. Petra a Pavla v Brne.	- 39 -
OBRÁZOK 19 „Cisársky prapor pešieho pluku z doby cisára Ferdinanda II.“.	- 41 -
OBRÁZOK 20 Rakúsky prapor a štandarda z roku 1743.	- 42 -
OBRÁZOK 21 „Boj husitov s križiakmi“, Jenský kodex, počiatok 16. storočia.	- 43 -
OBRÁZOK 22 Prapor: „Český a Uhorský kráľ Ludvík Jagelonský s českým a poľským praporečníkom a erbami“ .	- 43 -
OBRÁZOK 23 - 24 „Kráľ Václav I. - vyobrazený v brnení, jazdiaci na koni s korúhvou v ruke na iluminácii kodexu A. z počiatku 15. storočia“	- 49 -
OBRÁZOK 25 Socha Svätého Václava (Pražský hrad) držiaca prapor, kopiu a štít, z roku 1662. Nárožie starého probožstva Pražského hradu.	- 49 -
OBRÁZOK 26 Obraz Svätého Juraja s praporom	- 51 -
OBRÁZOK 27 Svätý Viktor na na iluminácii z Milána, okolo roku 1000.	- 52 -
OBRÁZOK 28 Freska s figúrami Přemyslovců - detail „Zeleného stonku v medzipáse dúhy“.	- 53 -
OBRÁZOK 29 „Svätý Moric“ ako rytier medzi stromami života. Martyrologium z Zwiefaltenského kláštora, 2. štvrtina 12. storočia.	- 53 -

OBRÁZOK 30	Vincenzo Abbati - Kláštor v Certose, (1850), umiestnenie korúhvy na strope pod klenbou v refektári kláštora, Padova, Musei Italiani.	- 53 -
OBRÁZOK 31	Alexander Hesse „Tizianov pohreb“ („Onori funebri a Tiziano“), na obraze sú viditeľné cirkevné a pohrebné smútočné korúhvy.	- 54 -
OBRÁZOK 32	Joštov dukát z rozhrania 14. - 15. st.	- 56 -
OBRÁZOK 33 - 34	„Břetislav I., Václav I.“	- 57 -
OBRÁZOK 35 - 38	Mince „Márie Terézie“.	- 57 -
OBRÁZOK 39	„Přemysl Otakar II.“	- 58 -
OBRÁZOK 40	Listina těšínskeho vojvodu Kazimíra kráľovi Janovi Lucemburskému z februára roku 1327.	- 58 -
OBRÁZOK 41	Jozef Mánes „Prapor Národní gardy v Hradci Králové“ - Líc. 1848.	- 61 -
OBRÁZOK 42	Jozef Mánes „Prapor Národní gardy v Hradci Králové“ - Rub. 1848.	- 62 -
OBRÁZOK 43	Jozef Mánes „Prapor jednotky Říp v Roudnici“ (finálna maľba).	- 64 -
OBRÁZOK 44	Korúhva z fondu severočeského múzea.	- 67 -
OBRÁZOK 45	Štátna vlajka Českej republiky.	- 71 -
OBRÁZOK 46	Vlajka prezidenta Českej republiky.	- 71 -
OBRÁZOK 47 - 48	Jean Leon Gerome Ferris „Betsy Ross Flag“ (rok 1777, Revolúcia).	- 72 -
OBRÁZOK 49 - 51	Erby rodu Habsburg.	- 87 -
OBRÁZOK 52	Rodový erb „Sachsen - Coburg und Gotha.“	- 89 -
OBRÁZOK 53	Korunný princ Rudolf Habsbursko - Lotrinský.-	91 -
OBRÁZOK 54 - 56	Podobizne princeznej Stefanie.	- 92 -
OBRÁZOK 57	Svadobná korúhva.	- 94 -
OBRÁZOK 58	1a: Miesta odberu vzoriek.	- 115 -

OBRÁZOK 59	1b. Súbor odobraných vzoriek.	- 116 -
OBRÁZOK 60	Vzorka 1. plátno so žltou a hnedou vrstvou	- 116 -
OBRÁZOK 61	Vzorka 2. plátno s modrou maľbou.	- 116 -
OBRÁZOK 62	Vzorka 3. - plátno s červenohnedou maľbou.-	117 -
OBRÁZOK 63	Vzorka 4. - nite odobrané z ozdobného strapca šnúry.	- 117 -
OBRÁZOK 64	Vzorka 5. - nite odobrané zo žltého lemu spodnej časti korúhvy.	- 117 -
OBRÁZOK 65	Vzorka 1. - vzorka plátna v priečnom reze, žlté farbivo, miestami lemy okrovej farby.	- 118 -
OBRÁZOK 66	Vzorka 2. - vzorka plátna v priečnom reze, modré farbivo na žltej podmaľbe.	- 118 -
OBRÁZOK 67	Vzorka 3. - vzorka plátna v priečnom reze, červené farbivo, miestami lemy hnedého pigmentu.	- 118 -
OBRÁZOK 68	Vzorka 1. - plátno so žltou a hnedou vrstvou maľby, zobrazenie pomocou SEM.	- 119 -
OBRÁZOK 69	Vzorka 1. - niť odobraná z plátna zobrazená pomocou SEM.	- 119 -
OBRÁZOK 70	Vzorka 1. - vlákna odobrané z plátna zobrazené pomocou SEM.	- 119 -
OBRÁZOK 71	Vzorka 2. - plátno s modrou maľbou, zobrazenie pomocou SEM.	- 120 -
OBRÁZOK 72	Vzorka 3. - plátno s červenohnedou maľbou, zobrazenie pomocou SEM.	- 120 -
OBRÁZOK 73	Vzorka 4. - vlákna odobrané z ozdobného strapca šnúry korúhvy, zobrazenie pomocou SEM.	- 120 -
OBRÁZOK 74	Vzorka 5. - vlákna odobrané zo žltého lemu spodnej časti korúhvy, zobrazenie pomocou SEM.	- 120 -

OBRÁZOK 75 / 1 - 3. Stav diela pred konzervovaním - reštaurovaním (detail).	- 124 -
OBRÁZOK 76 / 1 - 6. Znaký rakúskych korunných zemí vyobrazených na diele.	- 124 -
OBRÁZOK 77 / 1 - 4. Demontáž diela.	- 125 -
OBRÁZOK 78 / 1 - 4. Rentoaláž poškodených častí diela (detail).	- 128 -
OBRÁZOK 79 / 1. Očistenie plátna diela od rentoalážnej zmesy (detail).	- 128 -
OBRÁZOK 80 / 1 - 3. Stav diela po vyčistení maľby.	- 128 -
OBRÁZOK 81 / 1 - 3. Tmelenie, brúsenie a modeláž tmelov na chýbajúcich častiach maľby diela (detail).	- 129 -
OBRÁZOK 82 / 1 - 2. Drevená nosná závesná tyč - tmelenie, modelácia, brúsenie tmelov (detail).	- 131 -
OBRÁZOK 83 / 1 - 2. Drevené sústružené ozdobné koncovky závesnej tyče diela - tmelenie, modelácia, brúsenie tmelov (detail).	- 132 -
OBRÁZOK 84 / 1 - 2. Stav po konzervovaní - reštaurovaní ozdobnej drevenej sústruženej koncovky diela (detail).	- 132 -
OBRÁZOK 85 / 1 - 5. Balenie a preprava konzervovaného - reštaurovaného diela.	- 133 -
OBRÁZOK 86 / 1. Konzervovaná - reštaurovaná Svadobná korúhva inštalovaná v podpornej ochrannej závesnej sieti v rytierskom sále hradu Kámen.	- 134 -
OBRÁZOK 87 / 1. Hrad Kámen.	- 135 -

XX. ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMĚŇOV A LITERATURY

ADVIJEV, L. A. *Dějiny starověkého východu*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství politické literatury, 1955. 706 s.

BALEKA, Jan. *Vlevo a vpravo ve výtvarném umění*. 1. Vyd. Praha : Academia, 2005. 220 s. ISBN 80-200-1318-0.

BENEŠ, TŘEBÍZKÝ, Václav. *Svatováclavská korouhev*. 1. vyd. Praha : Jindř. Bačkovský, Národní četba, 1920. 51 s.

BLASCHKE, Jorge. *Záhadný středověk*. Vyd. 1. Praha : Mladá Fronta, 2006. 279 s. ISBN 80-2041-364-2.

BRANDI, Cesare. *Teorie restaurování*, I. vyd. Kutná Hora : Tichá Bizanc, 2000. 143 s. ISBN 80-86359-03-4.

BROŽ, Eduard. *Korouhev jindy a nyní*. Litomyšl : Od Trstenické stezky, 1935. s. 83 - 102. Od Trstenické stezky; roč. XV, č. 6-7.

BÖHMISKA, Fanor. *Instatens trofésamling*. 1. vyd. Vastervik : Ekblad & Co, Vastervik, Sweden, Särtyck ur Armémusei Årsbok, 1991. 91 s.

CAHILL, Thomas. *Mysteria středověku a počtek moderního světa*. 1. Vyd. Praha : Pragma, 2008. 303. s. ISBN 978-80-7349-154-3.

CACH, František. *Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I.* 1. vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, ORBIS, 1970. 104 s.

CACH, František. *Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. Do doby brakteátové.* 1. Vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, ORBIS, 1972. 104 s.

CACH, František. *Nejstarší české mince III. České a moravské mince doby brakteátové.* 1. vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, ORBIS, 1974. 104 s.

CENNINI, Cennino. *Kniha o umění středověku.* 1. Vyd. Praha : Vladimír Žikeš, 1946. 318 s.

COWAN, Ross. *Římští legionáři od Marka Aurelia po Diokleciána.* 1. vyd. Brno : Computer Press, a. s., 2009. 64 s. ISBN 978-80-251-2668-2.

ČORNEJ, P, ČORNEJOVÁ, I, HOKE, P, HROCHOVÁ, V, KUČERA, J. P, KUMPERA, J, VANÍČEK, V, VLNAS, V. *Evropa králů a císařů, Významní panovníci a vládnoucí dynastie od 5. století do současnosti.* 1. vyd. Praha : Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s. r. o., 1997. 410 s. ISBN 80-237-3511-X.

DOLEJŠÍ, Jozef, KŘÍŽEK, Leonid. *Husité - vrcholválečného umění v Čechách*. 1. Vyd. Praha : Elka Press, 2009. 362 s. ISBN 978-80-87057-08-7.

DOLÍNEK, Vladimír, DURDÍK, Jan. *Historické zbraně*. 1. Vyd. Praha : Naše vojsko, 2008. 357 s. ISBN 978-80-206-0918-2.

EMBLETON, Gerry. *Oděv a zbroj vojáka ve středověku znovuzrozené v barevných fotografiích*. 1. Vyd. Praha : Fighters Publications, 2007. 96 s. ISBN 978-80-86977-12-6.

FLORI, Jean. *Rytíři a rytířství ve středověku*. 1. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 304 s. ISBN 80-7021-897-5.

FROTSCHER, Sven. *5000 znaků a symbolů světa: podrobný výklad s barevnými ilustracemi = [Orig.: 5000 Zeichen und Symbole der Welt]*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2008, 259 s. ISBN 978-80-247-2230-6.

GALANDAUER, Jan, HONZÍK, Miroslav. *Osud trůnu habsburského*. 3. preprac. a dopl. vyd. Praha : Panorama, 1986. 397 s.

GERÁT, Ivan. *Svätí bojovníci v stredoveku. Úvahy o obrazových legendách Sv. Juraja a Sv. Ladislava na Slovensku*. 1. Vyd. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 2011. 183. s. ISBN 978-80-224-1219-3.

GERMANN, Georg. *Ungarisches im Bernischen Historischen Museum*. Bern : Ungarisch Historischer Verein, 1996. 34 s. ISBN 963-85274-9-8.

GLENDAY, Craig. *Guinness World Records 2010*. 1. Vyd. USA : Jim Pattison Group, Time home Entertainment, Inc, 2011. 288 s. ISBN 13-97-81904-994-50-3.

GNECCHI, Francesco. *I Medailon Romani, Opera in tre volumi corredata da n. 162 tavole dal vero, TAVOLE*. Milano : Presso Hoepli, 1912. 161 s.

HAMANOVÁ, Brigitte. *Habsburgové: životopisná encyklopedie*. Praha : Brána, Knižní klub, 1996. 408 s. ISBN 80-8594619-X.

HELLER, Lynne. VOCELKA, Karl. *Soukromý svět Habsburků*. Praha : Plejáda, 2011. 344 s. ISBN 978-80-8737-29-0.

HOROVÁ, Veronika. *Pozdně středověká reprezentace šlechty a měšťanů Prachatic. Nově odkryté nástěnné malby v kostele sv. Jakuba*. Praha : Umění / Art, 2010. s. 210-226.

IWAŃCZAK, Wojciech. *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*. 1. Vyd. Praha : Argo, 2001. 273. s. ISBN 80-7203-338-7.

JAMMERS, Ewald. *Das königliche liederbuch des deutshen minnesangs: eine Einführung in die sogenannte Manessische Handschrift Heidelberg* : Lambert Schneider, 1965. 307 s.

KALÁBOVÁ, Lenka, KONEČNÝ, Michal: *PRETIUM LABORUM NON VILE, Rytíři Řádu Zlatého rouna na Moravě*. Brno : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2009. 300 s. ISBN 978-86752-79-2.

KAMPANN, Ursula. *Die münzen der Römischen Kaiserzeit*. 1. vyd. Regenstaufer : H. Gietl Verlag & Publikationsservice GmbH, 2004. 544 s. ISBN 3-924861-77-3.

KOČVARA, Jan. *Československé domobranecké prapory v Itálii*. 1. vyd. Brno : Moravský legionář, 1929. 100 s.

KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání habsburské monarchie*. 1. vyd. Praha : Elka Press, 2006. 300 s. ISBN 80-902745-9-5.

KONEČNÝ, Lubomír Jan. *Románská rotunda ve Znojmě*. 1. vyd. Brno : Nakladatelství Host, 2005. 452. s. ISBN 80-7294-171-2.

KRIEGER, Karl - Friedrich. *Habsburkové ve středověku: od Rudolfa I. (1218 - 1291) do Fridricha III. (1415 - 1493)*. Praha : Argo, 2003. 254 s. ISBN 80-7203-453-7.

KUCHYNKA, Rudolf. *Mánesovy prapory*. 1. vyd. Praha : Jan Štenc, 1921. 75 s.

KULKA, Jiří: *Psychologie umění*. Praha : Grada Publishing, a. s., 2008. 435 s. ISBN 978-80-247-2329-7.

KUTÍLKOVÁ, Dagmar. *Dějiny odívání. Vojenské odívání. Od třicetileté války do počátku 20. století*. 1. Vyd. Praha : NLN, Lidové noviny, 2008. 304 s. ISBN:978-80-7106-934-8.

LAVOLLE, L. N. *Stopa v poušti*. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství dětské knihy, 1967. 121. s.

LE GOFF, Jacques. *Sakiewka i życie i religia w sredniowieczu*. Gdaňsk : Marabut, 1995. 139. s. ISBN 83-85893-15-6.

LE GOLF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. 1. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. 320 s. ISBN 80-7021-682-4.

MANFREDI, Massimo, Valerio. *Korouhev slávy*. 1. Vyd. Frýdek-Místek : Alpress, 2008. 309 s. ISBN 978-80-7362-562-7.

MARTIN, P. Eduard. *Heraldické eseje*. 1. Vyd. Praha : Merkantilie - Klub pro českou heraldiku a genealogii, 2001. 56. s. ISBN 80-902907-0-1.

MATTHEWS, John, STEWART, Bob. *Bojovníci středověku*, 1. vyd. Brno : Firebird books Ltd., JOTA, 1986. 172. s. ISBN 80-85617-92-7.

MÄRTLOVÁ, Claudia. *101 nejdůležitějších otázek - Středověk*. Vyd. 1. Praha : TeMi CZ, 2007. 159 s. 80-9038-737-9.

MICHLOVÁ, Stanislava. *Korouhev*. 1.vyd. Praha : Obec Korouhev, 2000. 47 s. ISBN 97-88023-946-94-9.

MICHLOVÁ, Stanislava. *Čítanka prvouky - Korouhev*. 1. vyd. Praha : Obec Korouhev, 2012. 31 s. ISBN 80-23946-94-3.

NAVRÁTIL, František. *Starodávné praporce jihočeských obcí*, 1. Vyd. Praha : Český lid 26, 1926, s. 37 - 41.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Namlouvání, svadba a láska v české lidové kultuře*. 1. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2012. 421 s. ISBN 978-80-7429-238-5.

NEŠKUDLA, Jozef. *Továrna práporov, parametrov a kosteného zariadenia v Jablonném n. Orlicí č. 86*. 1. vyd. Kolín : J. L. Bayer, 1922. 24. s.

NOVOTNÝ, Antonín. *Pražská cechovní truhlice a korouhve*. 1. Vyd. Praha : V. Poláček. 1948. 30. s.

OTÝPKA, Karel. *P. Martin Středa, jeden z obhájců Brna roku 1645*. I. Vyd. Brno : Brněnská tiskárna, 1945. 94 s.

PAVELKA, Josef, Julius. *Horácká svarba*. 1. Vyd. Brno : Občanská tiskárna, 1926, 195 s.

PERNES, Jiří, FUČÍK, Josef; HAVEL, Petr, a kol. *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526-1918*. Praha : Elka Press, 2003. 555 s. ISBN 80-902745-5-2.

PERNICA, Bohuslav. *Lidové umění výtvarné. Moravské Horácko a Podhorácko, díl IV.* 1. Vyd. Havlíčkův Brod : Krajské nakladatelství Havlíčkův Brod, 1954, s. 98 - 99.

PETERSON, Daniel. *Římské legie znovuzrozené v barevných fotografiích.* 1. vyd. Ramsbury, Marlborough, Wiltshire : Crowood Press Ltd, 1992. 100. s. ISBN 80-86977-05-6.

PODLAHA, Antonín, ŠORM, Antonín. *Průvodce výstavou Svatováclavskou na Hradě pražském uspořádanou v jubilejním roce 1929.* 4. Vyd. Praha : Výbor Svatováclavského. 1929. 91 s.

POHL, Walter, VOCELKA, Karl. *Habsburgové, Historie jednoho evropského rodu.* 1. vyd. Praha : Grafoprint - Neubert, 1996. 512 s. ISBN 80-85785-44-7.

PROCHÁZKA, Karel. *Památky žižkovské.* Praha : 1. Vyd. Vlast., 1924. 30 s.

PROBSZT - OHSTORFF, Günther. *Schau - und denkmünzen Maria Theresias.* 1. vyd. Gratz : Akademische druck - u. Verlagsanstalt Gratz - Austria. 1970. 422 s.

RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech.* 1. Vyd. Praha : Levné knihy KMa. 2006, 680. s. ISBN 80-7309-343-X.

RAINER, Albert. *Die münzen der Römischen Republik.* 1. vyd. Regenstauf : H. Gietl Verlag & Publikationsservice GmbH, 2003. 530. s. ISBN 3-924861-76-5.

READ, Paul Piers. *Templáři. Vzestup a pád mýty opředeného řádu*. 1. Vyd. Praha : BB art, 2002. 405. s. ISBN 80-7257-750-6.

RHEINHEIMER, Martin. *Chudáci, žebráci a vaganti: lidé na okraji společnosti 1450 - 1850*. 1. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. 197. s. ISBN 80-7021-579-8.

SEAR, David. R. *Byzantine coins and their values*, London : Spink & Son Ltd, 2006. 526 s. ISBN 0-7134-7740-7.

SEJBAL, Jiří. *Dějiny peněz na Moravě. Studia numismatika et medailistka III*. 1. vyd. Brno : Nakladatelství Blok, 1979. 209 s.

SCHEPPARD, Si. *Bitva u Filipp 42 př. n. l. Konec římské republiky*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, a. s., 2010. 96 s. ISBN 978-80-247-2873-5.

SCHWARZENBERG, Karel František. *Heraldika: heraldika, čili, Přehled její teorie se zřetelem k Čechám na vývojovém základě*. Vyd. 3., Ve Vyšehradu 2. Praha : Vyšehrad, 2007. 215 s., [16] s. obr. příl. Historica. ISBN 978-80-7021-827-3.

SKALA, Harald. *Slávne časy cisárskej jazdy v 17. - 19. storočí*. 1. Vyd. Prešov : Universum, 2005. 374. s. ISBN 80-89046-25-8.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby, díl I. : Malířský a konzervační materiál*. 2.vyd. Praha a Litomyšl : Paseka, 2003. 416 s. ISBN 80-7185-610-X, ISBN 80-7185-624-X.

SLÁNSKÝ, Bohuslav. *Technika malby, díl II. : Průzkum a restaurování obrazů*. 2.vyd. Praha a Litomyšl : Paseka, 2003. 560. s. ISBN 80-7185-623-1, ISBN 80-7185-624-X.

SMOLÍK, Josef. *Pražské groše a jejich díly (1300 - 1547)*. 1. vyd. Praha : Česká numismatická společnost v Praze, Státní tiskárna cenin v Praze, 1894. 109 s.

SPĚVÁČEK, Jiří. *Král diplomat: Jan Lucemburský, 1296 - 1346*. 1. vyd. Praha : Panorama, 1982. 276 s.

STAŇKOVÁ, Jitka, BARAN, Ludvík. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*, 1. Vyd. Praha : Panorama, 1987, 198 s.

ŠTĚPÁN, Václav. *Moravský markrabě Jošt (1354 - 1411)*. 1. vyd. Brno : Matice Moravská, 2002. 828 s. ISBN 80-86488-05-5.

TUREK, Eva. *Särtryck ur Armémusei Arsbok 1991AB C O Ekblad & Co, Västerwik*. Sweden : Klammerhäftad, 1991. s. 67 - 91.

URBAN, Otto. *František Jozef I*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1991. 320 s.

URBAN, Otto. *František Jozef I*. 2. vyd. Praha : Argo, 1999. 297 s. ISBN 80-7203-203-8.

VÁCLAVÍK, Antonín. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. Vyd. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, 554 s.

VĚRNÁ, Božena. *Korouhev Svatého Václava*. 3. vyd. Brno : Typos, 1945. 30 s.

VOREL, Petr. *Od pražského groše ke koruně české*. 1. Vyd. Praha : Rybka Publishers, 2000. 551 s. ISBN: 80-86182-36-3.

WALTER, Vilém. SCHILDBERGER ml., Vlastimil. *Prapor - znamení, které sjednocuje*. 1. Vyd. Brno : Brko, s.r.o., 2008. 98 s. ISBN 978-80-254-4071-1.

WHYTE, Jack. *Korouhev cti*. Vyd. 1. Ostrava : Domino, 2009. 558 s. ISBN 978-80-7303-443-6.

ZAREMSKA, Hanna. *Lidé na okraji, Encyklopedie středověku*. 1. Vyd. Praha : Vyšehrad, 2002. 355. s.

ZAP, Karel Vladislav. *Popis královského hradu, hlavního chrámu u sv. Víta a všech jiných kostelův a světských stavení na Hradčanech v Praze*. Praha : Kober, 1868. 45 s.

ZUMANN, Jan. *Dvě řeči, z nichž to jedna při příležitosti svěcení praporce národní stráže Šopecké dne 17 září, druhá pak při příležitosti svěcení palaše svému setníkovi věnovaného od*

národní stráž dne 8 října 1848. 1. Vyd. Praha : Státní nakladatelství, 1848. 121 s.

XXI. PRÍSPEVKY V MONOGRAFII A ZBORNÍKU

BARAN, Petr. *Korouhve Karla Rechlíka*. Brno : 1989. 12 s.

Česká státní a vojenská symbolika. 1. vyd. Praha :
Ministerstvo obrany ČR - GR AČR IMPULS, 1996. 27 s. ISBN 80-
85469-90-1.

HAVLICE, Ivan, DUCHOŇ, Jozef. *Triumfálny sprievod cisára
Maxmiliána I*. 1. Vyd. Košice : Vienala, 2007. 87 s. ISBN 978-
80-89093-13-7.

*Historica carpatica, In Zborník Východoslovenského múzea
v Košiciach: séria C 33/2002 História*. 1. Vyd. Košice : Edičné
stredisko UPJŠ v Ke, 2003. 214 s. ISBN 80-89093-03-5.

JANATA, Radko. *Prapory a standardy 2006 = Colours. Banners and
Standards 2006: symboly vlastenectví, cti a statečnosti*
[grafika]. Praha: Ministerstvo obrany ČR - Agentura vojenských
informačních služeb. [2005]. 1 kalendář [14 l.].

KIRST, Jozef. *Erb mesta Košice*. IV. Vyd. Košice : Archív mesta
Košice, Typo Press, 2002. 24. s.

KOSTÍKOVÁ, Marie, CHOTĚBOŘ, Petr. *Kaple sv. Václava*. 1. Vyd.
Praha : K.P.R. Pražský hrad, 1999. 93 s. ISBN 80-86161-15-3.

PAŘÍK, Vojtěch. PAŘÍKOVÁ, Anežka. *Právní aspekty ochrany a
obnovy památek. In Obnova památek 2008 - restaurování :*

Sborník příspěvků k 8. konferenci. 1. vyd. Praha: Studio Axis, 2008, s. 48. ISBN 978-80-904081-0-4.

POCHE, Emanuel. Památková péče a umělecké řemeslo. PETRÁŇ, Rudolf. *In Staletá Praha: Památková péče a umělecká řemesla.* Praha: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody. 1982. s. 15.

Sága moravských Přemyslovců, Život na Moravě od XI. do počátku XIV. století: Sborník a katalog výstavy. 1. vyd. Olomouc, Brno : Vlastivědné muzeum v Olomouci, Muzeum města Brna, Špilberk. 2006. 250 s. ISBN 80-85037-42-4, ISBN 80-86549-17-8.

SVOBODOVÁ, Kateřina. FOGAŠ. Igor. Umění restaurovat umění. *In Umění restaurovat umění.* Brno: Moravská galerie, 2006. s. 7. ISBN80-7027-159-0.

TOMÁŠOVÁ, Eva. *Svatební praporec z oblasti českého a moravského Horácka [rukopis].* Brno : MU FF, 2005. 93 s. Bak.p. doc. PhDr. Alena Křížová, Ph.D., ÚEE FF MU, Ústav evropské etnologie - Filozofická fakulta.

XXII. ELEKTRONICKÉ MÉDIÁ

Alexander Hesse - „Onori funebri a Tiziano“ [online]. 2010. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.gallerieaccademia.org.it/alexanderhesseonorifunebriatiziano.html>>.

Betsy Ross [online]. 2011. [cit. 2011-10-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.revolutionarywararchives.org/betsyross.html>>.

Cirkevní historie biskupství [online]. Praha : 2010. [cit. 2014-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.cirkevnihistorie.estranky.cz/clanky/vatikan/papezskeinsignie.html>>.

Co je vexilologie [online]. 2014. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://web.uhk.cz/cvp/cjvcesak/cojevexikologie.html>>.

Comics - Iliade in sei vignette [online]. British, Londra : 2011. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.foliamagazine.it/comicsIliadeinseivignette.html>>.

Dokument o profesi konzervátora-restaurátora. [online]. Praha : Asociace muzeí a galerií České republiky AMG. 2011. [cit. 2011-12-28]. Dostupný z www: <<http://www.museums.cz/Userfiles/file/amg2011/Dokumentoprofesikonzervatorarestauratora.pdf.html>>.

Dokument o profesi konzervátora-restaurátora AMG. [online] Komise konzervátorů-restaurátorů Asociace muzeí a galerií České republiky. Praha : 2010. [cit. 2013-02-27]. Dostupný z WWW:

<<http://www.museums.cz/web/amg/zakladnidokumenty/dokumentoprofesikonzervatorarestauratora.html>>.

Habsburg [online]. Praha : 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/habsburg.html>>.

Habsburg [online]. Praha : 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/fotoalbum/rudolfkorunny-princ/manzelkakorunnehoprincarudolfastefania.html>>.

Habsburg [online]. Praha : 2009. [cit. 2014-04-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.habsburg.estranky.sk/fotoalbum/rudolfkorunny-princ/rudolfkorunnyprinc.html>>.

ICOM: *Profesní etický kodex ICOM.* [online]. Brno : Český výbor ICOM. 2011. [cit. 2011-04-07]. Dostupný z WWW: <<http://www.icom.cz/etickykodexICOM.pdf.html>>.

Karel Veliký [online]. Praha : 2011. [cit. 2013-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://odpravekuposoucasnost.blog.cz/1106/karelveliky.html>>.

Korouhve a praporce [online]. Praha : 2006. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.livinghistory.cz/forum/korouhvepraporce.html>>.

Kořistný prapor Fridricha II. [online]. Praha : 2011. [cit. 2013-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.historickeprapory.cz/symbolikaorluaorlic.html>>.

Husaria [online]. Praha : 2010. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.rzeczpospolita.wz.cz/2012/05/husaria.html>>.

Meteorologie [online]. Praha : 2011. [cit. 2013-08-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.lesnickaskola.cz/galery/meteorologie.html>>.

Myslivecký prapor [online]. 2012. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.svetmyslivosti.silvarium.cz/content/view/758/32/rakusanctirad/mysliveckyprapor.html>>.

MZV ČR: *Stručné dějiny česko - maďarských vztahů.* [online]. Budapest : MZV ČR, [cit. 2012-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.mzv.cz/budapest/vzajemnevztahy/strucnedejinyceskomadarskychvztahu.html>>.

Na výlet za kolínskými legendami [online]. Praha : 2006. [cit. 2013-08-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.czclanky/volny-cas/2234/tipnavyletzakolinskymilegendami.html>>.

Osm korouhví [online]. Praha : 2010. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.wikipedia.org/wiki/osmkouhvi.html>>.

Paolo Uccello „Bitva v San Romano“ [online]. 2010. [cit. 2013-02-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.nationalgalellery.org.uk/paintings/paolouccellothebattleofsanromano.html>>

Praporce [online]. Praha : 2006. [cit. 2012-12-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.wagner.bitva.cz/praporce.html>>.

Prapory a vlajky [online]. 2014. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.muzeumlb.cz/archiv/praporyavljajky.html>>.

Profesní kodex konzervátora-restaurátora AMG ČR [online]. Praha : AMG ČR, 2009. [cit. 2013-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.cz-museums.cz/UserFiles/File/komise/kkrp/kodex.pdf>>.

Rudolf Habsbursko - Lotrinský [online]. 2012. [cit. 2014-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.osobnostirs.estranky.cz/fotoalbum/rudolfhabsburskolotrinsky1858.html>>.

Symbolika orlů a orlic III. - Nemecko [online]. Praha : 2013. [cit. 2013-02-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.historickeprapory.cz/symbolikaorluaorlic.html>>.

Socha svatého Václava [online]. Praha : 2006. [cit. 2013-08-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.cs-wikipedia.org/wiki/sochasvatehovaclava.html>>.

Velký pruský znak [online]. Praha : 2011. [cit. 2013-02-16].
Dostupný z WWW:
<<http://www.historickeprapory.cz/velkypruskyznak.html>>.

Vexikologie č. 1-3 [online]. Praha : 2000. [cit. 2014-03-31].
Dostupný z WWW: <<http://web.uhk.cz/cvp/cjvcesak.html>>.

Vincenzo Abbati - Mönche in der Certesa in Padua [online].
2014. [cit. 2014-04-07]. Dostupný z WWW:
<<http://www.mutualart.com/Artist/VincenzoAbbati/möncheindercertesainpadua.html>>.

Technologia artis [online]. Praha: MK ČR a Asociace
restaurátorů, 2011. [cit. 2011-02-04]. Praha : 2011. Dostupný
z WWW: <<http://www.technologiaartis.org/malbadrevopozn.html>>.

The Shrine of Imam Hussein - Jean Leon gerome [online]. 2014.
[cit. 2014-02-15]. Dostupný z WWW:
<<http://www.allposters.com/sp/theshrineofimamhussein.html>>.

The Triumph of Marius [online]. 2000. [cit. 2014-03-11].
Dostupný z WWW: <<http://www.metmuseum.org/about-the-museum/history-of-the-museum/thetriumphofmarius.html>>.

Wappen Sachsen Coburg und Gotha [online]. 2014. [cit. 2014-
04-11]. Dostupný z WWW:
<<http://www.habsburg.estranky.sk/Wettinové/wappensachsencoburgundgotha.png.html>>.

XXIII. ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK A SYMBOLOV

- AMG - Asociace muzeí a galerií České republiky
- AR - Asociace restaurátorů
- EM - Elektronová mikroskopie
- ESMV - Elektronová skanovací mikroskopie vzorkov
- ICOM - Mezinárodní rada muzeí
- KO-RE - Konzervování - restaurování
- KRD - Konzervátorská - restaurátorská dokumentace
- MCK - Metodické centrum konzervace
- MKČR - Ministerstvo kultury České republiky
- OM - Optická mikroskopie
- SEM - Skanovací elektronová mikroskopie
- SPH - Správa Pražského hradu
- TMB - Technické muzeum v Brně
- VUT - Vysoké Učení Technické